מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · יפה ענף

יפה עניף על אסתר רבה

רבי שמואל יפה אשכנזי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יפה ענף על אסתר רבה

רבי שמואל יפה אשכנזי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יפה-ענף-על-אסתר-רבה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פתיחתא 6
פסקה א 6
פסקה ב 7
פסקה ג 7
פסקה ד 8
פסקה ה 8
פסקה ו 9
פסקה ז 9
פסקה ח 9
פסקה ט 10
פסקה י 10
פסקה יא 11
פסקה יב 11
פרשה א 12
פסקה א 12
פסקה ב 12
פסקה ג 13
פסקה ד 13
פסקה ה 13
פסקה ו 14
פסקה ז 15
פסקה ח 15
פסקה י 16
פסקה יא 16
פסקה יב 16
פסקה יג 19
פסקה יד 19
פסקה טו 19
פסקה טז 19
פסקה יז 20
פסקה יח 20
פסקה יט 20
פסקה כ 21
פרשה ב 21
פסקה א 21
פסקה ב 22
פסקה ג 22
פסקה ד 22
פסקה ה 23
פסקה ו 23
פסקה ז 24
פסקה ט 24
פסקה יא 24
פסקה יב 25
פסקה יג 25
פסקה יד 26
פרשה ג 26
פסקה א 26
פסקה ב 27
פסקה ג 27
פסקה ד 28
פסקה ה 29
פסקה ו 29
פסקה ז 30
פסקה ח 31
פסקה ט 31
פסקה י 32
פסקה יא 33
פסקה יב 33
פסקה יג 33
פסקה יד 34
פסקה טו 34

פרשה ד 34
פסקה א 34
פסקה ב 36
פסקה ג 37
פסקה ד 37
פסקה ה 37
פסקה ו 37
פסקה ח 38
פסקה ט 39
פסקה י 39
פסקה יא 39
פסקה יב 40
פרשה ה 40
פסקה א 40
פסקה ב 42
פסקה ג 43
פסקה ד 44
פרשה ו 45
פסקה א 45
פסקה ב 46
פסקה ג 47
פסקה ד 48
פסקה ה 48
פסקה ו 48
פסקה ז 49
פסקה ח 49
פסקה ט 49
פסקה י 49
פסקה יא 50
פסקה יב 50
פסקה יג 51
פסקה יד 52
פרשה ז 53
פסקה א 53
פסקה ב 54
פסקה ג 54
פסקה ד 54
פסקה ה 55
פסקה ו 55
פסקה ז 55
פסקה ח 56
פסקה ט 56
פסקה י 57
פסקה יא 58
פסקה יב 60
פסקה יג 61
פסקה יט 64
פסקה כ 64
פסקה כא 65
פסקה כב 65
פסקה כג 65
פסקה כד 66
פסקה כה 66
פרשה ח 67
פסקה א 67
פסקה ב 68
פסקה ג 68
פסקה ד 68
פסקה ה 68
פסקה ו 69
פסקה ז 69
פרשה ט 70
פסקה ב 70
פסקה ג 71

פסקה ד 71
פרשה י 71
פסקה א 71
פסקה ב 71
פסקה ג 72
פסקה ד 72
פסקה ה 72
פסקה ו 73
פסקה ז 73
פסקה ט 73
פסקה י 74
פסקה יא 74
פסקה יב 75
פסקה יג 76
פסקה יד 76
פסקה טו 76

פתיחתא

פסקה א

לוקח חטים לשנה. רש"י ז"ל בפ' המנחות והנסכים פי' דמקרי חייך תלואים לך מנגד כיון שאין לו קרקע לזרע ופן לא יהיה לו כסף לשנה הבאה לכן יפחד לילה ויומם. אבל קרוב יותר לפרש כי הפחד איננו פן לא ימצא לו כסף לקנות. אבל יפחד פן יהיה שדפון ובצורת בארץ. וגם אם יהיה לו כסף לא תמצא לו תבואה לקנות. אך קשה דהא זה מורה על חסרון אמונה כיון דידאג מה שיהיה אחר שנה. ורז"ל אמרו מי שיש לו לאכול ואמר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה. וי"ל כי שמה מדבר מפרנסת וריוח האדם במעשה ידיו. ובזה בוודאי יש לנו לבטוח בה' המכין מחיה ומזון לכל בריה. כי לא יטשהו בלי אוכל ופה הוא דואג פן תהיה שנת בצורת ושדפון בעולם הבאה בעון הדור. והעולם נידון אחר רובו. לכן יפחד ולא יחטא בזה לה':

סדקי זה המוכר קמח סאה סאה. וקונים ממנו כדי שבת אחת. ופן בעבור הזמן לא ימצא לקנות תבואה לכן אמר ע"ז ופחדת לילה ויומם. ופלטר הוא הנחתום המוכר לחם מעט מעט. והקונה ממנו לא ידע מה שיהיה עמדו אחר שעה לכן נאמר ע"ז ולא תאמין בחייך כי הוא יפחד בכל שעה. והכתוב מונה שני מיני פחדים או כי תפחד לילה ויומם אם ימעט עוונך. או דיגבר עליך הפחד אם תרבה לחטוא כי לא תאמין גם בחייך:

בדייטי של קסרין זהו בית הסוהר אשר האסירים יושבים שם ימים רבים וע"ז נאמר ולא תאמין בחייך כי לא ידע אם יתירוהו לאחר ימים מבית האסורין או יחבשוהו ויעלהו לדין. וכאשר יצא לידון יפחד לילה ויומם מפני פסק הדין הממהר לבוא וכאשר נגזר עליו להצלב ואין לו גם חיי שעה אז לא יאמין בחייו. ומ"ש בלשון ולא תאמין בחייך ולא אמר ויכרתו חייך וכדומה. משום דבאמת אפי' חרב חדה מונחת על צווארו אל יתיאש עצמו מן הרחמים. ועוד חייו לא נכרתו. אך התקוה רחוקה ורחוק להאמין בחייו. כי מי יודע אשר זכותו ירבה כ"כ לפדותו מחרב רעה:

מהסרת הטבעת. עד י"ג אדר שנגזר שימותו אך לא הוקבע המועד וע"ז נאמר והיה חייך תלואים לך מנגד. ובשעה שהכתבים פורחים ופחד היה לנגד עיניהם בכל יום פן ישלטו האויבים בהם ע"ז נאמר ופחדת לילה ויומם וכאשר נודע בחוצות הגזרה להיות עתידים ליום הזה. אז נחשבו כהפקר. ובכל רגע לא האמינו בחייהם פן יפלו האויבים עליהם גם לפני סימן.

פסקה ב

בבקר של בבל. פי' בהצלחתה תאמר מי יתן ערבה כי תאסף מן הארץ וכן הוא במדי ואדום. וסיפא דקרא ובערב תאמר מי יתן בקר ע"כ יתפרש כי בבוא הערב של בבל עוד לא ינוח לך ותתאוה יותר הבוקר של מדי מהערב של בבל. ולפי פירוש הד"א יתפרש בבקר מלשון תוקף ועוז ובתוקפה של בבל תאמר מי יתן ערבה ורפיונה כדי שיתחיל ממשלת מדי. כי אז טוב יהים לנו. וכן בשאר ובערב תאמר וכאשר תכלה המלכות הזה תתאוה להתחלת ממלכת אחרת:

פסקה ג

באניות בעניות. כי בלא"ה מאי נ"מ אם יהיה באניות או ביבשה ברגל. ויען כי כל השבוים עניים הם לכן מפרש כי זה יהים עניות ממעשים טובים:

שכיעור ורע. כי עבד שברח מרבו בחזירתו אליו יבוש מעצתו. וזה מה שאמר שכיעור. וגם ישים דגלו בכבלים ויצערהו. וזה שאמר ורע:

בשלשה מקומות כו'. כי בשביל שלש סבות חפצו ישראל לשוב למצרים. הא' מפני פחד המצרים. ולסבה זו אמרם התורה אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם וגו'. הב' להרבות סוסים ופרשים. ולסבה זו אמרה ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וגו'. הג' לסחורה ולמזונות כי הארץ רחבת ידים. ולסבה זו אמרה והשיבך ה' מצרים באניות בעוני וחוסר כל. ובשלשתן כפרו כי בימי סנחריב ירדו מצרים לעזרה להרבות סוסים וכמו שמפורש שם בכתוב ועל סוסים ישענו וגו' ועל פרשים כי רבו וגו' וסוסיהס בשר ולא אל. ובימי יוחנן בן קרח שבו מצרים מפני פחד נבוכדנאצר כמבואר שם בכתובים. ובימי אלכסנדריא עברו שם לבוא לסחור בארץ ולחיות בריוח והצלחה:

אבא הוא נשרא כו'. אע"ג דשלוחי מצוה אינן ניזוקין ואיך היתה להם מצות נר חנוכה למכשול. אמנם במקום דשכיח היזקא שאני כדאמרינן בסוף פ"ק דקדושין והכי היה ההיזק שכיח ולא היה להם לסמוך על נס. וגם כיון דרבץ עליהם החטא במה שהיו במצרים הלכך לא עמדה להם זכות מצות חנוכה:

ע"י שהחזרתי כו'. ולדבריו יהיו ואין קונה לטובה כי לא יקנו אותם וישלחום לנפשם. ולדעת רב יתפרש לעבדים ולשפחות לא יקנום אבל יקנום להשמידם וכדלקמן:

טמיקא. פי' נכסי המלך ולכן אמר על דפשט ידי' בטמיקא ונחשב כהרוגי מלכות לכן נתנו נכסיו לאסתר כדין הרוגי מלכות שנכסיהן למלך ולא ליורשי המן:

מעשה בפרוצפיה כו'. המעשה הזה הובא פה לפרש את הכתוב ואין קונה כי הישראלים לא יקנו את השבויים משום שלא יניחום:

מי לקח לו חבר כו'. ולכן לא היה קונה לקנות את ישראל לעבדים כי גם חבר ואשה לא בטח איש אז בימי המן לקנותם:

כיון שראו כן כו'. דבא עליהם דבר שלא נמצא בתוכחה צווחו כולם ווי ובא לתרץ למה פתח בויהי:

פסקה ד

לא מאסתים בבבל כו'. אף כי לפי פשוטו נראה דדריש על ארבעה מלכים בשביל ד' לשונות דכתיב בקרא. מאסתים. געלתים. לכלותם ולהפר בריתי. מ"מ יש למצוא גם טעם והשתוות לזה. כי לשון מאיסה נאמר על דבר הנשלך מעל פניו כי מאוס הוא בעיניו. ובבבל היו מושלכים מארצם ללכת בגולה. לכן אמר הכתוב כי בכל זאת לא מאסתים בשביל התורה והמצות שהיו בידם. ובמדי דנגעלו בעבודת כוכבים אמר ולא געלתים כי לא געלה נפשי בהם יען דעבודתם היתה רק לפנים ולא באמת. וביון אשר עמדו לכלות את ישראל ונתקיימו ע"י החשמונאים אמר לכלותם. ובאדום כי ארכו ימי גלותינו אל יאמרו נגזרנו ואפסה תקותנו כי לא יפר ה' בריתו אתנו:

לכלותם כיון. אע"ג דבמלכות יון ישבו ישראל על אדמתם ובקרא הלא כתיב בארץ אויביהם. אבל פי' הכתוב הוא כי גם אם היו בארץ אויביהם לא מאס ה' בישראל לכלותם. ומכ"ש כי לא ימאס בם בשבתם על אדמתם:

בימי אספסיאנוס כו'. משום דבימים האלה עמדו על ישראל לכלותם לכן דריש את הכתוב על הזמנים האלה:

פסקה ה

קדמיתא כארי. וזה נאמר על בבל דכתיב שם אנת הוא רישא דדהבא. וכל ד' מלכיות נרמזו שם:

רי"א לדב כתיב. ועל זאב ערבות מתרגמינן דיבי. ולכן לא יקשה מה שמדמה פה מדי לדוב ור"י אמר כי זאב ערבות הוא מדי. יען דדוב הוא זאב:

על עריהם זו יון. כי בימי יון ישבו ישראל בעריהם ונקרא נמר כדכתיב וארו אחרי כנמר. וע"י אדום יצאו בגולה לכן מפרש עליהם כל היוצא מהנה יטרף.

ה"ג ובא הבית זו יון שכל ימי יון היה בית המקדש קיים וכן הוא בשוחר טוב מזמור י"ח:

דאמר ר"ה לגרמיה. משום שאמר דרש אחר בשם אחר על הכתוב יונתי תמתי. לכן אמר דזה אמר ר"ה לעצמו:

תבוא באזניו זו מלכות אדום כו'. וכמו שנאמר שם ומלין לצד עלאה ימלל כי יחרף ויגדף. ולכן מדריש עליו ושועתי תבוא באזניו מה שמאוננים רע באזני ה'.

הארי זו נבוכדנאצר. דכתיב גביה עלה אריה מסבכו:
זה בלשאצר שהיה אוכל כדוב דכתיב לקבל אלפי חמרי שתי:
ובא הבית זו אחשורוש שבאו לבנות הבית בימיו ונשכו הנחש זה המן כצ"ל:
שהיה שף עמא כנחש. שף מלשון תשופנו עקב כי יכה את בני ישראל בלשונו הרע:
כתבו אגרא. חדא לארתחששתא והוא אחשורוש כדאיתא בפ"ק דמגילה.
ומה כתיב בה כו'. כלומר על ידי שקבל ארתחששתא דבריהם כתב כען שימו טעם לבטלא:
מנדה זו מדת הארץ. משום דבההיא איגרתא כתיב ודי הן קרתא דנא תתבנא מנדה בלו והלך לא יתנון לכן מפרש פה הוראתם כי מנדה הוא המס מה שנותנים ממדת הארץ והקרקעות אשר לכל איש ואיש. בלו זו פריגינון עי' כסף גלגולת. והלך זו אנגריא באנשים ובהמות להוליך נכסי המלך ממקום למקום:
שהמלכות מתפתה בהם. יש דורשין אפתום אפי' פת ומזונות תהנזיק וזה חלק מהבהמות ותבואות למאכל שולחנו. והוא דריש אפתום מלשון מתפתה פי' שעשועים ועונג:
הכל צווחין. שזו צרה אשר כמוה לא נהייתה:

פסקה ו

נוטלין גדולה. ודרש ברבות מלשון ורב יעבוד צעיר פי' כאשר יגדלו וירבו הצדיקים:
א"ה מנין. כשימלוך צדיק מהן ומביא ראיה מכורש דמלך כשר היה.
וימלוך הושע בן אלה. לא נמצא מקרא כזה וגם וימלוך מלך צדקיהו וכו' לא נמצא במקרא. אבל הכוונה וימלוך דכתיב גבי הושע בן אלה (מ"ב ט"ו ל') וימיתהו וימלוך תחתיו. וכן בצדקיהו (שם כ"ד י"ז):
ווי שמלך. כי אחשורוש רע היה כמ"ש בפ"ק דמגילה:

פסקה ז

מדבר בשאול. כלומר נוכל לדרשו גם על עמלק ושאול אבל עיקר הכתוב נאמר על ז' עממים:
וכיון שראו הכל שהם גרמו לעצמן את הרעה כי השאירו את אגג צוחו ויי:

פסקה ח

דברי פי חכם חן. כי לא נוכל לפרש ושפתות כסיל תבלע דברי פי החכם. כי רחוק הוא החכם מהכסיל ולא יפגשו יחד. לכן מפרש הכל באדם אחד כי אם ידבר דברי חכם ימצא חן. ואם יסור מזה אח"ז וידבר בשפחות כסיל זו תבלענו ומצא דמיון לזה בכורש

דדבר חכמה ואח"ז דבר ככסיל במה שאמר האלהים אשר בירושלים. והוא הלא אלהי כל הצבאות:

תחלת דברי פיהו. פי' אף כי חכם הוא מ"מ נכשל בלשונו וידבר סכלות באמרו יהי אלהיו עמו ולא אמר אלהים אך אחרית פיהו עוד הרע יותר וזו הוללות רעה כי מנע לרבים מעבור לירושלים. וקהלת בא ללמד גם לחכמים כי ישמרו פיהם מראשית ועד אחרית משמץ רע. ואחריו באו רז"ל במדרש למצוא איש אשר נלכד בזה וטוב לאדם להזהר בזה:

כיון שראו הכל כן. שאחר שהוסד בית ה' ע"י זרובבל וחשבו להשלימו בקש לבטלו לכן נצטערו מאד:

פסקה ט

ומושל על הבריות. פי' או מושל על הבריות כי לאו דוקא מלך אשר בידו להרע אך כל מנהיג ושוטר אשר ינהג בחנף. יזיק לבני אדם:

מן קשיוותיהון. פי' כי אם תפרש אשר המושל החנף הוא מוקש לעם היה לו לכתוב מוקש עם ומדכתיב ממוקשי דריש כי המ"ם הוא מ"ם הסבה כי המנהיג הוא לפי הדור. ואם בני הדור נוקשו אז ימשול במו אדם חנף:

להגדיל כנפים. כי מושלים הצדיקים ירגיעו וישקיטו את הארץ ואדם חנף יניע ויניד כצפרים את בני איש ולא ימצאו מנוחה. ומפרש את הכתוב ממלוך אדם חנף כי להמלט מן אדם חנף טוב יותר לבחר ממוקשי עם זה הפח והמוקש הפרוש למעופפים:

זה אחשורוש. ונמשך אלמעלה והוא ישקיט וגו' כי ה' ישקיט את הדלים ויצילם ממלוך בהם אדם חנף כאחשורוש:

שהרג את אשתו מפני אוהבו. אע"ג שנהרגה בשביל שמרדה בפקודתו. מ"מ חפץ כי השופטים יהפכו בזכותה ורק מאהבתו להמן נתרצה למשפט קשה כזה:

ח' דברים. בסוף סוטה במשנה נמנו עוד דברים כזה ור"ג לא מנה רק מה שחזה בבני דורו. והמדרש מסיים על דבריו ואיזה זה אחשורוש:

וכיון שראו הכל כן. שהוא חנף והוקם כדי להפרע מהם צוחו וי:

פסקה י

מתחלת ברייתו של עולם. פי' מאשר ידע ה' מראש מקרה כל איש ואיש. כי אין חידוש ידיעה לו ית'. לכן פעל ועשה לקרוא כל איש יפה ונכון לעתו ומועדו הראוי לאיש הזה. כי אדם לפי דרכיו ראוי להיות ראש ליצורים וקין ראש להורגים והבל ראש לנהרגים. כי ידע מראש אשר קין יהרוג והבל יהרג. לכן קבע את קין לראש הרוצחים ולא בדור אחר

אשר כבר יקדמוהו רוצחים אחרים. כי אז לא שת לבו לתשובה ולא בוש מרוע מעלליו. ועתה כאשר אין רוצח לפניו יבוש ממעלליו וישיב בתשובה. וכן אם נהרג הבל בדור אחר אז רבים ראו ברעתו והטיחו דברים לשאול איה אלהי המשפט. ונח אשר בצדקתו ראוי להמלט הביא אותו בדור המבול אשר כל בשר יגוע והוא ימלט. ואם לא היה נח בדור המבול לא נמצא איש אשר ימלט. וכן הוא כל מעלות הצדיקים הביא הקב"ה אותם בדור אשר מעלתם תודע. וגם את הפושעים מאשר ידע מראש את רוע לב נ"נ להשמיד ולהאביד הביאו בדור אשר ב"ה יחרב למען יהיה הוא ראש לנחרבים וכן אחשורוש לפי רוע לבו למכור עם רב לטבח והמן לקנות אותם קבע אותם בדור הנכון למעלליהם הרעים. וכן הוא בכל איש ואיש בחר ה' מראש לנטוע אותו בדור הראוי לפי תכונתו:

לנעקדים. כגון ר"ע וחבריו שמסרו נפשם על קדושת ה':

וכיון שראו הכל כן. כי אחשורוש לא יביט על התועליות אשר לו מבני ישראל והמן מפזר כסף רב. הלא אין פדיון ותקוה למו לכן צוחו ווי:

פסקה יא

רבי תנחומא. כל דברי המדרש הזה נמצאים במדרש רות ושם יתפרשו וסוף המדרש שבו ביום נולד מנחם פירושו כי ביום החורבן נולד מנחם הגואל כדאיתא באיכה רבתי על פסוק על אלה אני בוכיה:

פסקה יב

רב ושמואל. כשהיו רוצים לדרוש במגלת אסתר את הפסוק והכרתי לבבל על אחשורוש שבימיו נתקים פורענות של בבל ושמואל דרש את הכתוב ושמתי כסאי בעילם על אחשורוש:

ונכד זה ושתי. כי היא היתה בת בלשאצר כדמשמע בפ"ק דמגילה:

שם זה הכתב. פרש"י כי אין בהם כתב אלא מאומה אחרת:

בר הוא אויל ובר בר זה בלשצר. ולא חשיב ושתי שהיא נקבה:

ושמתי כסאי בעילם. שושן הבירה כדכתיב בדניאל ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה:

אלו שבעת שרי פרס ומדי. שמואל אזיל לטעמיה דאמר היושבים ראשונה במלכות במלכות בלשצר הכתוב מדבר. ולכן אבדם אחשורוש על שיעצו להרוג את ושתי כמ"ש בילקוט על פסוק כשוך שאז נתקיים איבוד שרים אלו:

הוי ויהי בימי. פי' כיון דויהי הוא לשון צרה ולכאורה נראה כי גלות מדי לא היה קשה לישראל כשאר גליות כי בימי אחשורוש נתגדלו ע"י מרדכי ואסתר ובימי דריוש ע"י

דניאל ובימי מדי נבנה ב"ה ולא מצינו צער רק שבעים יום מגזרת המן ולמה קאמר ויהי מלשון ווי להכי דרש רשב"ן את הכתוב בתוכחה יולך ה' אותך על גלות מדי שהיה קשה לישראל אע"פ שלא נתפרשו צרותיה. וזה שמסיים הוי עתה א"ש מה דכתיב ויהי בימי:

פרשה א

פסקה א

שהשחיר פניהם. כל אחד דורש את שם אחשורוש ומוציא בו הוראה הטובה בעיניו או מלשון שחרות כי בשם אחשורוש יש אותיות שחור או שהכחיש ראשן כי חש הוא על כחש ורוש הוא ראש או שהשקה אותן ראש ולענה:

זה ביטל מלאכת בית המקדש. דכתיב בעזרא ובימי ארתחששתא וגו' וארתחששתא הוא אחשורוש. וכיון שהיה דומה לנבוכדנצר דהחריב את ב"ה לכן נקרא אחיו:

וכי יש מלך מבטל כו'. חוק היה להם כי דת פרס ומדי לא תעדא ולא תופר:

מה כתיב ביה כען שימו טעם. פי' דהביאו לפניו כל ספרי הזכרונות ובאחמתא בבירתא מצאו את מכתב כורש אשר צוה לבנות את הבית. ובספר אחר מצא גזרת אחשורוש ובה היה כתוב כען וכו':

לפיכך. **הוא** כוללו עם הבונים כצ"ל. וע' בתוספות ר"ה על הא דנאמר שם הוא כורש הוא דריוש כו':

פסקה ב

הוא חמשה לרעה כו'. כבר דברנו בזה בבראשית רבה פל"ז. ולפי הפשט י"ל משום דבכל הנך מלת הוא מיותרת היא ולכן דרשו דבא לרמז אם על רעתו או על טובתו. כי בנמרוד כתיב לפני זה הוא החל להיות גבור בארץ והיל"ל ויהי גבור ציד לפני ה' ומה צ"ל עוד הוא אם לא לרמז על רעתו וכן בסוף פ' ל"ו הוא עשו אבי אדום מיותר לגמרי דהא כתיב לעיל עשו הוא אדום. וכן בדתן ואבירם הוא דתן ואבירם מיותר הוא דהא שמם נזכר לפ"ז ואנחנו ידעינן כי הם לבד היו קריאי העדה מהנזכרים בכתוב. כי נמואל לא נזכר בעדת קרח. וכן הוא המלך אחז הוא אחשורוש מיותרים הם אחרי אשר בהם ידבר הכתובים. וכן תמצא כי החמשה הוא הנאמרים לטובה מיותרים הם אם לא לתאר את הרעים בתכלית רעתם. ואת הטובים בתכלית טובתם:

שמדת רחמיו כו'. כי מה דכתיב בקרא בכל הארץ משפטיו כולל גם רחמיו מדכתיב ה' אלהינו וזה מדת הרחמים והדין כדאיתא בב"ר פי"ב:

פסקה ג

אחשורוש הוא ארתחששתא. ר' לוי ורבנן. ר"ל אמר למה קראו הכתוב ארתחששתא שהיה מרתיח ותש ורבנן אמרי אחשורוש שכל שזוכרו חושש את ראשו כצ"ל. וה"פ ר"ל נותן טעם למה נקרא ארתחששתא משום שלפעמים היה כועס כדכתיב ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה בו. ולפעמים תש כעסו כדכתיב כשוך חמת המלך וחמת המלך שככה. ורבנן נותנים טעם למה נקרא אחשורוש:

שבאו כל הטובות בימיו. באו לדרוש כפל השם בימי אחשורוש הוא אחשורוש דמשמע שנשתנה ענינו כאלו שני אחשורוש היו:

פסקה ד

דבר קל הוא. שהרי שניהם בקצה המזרח הוא. לכן אמר כשם שמלך כו'. ובמגילה יש עוד דעת האומר כי הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם. ובאמת אין כאן מחלוקת במציאות. כיון שהעולם הוא כדורית הלא גם במקומות הסמוכין נוכל למשוך קו ארוך אשר יקיף את כל העולם עד בואנו אל המקום הזה הקרוב אליו:

להיות למלך המשיח. ומה דכתיב לך על מלך המשיח קאי וכמו כוש תריץ ידיו לאלהים מדריש בפ"ו דפסחים על מלך המשיח:

כך תהיה השכינה ממלאה. כלומר שתהיה ניכרת בכל העולם כמו שהיא ניכרת בירושלים ועי"ז כל העולם יעבדו עבודתו ויובילו לו שי:

פסקה ה

והלא מאתים וחמשים ושתים כו'. הכי גמירא ליה. ומ"ש בפ"ק דמגילה שאחשורוש מלך בכיפה דכתיב שבע ועשרים ומאה מדינה ע"כ פליגי דהא יחסר לו עדיין שתים חמשים ומאה מדינה:

ודוד שלט בכולן כו'. לכאורה קשה איך קאמר הכא דדוד ושלמה ואחאב שלטו בכולן הלא המה לא משלו רק בא"י כי פרעה מלך מצרים וחירם מלך צור ועוד מלכים אחרים היו בימיהם. ואף הלא לא מנה את סנחריב משום דלא כבש את ירושלים ואיך אמר על אחאב ששלט בכולן הלא היה מלך על יהודה ובנימין וגם מלך על ארם שנלחם עמו כמה פעמים. וי"ל דמולך בכיפה מקרי כל מי שאין כמוהו בעולם בגבורה אשר יכול לנצחו במלחמה. ולכן אף כי אחאב לא היה שליט בכל הארץ. אבל משום שלא עמד איש כנגדו. כי מלך ארם נכנע תחתיו ונפל בידו כמה פעמים במלחמה. וגם מלך יהודה היה סר אל משמעתו כמו שאמר כמוני כמוך וגו'. וכן בדוד ושלמה היו הכל סרים למשמעתם לכן נקראו שליט בכולן משא"כ סנחריב לא יכול לכבוש את ירושלים. וחזקיה עמד כנגדו:

והיה נוטל ממנה שנים. ואע"ג דלפ"ז אין ראיה ממה דכתיב ויפקד את נערי שרי המדינות ויהיו מאתים שנים ושלשים. כי מלך על רל"ב מדינות שמא היו שנים ממדינה אחת. י"ל דשם ממשמעות דקרא דמזכיר שרי המדינות ויהיו מאתים שנים ושלשים כי כן היה גם מספר המדינות. משא"כ כאן דכתיב ושלשים ושנים מלכים אתו דלא נזכר כאן מדינות י"ל שפיר כי שנים היו ממדינה אחת:

בני אשפתו ר' ברכיה ורבנן ר' ברכיה אומר וכו' כצ"ל:

פסקה 1

כתיב ושער רישיה כעמר נקא. משום דמקודם זה אמר בדריוש אע"ג דחטא במה שחלק מלכות ה' או בנין הבית מ"מ לא קפח ה' שכרו במה שאמר מי בכם מכל עמו וגו' והוסיף לו מדינה אחת לכן מביא הדרשות אלה המלמדים אותנו כי גם זכות העובדי כוכבים לא תאבד ואין הקב"ה מקפח שכרם. וטעם דרשת כעמר נקא משום דאשכחן במשל על מראה ה' דכתיב קווצותיו תלתלים שחורות כעורב. ואיך אמר כאן כעמר נקא. וע' בפ"ב דחגיגה מה שתירצו הגמ' בזה והמדרש דריש כעמר נקא בבואו לשפוט את העובדי כוכבים או ינקה זכותם ולא יגרע גם את שכרם. והמשל בשיר השירים מיירי בישראל ומדריש בחזית שחורות כעורב בכמה אנפי ע"ש. ויתכן דרשב"ץ מיירי במצות שבין אדם למקום. וז"ש שאין לכל בריה אצלו כלום ומשלם גם לעובדי כוכבים בעד המעשים הטובים למקום אשר בידיהם. ור"י בש"ר איבו מוסיף כי ישלם להם גם החסדים אשר האחד עושה עם רעהו ומביא את הכתוב ומעמים אין איש אתי כי לא יקופח שכרם אשר כל אחד עושה בעמיו. ור"פ ור"ח בש"ר סימון מוסיפין דישלם להם שכרם גם במצות אשר לא עשו בשלימות כמו לשום פניה וצריך לבקש ולחפש זכות ומליץ אחד מני אלף באותה מצוה ג"כ שכרם לא יקופח. ור' סימון בשם ר"י מוסיף כי במצות שעושים רק מחמת ההרגל כמצות אנשים מלומדה וכמ"ש מצות הרגילות שבינותם גם על זה ישולם להם שכרם. ור"ב בשם ר' לוי כו' מוסיפין כי גם על מצות קלות שאין בהם רק טורח מעט וזה רק מיעוט זכיותיהם תמצא להם לשלמם וכמ"ש לקמן פ"ג על מרודך בן בלאדן שעל ג' פסיעות שפסע לכבוד ה' עמדו ממנו ג' מלכים. והנכון שזכות התורה והמצות גדול מה' בחינות. וכל אחד דבר מצד בחינה אחת. הא' בבחינת המצוה. כי גדול המצווה ועושה. וע"כ הנה שכרו אתו. וכנגד זה אמר שאין לכל בריה אצלו כלום כי פורש לכל איש שכר מה שעשה לעבודתו. והב' בבחינת התועלת הנמשכת מן המעשה כענין גמ"ח וצדקה וכנגד זה אומר ומעמים אין איש אתי דהיינו זכות האיש עם העמים והתועלת אשר בין ההמון. והג' בבחינת טוב המחשבה שהקב"ה מצרפה למעשה. ועז"א אבקש

לכשאבקר כי זכות המחשבה נעלם וצריך בקשה וחפוש. ואף ע"ג דבעובדי כוכבים אין מחשבה מצטרפת למעשה מ"מ זכות המחשבה גם להם במקומה עומדת. והד' בבחינת הזריזות וההרגל שיעשה בה וכמ"ש הוה זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. ופירושו המפרשים שאין אתה יודע אם השכר הוא מצד הזריזות או מצד מעשה המצוה וכנגד זה אמר מצות הרגליות שבינותם שהוא הזריזות וההרגל בהן. והה' מצד קדושת המצוה בעצמה שהיא גבוהה גבוהה. וכנגד זה אמר תמצא להן מיעוט זכיותיהן שעשו. כי אפי' זכיות מעטין הוא גדול להציל ולעזור מצד קדושתן שהן רבי האיכות:

לכשיפסקו מצות הרגילות. ודריש לעת תמוט רגלם מלשון הרגל ורגילות:

פסקה ז

כבש שבע שהן קשות כו'. לא דריש ממה דהתחיל למנות מספר הקטן לפני מספר הגדול ממנו. כי כן הוא מדרך הכתובים וכמו ויהי ימי יעקב וגו' שבע שנים וארבעים ומאת שנה. וכן ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה ובמקום אשר מספר הגדול יבוא מקודם יש דרש ע"ז וכמו בשרה דכתיב מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. אבל הדרש הזה הוא מיתורא דקרא וכמו דאמרינן במסכת מגילה מכדי כתיב מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה ל"ל:

כחצי עטרה. פי' כחצי עגולה. ואם המנצח יקיפם מסביב אז יכבשו אלה אשר בתוך מעצמם כי יפחדו למרוד בו אחרי שהוא הקיפם. והוא סובר כי מושב בני אדם בארץ הוא כחצי עגולה. ורפ"א כי מושב בני האדם הוא כמגולה שלימה. וכן כל אחד נותן משל לפי דעתו שכן הוא מושב בני האדם. ונכן אומר ר' אבין כקב אשר בקרבו הוא חלל כ"ה באמצע העולם מדברות וימים. ור"נ סובר שהישוב באמת המים שהוא ארוך וקצר וכשכבש את יושבי הארץ משני הצדדים בב' קצות האורך נמצאו הפנימים נכבשים:

פסקה ח

בעי לערערה יתהון כו'. אף כי אמת הדבר כי נהגו לאמר מלתא דבדיחותא דרך הלצה וכמ"ש הרשב"א בברכות מ"מ גם בדברים האלה צפון רעיון רם. כי שנותיהן של צדיקים מנויות ויקרות להקב"ה. והזכות אשר להם עכל שנה ושנה בשנות חייהם שמור הוא לבניהם אחריהם. ומשלם לאוהביו עד אלף דור:

שדה הוא עיר כו'. עמ"ש בזה ברוח רבה פ"א:

פסקה י

בימים ההם כו' בהמ"ק חרב כו'. זה ע"פ מאמרם ז"ל שכתבו לו שטנה בתחלת מלכותו וע"י זה ביטל מלאכת ביהמ"ק ולכן התרעמו למה ישב בשלוה. ולכן דרשו בימים ההם דמיותר הוא. כי כבר כתיב ויהי בימי אחשורוש ודרשו דזה כנגד בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכי גתות בשבת. ובעון חלול שבת בישראל נתנה שלוה לאחשורוש הצר לצער בזה את ישראל:

רח"א הלואי לא היו אותם הימים כצ"ל. ודריש הה"א מן ההם כמו הלואי:

פסקה יא

עובדי כוכבים אין להם ישיבה. [אולי בשביל כי המה רק בחרב ובגבורה קנו להם ארץ מושב. ולפ"ז לא יבטחו במושבותם פן יקומו עליהם גבורים יותר מהם ויגרשום מעל הארן. משא"כ ישראל כי הקב"ה נתן להם את הארץ לנחלה. ואף כי בחטאם גורשו מעל הארץ מ"מ לא נכרת שמם מן הארץ ונקראת ארץ ישראל ואם ישובו לה' ישיב גם הוא את הנדחים לארצם. ולכן כתיב באחשורוש כשבת בכ"ף הדמיון כי כבר נתנה הארצות אשר משל עליהן לאחרים לנחלה ולא תשובנה אליו עוד. משא"כ בישראל כתיב בשבת כי הארץ הזאת עוד תשוב להם לעת קץ] והנה באמת מנינו גם בכנענים הפעל ישב בכמה מקומות כמו והכנעני והפרזי אז יושב בארץ. ואמר אל יושב הארץ. ישב החורים לפנים יעוד רבים ולא מקשה מהם. כי כתיב בפעל והפעל הוא הנופל תחת הזמן ולפ"ז אין דחיה מזה לדבריו. ורק מן כשבת ובשבת אשר המה במקור ודינה כדין השמות שפיר מקשי ומתרץ:

פסקה יב

מלאכתו כתיב. דדרשינן ביה מלאכתו שכסא זו היתה עשויה לו בדמים כדלקמן:

א"ר אחא וכי איזה היה הכסא ויעש המלך. כסא שן גדול והכתיב ולאחאב וגו' כצ"ל וה"פ דמקשה מאי רבותיה של כסא המלך שלמה שהיה עשוי משן מצופה בזהב הלא שן הרבה יש בתבל. כי לשבעים בני אחאב היה לכל אחד שני פלטירין משן. ומשני כי מעלת כסא שלמה איננה מחומר הכסא רק מהצורה כי הוא היה כמראה מרכבתו של הקב"ה וכדמפרש ואזיל:

הה"ד והכיתי בית החורף וגו'. ומשמע ליה דבאחאב מיירי דכתיב ואבדו בתי השן ובאחאב אשכחן בנין בית השן ומדכתיב ואבדו בתים רבים משמע דלכל אחד מבניו היה כן:

כנגד ששה רקיעים. הטעם שבא לרמז בשש המעלות לשש רקיעים משום ששלמה מלך בתחתונים ובעליונים כדאיתא בפ"ק דמגילה. וכן לרמז כי הוא יושב על כסא ה' המושל בשמים ובארץ וזה הוא הטעם מה שאמר כנגד שש ארצות. וכן מה שבא לרמז כנגד שש סדרי משנה להורות לנו כי הוא מושל ושופט על פי התורה. וגם לששת ימי בראשית כי חכמת שלמה היתה כוללת על כל הנבראים בששת ימי המעשה באומר וידבר על העצים ועל האבנים וגו'. ומ"ש כנגד ו' אמהות משום שלא יאמרו כי יש בו פגם שבא מרות המואביה. לכן אמר כנגד ו' אמהות שגם רות היתה צדיקת כמו אחת משש אמהות האלה:

כנגד שש מצות שהמלך הוא מוזהר עליהם ומצווה בכל יום. כ"ה במ"ר פי"ב. ובא למעט מצות כתיבת ספר משנה תורה ומצות קריאת התורה בהקהל שאינן נוהגות בכל יום. רק פעם אחת או לעתים רחוקים. אבל הנך מצות דמונה פה נוהגות בכל יום. ובשתי הל"ת של לא תטה משפט ולא תכיר פנים נכללו גם השאר ל"ת אשר הם מענין זה. ויש לתת טעם למה יצאו הששה כרוזים כל אחד במעלה אחת ולא יצאו כלם בפעם אחת אם בעלותו במעלה הראשונה או במעלה העליונה. וגם למה בסדר זה ולא בסדר אחר. אבל באמת הכרוזים לפי מדרגות תכונות האדם. הכרוז הראשון היה לא ירבה לו נשים וזה חוש המישוש אשר חרפה היא לאדם משכיל ולא יכשל בה רק העומד במדרגה התחתונה. וכאשר יעלה האדם מעט במעלת החכמה יזהר בזה מנפשו ובא הכרוז לא ירבה לו סוסים אשר הוא מענין ממשלה. ואהבת הממשלה תמצא גם באנשים אשר התרוממו מעט ממדרגה התחתונה ולכן במדרגה השניה בא הכרוז מן לא ירבה לו סוסים. ואח"ז באשר יעלה האדם עוד מעלה במעלת החכמה ויתחבא אל הכלים ולא יאבה בשררה. בכל זאת תמצא בו התשוקה לכסף אשר בזה יוכל לעשות צדקה וחסד. ולהיות בטוח ממחסור ומצוק בימי חייו ולכן במדרגה השלישית נא הכרוז וכסף וזהב לא ירבה לו. ובעלותו למדרגה הד' אז יחשוב האדם לעשות משפט וצדקה בארץ ובא הכרוז לא תטה משפט. ובעלותו למדרגה החמישית אז לא תהיה בו עוד נטיה חפשית להטות משפט. אך פן מפחד ומגור מהנשפט יכיר פניו לכן בא הכרוז לא תכיר פנים ולא יגור מפני איש. ובע ותו למדרגה הששית וסר גם הפחד הזה. אך יש פחד פן אהבת המועיל תעור עיניו. אשר אין איש נקי מזה להלכד באהבת עצמו ולראות המשפט בעינים לא טהורות וע"ז בא הכרוז לא תקח שחד. וכאשר בא לישב נאמר לו דע לפני מי אתה יושב כי בקרב אלהים ישפוט:

ולמה נקרא שמו שישק כו'. לפי הפשט נראה כדעת המפרשים האומרים כי פרעה הוא שם של כל מלכי מצרים (כי פרעה בשפת מצרית הוראתו מלך) וכמו אבימלך במלכי פלשתים וארתחששתא במדי ופרס. ולכל אחד היה גם שם עצם פרטי. כדאשכחן פרעה נכה פרעה הפרע. ולפ"ז גם שישק היה שמו העצמי. אבל דעת חז"ל איננו כן ודרשו פרעה הפרע בש"ר שנפרע הקב"ה ממנו ופרעה נכו שהכישו ארי. ולדבריהם ז"ל האריך ימים הרבה שפרעה שהי' בימי משה עשה עצמו אלוה ועליו נאמר פרעה הפרע משום שאמר יאור לי ואני עשיתיני ואח"כ היה בימי יחזקאל וירמיה שנבאו עליו וזה דבר תימא. ובפר"א איתא שהוא מלך נינוה שעשה תשובה בימי יונה. וגם זה תימא שהאריך ימים עד יונה. ומשום דבעי למימר שנטלו בכתובת בתו הוצרך להודיענו דשישק הוא פרעה כי שלמה הלא לקח בת פרעה. [א"ה המחבר הזה בשיטתו אזיל כי אין לדרש שם עצם פרטי בלי הוכחה לזו וכמ"ש ביפ"ת כמה פעמים. אבל דבריו אינם מוכרחים כלל וגם רז"ל מודים כי שמות כל מלכיהם היו פרעה ובכל זאת דרשו את שמותם העצמי. כי לכל שם עצם פרטי יש ג"כ הוראה מיוחדת למה נקרא בשם הזה. והוא נקרא בשם שישק על שם המאורע הזה אף כי היה באחרית ימיו ועיין בב"ר פ' נח]:

שבא בשקיקות. אין פי' שהשתוקק לעשות מלחמה. כי כל הבאים ללחום הלא משתוקקים לזה. אבל פי' מלשון שוק אשר שמה יסחרו וישאו ויתנו וכמו יום השוק. נקט ליה שוקא. ופי' שבראשונה חפץ לקחת כסף בכתובת בתה. ואח"ז בדרך משא ומתן ומקת וממכר כמו בשוק חפץ לקחת הכסא במחיר זה. וכשלא שמעו לדבריו הביא עמו עם רב ולקח בחזקה במלחמה:

ועשה משלו כדמותו כצ"ל:

כהדא דרגישא קסריתא כצ"ל. וזה כדאשכחן בירושלמי דפ' מי שמתו גבי איזהו דרגש ערסתא קסריתא ופי' מטות של קסרי. וה"נ פירושו שראש עגול של כסא זה היה עשוי כמו שעושין במטה של קסרי לכבוד ולתפארת:

והארי פושט לו יד. כל זה נעשה בחכמת ומלאכת המשקולות:

ועטרת של זהב נוגע ואינו נוגע. והא דכתיב ביואש ויתן עליו את הנזר ואת העדות ואמרו רז"ל עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ושאין ראוי למלכות אין הולמתו. י"ל בשעה שנעטרו למלוכה שמו את העטרה בראשם לבדקו ולדעת אם הולמתו. ואח"כ היו יושבין תחת העטרה נוגע ואינו נוגע:

פסקה יג

ותימר על כסא מלכותו. עיקר קושיתו היא למה כתיב מלכותו דמשמע שלו היא המלוכה. ולא כתיב על כסא המלוכה והי' במשמע שמאת ה' מלך מלכי המלכים באה אליו המלוכה. ומשני כי לשעבר באמת נתפרסמה מלכות ה' צבאות ע"י ישראל וידעו הכל כי ממנו הוא. אבל בימי אחשורוש כאשר נטלה המלכות מישראל והם היו נבזים ושפלים ולא שעו אחרי אמונם ואמרו בלבבם כי כחם וזרועם הם אלהיהם לכן אמר כסא מלכותו. אמנם כאשר יתפרסם שמו שנית ידעו הכל כי לה' המלוכה. והוא מושיב מלכים לכסא:

פסקה יד

א"ל הקב"ה לכורש כו'. פי' מה שאמר הכתוב אשר בשושן הבירה הוא כאלו א"ל הקב"ה זה הוא שכרך על אשר אמרת בירושלים אשר ביהודה:

פסקה טו

רבי יהודה ור' נחמיה כו'. משום דק"ל למה לא עשה המשתה בתחלת מלכותו לכן אמר ר"י דשלש שנים נמשכה מלאכת הכסא וכאשר נגמרה הכסא עשה משתה. כי בשנת שלש למלכו יכול לשבת על כסא מלכותו. והשני אמר כי בתחלת מלכותו גזר לבטל בנין ביהמ"ק. ולא היתה שמחתו שלמה עד אשר עברו ג' שנים מהזמן הזה ולא נבנה אמר בלבו כי לא יבנה עוד. כי בשלש שנים הוי חזקה:

עשה ג' שנים בלא כתר כו'. וס"ל לכן עשה המשתה בשנת שלש. משום שאז לבש את הכתר בפעם ראשונה. ומדרך ענוה לא ישב על כסאו ולא לבש הכתר עד היום הזה:

ולא היה עושה דבר עד שנמלך. כדכתיב ויאמר המלך לחכמים וגו' כי כן דבר המלך וגו' וגם במה שגזר לאבד את כל היהודים לא היתה בעצת המן לבד. אך נתיעץ עם החכמים והחרטומים כדלקמן:

פסקה טז

שמא לא יצאת ידי קנדלא פטים. פי' שמא לא נתת בעצמך שמן זך. וא"ל מה זה דבר חשוב עלי כי לא אוכל לסמוך בזה על עבדי. וא"ל רבי פן יתנו העבדים שמן עכור ויקלקלו את הסעודה ולכן צריך אתה להביט על זה בעצמך. וכאשר שאלהו הדא מנ"ל א"ל מאחשורוש דכתיב עשה משתה משמע שהוא בעצמו עשה והשגיח על כל דבר. ולא סמך על עבדיו:

פסקה יז

עשרה חלקים כו'. בקדושין מ"ט ע"ב מונה בשנויים קצת. ומה שהבדיל פה בין נוי ליופי כי הנוי הוא בחיתוך האברים ותקון התמונה בערך נאוה. ויופי הוא במראה הלובן והאודם. וכן כח הוא חוזק הגוף לשאת משא וגבורה היא אומץ הלב וזרוע עוז לעשות מלחמה. וכן חכמה בדרך ארץ ובטבעיות. ובענייני אלהות ומדות הנפש היא תורה (ומביא כאן לתרץ למה מכל המדינות קרא רק לשריה ומפרס ומדי קרא לחיליהם. והנה על פרס לא קשה כי אחשורוש היה פרסי. אבל על חיל מדי קשה. ולכן אמר משום שהם היו מצוינים בנוי. ומה שלא בחר ג"כ מיהודה ומירושלים המצוינים בגבורה וביופי כי כבר סלה ה' אז כל אביריהם וחשך משחור תארי בני ציון היקרים. ובימיו גם בח כשדים אזל):

פסקה יח

פעמים שהוא מקדים מדי לפרס. כדכתיב למלכי מדי ופרס וכאן מקדים פרס למדי. ומשני כשהמלכות במדי כו'. ביאור הדברים עפ"י דאיתא בפ"ק דמגילה דאתנויי אתני בהדי הדדי אי מינייכו מלכי מינן אפרכי. אי מינן מלכי מינייכו אפרכי. ולכן אחשורוש שהיה פרסי והוא מלך אז לכן הקדים פרס למדי. ומה דכתיב למלכי מדי ופרס משום שכאשר החלו לכתוב הדברי הימים אז היה המלך עמדי ולכן נקרא בשם מלכי מדי ופרס. ונשאר שמו כן לעולם:

שקבלה את המלכות פרוסות. פי' שלא מלכה זמן ארוך בדורות רצופים אך אחרי ימי תרדה נפסקה מלכותם והחלה מחדש אחר זמן בימי אדרכיאן ונפסקה עד לעתיד שאז תמלוך שנית זמן מה. ומביא ראיה מהכתוב אשור כי יבוא בארצנו כי לעתיד תמלוך זמן מה כי אשור הוא פרס וכדמשמע בחזית על פסוק אם חומה:

פסקה יט

אלו שני לגיונותיו כו'. משום דהפרתמים הוא לשון שררה וחשיבות. ווה אי אפשר שכל חיל פרס ומדי היו פרתמים. לכן מפרש דקאי על שני הלגיונות של מלך דנקראו פרתמים משום שהם חשובים משאר החיל. או משום דהם נותנים שררה למלך לכן נקראו פרתמים:

בני טעמיא. המה העוסקים בעסקי מלכות בהנהגת ההמון במאמרם. ע"ד די ליהוון אחשדרפניא אלין יהבין להון טעמא. ובני סגניא המה השרים וסגנים שלמעלה מהם ע"ד ועילא מנהון סרכין תלתא:

המד"א באדין דניאל התיב עיטא וטעם. עיטא הוא עצה. וטעם הוא נתינת טעם והוראת פנים לעצתם ולשני דברים אלו היו בני טעמיא ובני עצתיא:

פסקה כ

להדא ארכיון דגדר. גדר הוא שם מקום והמלך יושב שם במקום גבוה. וכל העם יושבים לפניו על הקרקע להשפט לפניו וכן היה ענין אחשורוש דומה לבית שררה זו דגדר. ורשב"ן מדמה לפלטין שהמלך איננו יושב גבוה מכל העם אבל העם שטוחים לפניו על פניהם ולכן כתיב לפניו:

פרשה ב

פסקה א

כל רוחו יוציא כסיל זה אחשורוש. בא לתת טעם מה שהאריך הכתוב בספור זה. להגיד לנו כי כל מזמות אחשורוש בהראותו את כבוד עשרו הופרו בעצת חכם הרזים. וכמו שדרשו בשמ"ר כל רוחו יוציא כסיל משהוציא כל עצתו אח"כ חכמו של עולם באחור ישבחנה שכן אתה מוצא באחשורוש שעמד ובטל מלאכת ביהמ"ק לפיכך לא מלך אלא על חציו של עולם מה כתיב בו בהראותו וגו' וחכם באחור ישבחנה שהפיל הקב"ה עצתו והרג את ושתי. ופי' הדברים כי המשתה אשר עשה הוא בשביל שבטל מלאכת ביהמ"ק כדלעיל לר"נ. וכדאמרינן בפ"ק דמגילה כשבת המלך אחשורוש לאחר שנתישבה דעתו במלכותו אמר בלשאצר מנה וטעה וכו' אנא מנאי ולא טעינא וכו' ובמה שנהרגה ושתי ונתערבבה שמחתו היה סימן להפלת עצתו. ועוד דושתי יועצתו לבטל בנין ביהמ"ק כמ"ש המתרגם נהרגה ובאה תמורתה אסתר שדריוש העומד ממנה יבנהו:

ששה נסין צ"ל גיסין. ולקמן בפסוק גם ושתי גרסינן ניאוסין. ובילקוט גריס מסכריות והיינו אוצרות. וע"ש ששה דריש את עושר כבוד מלכותו שלש. ואת יקר תפארת גדולתו שלש הרי ששה:

מיני יציאותיו. פי' חשבון יציאות ביתו ושכר עבדיו הראה להם. כי בזה יודע עשרו. ולא מפרשי עושר ממש. כי עושר המלך הוא במקומות רבים וא"א להראות לעין עושר כבוד מלכותו. והאומר סעודת א"י פי' כי הראה לו ההכנסה שהיתה לו מא"י כי רבה היא. ובש"ר לא גריס להא:

בגדי כ"ג הראה להם. שלבשם ונתעטף בהם כדאיתא בפ"ק דמגילה ופירש"י שהיו בידו בגדי נ"ג שהביא נ"נ מירושלים. והטעם בזה שחשב שעוד לא יבנה ביהמ"ק כיון שעברו שלש שנים לבטול מלאכתו כדלעיל. או לפי שמנה וטעה כדאיתא בפ"ק דמגילה לכן הקל בכבוד בגדי כהונה ונתגאה בהם כמו בלשאצר שהוצוא כל כלי ביהמ"ק כשחשב שהגיעה העת ולא נבנה ביהמ"ק וגם אחשורוש הוציא כלי ביהמ"ק כדלקמן:

בת קבריא. אמת המים של נהר קבריא הנזכר בב"ר פי"ג מתגלגלת בין במקום שלה ובין שלא במקומה כי יוצאה ומתפשטת לחוץ למקומה כאלו הוא ג"כ מקומה. והוא משל לאחשורוש שהתגאה בבגדי כהונה שלא ניתנו לו להשתמש בהם. ומצינו הוראת בת על אמת המים כמו בת כרתא דריש פרק כל הבשר:

מהיכן העשיר כולי האי. וס"ל שלא מלך אלא בחצי הכיפה:

פסקה ב

ימים רבים של צער. כי מ"ש שמונים ומאת יום לא קאי על עשה משתה כי זה היה מביא לתעוב המאכל כמ"ש הרי"ך ז"ל. אבל זה קאי על בהראותו את עושר כבוד מלכותו כי זה נמשך ק"פ יום. ולכן לא כתיב שמונים ומאת יום אצל עשה משתה וגו' ושרי המדינות לפניו. ולפ"ז מקודם הראה את עושר כבוד מלכותו ק"פ יום ובמלאת הימים האלה עשה משתה שבעת ימים. וא"ש בזה שלא יקשה למה מיעט ימי המשתה לבני ארצו רק ז' ימים ולראשונים ק"פ יום. כי גם לראשונים לא הרבה ימי המשתה כ"כ. ומה דכתיב ימים רבים אשר הוא למותר דריש כי זה ימים של צער וכדאיתא בילקוט שהראה להם כלי ביהמ"ק וציערו ע"ז ולא רצו להסב ועשה לישראל מסיבה לעצמן. ויען דהמצטער מרגיש מאד במשך הזמן. לכן מוסיף כי לישראל היו ימים רבים. ועי' בויק"ר פי"ט שמה הובא הדרש הזה באופן אחר ועמ"ש שם בביאור דברי המדרש הזה:

פסקה ג

יום אחרון כיום ראשון. שלא כדרך העולם שפוחתין אח"כ סעודתן לקרואיהם כעובדא דלקמן. ויתורא דיום דריש. דבתר דכתיב ימים יום ל"ל:

עד שהאכילן עדשים כו'. כי כל הכלים שהיו לו מכר לצורך הסעודה ולא נשאר לו רק כלים שחורים ומפוחמים להאכילם עדשים:

פסקה ד

והאכילו כל מה שנברא בששת ימי בראשית. זה הוא מדרך הפלגה כי בוודאי לא האכילו מאכלים האסורים אשר גם המה נבראו בששת ימי בראשית. וכזה אמרו בב"ר גבי ואוכל מכל מה שנברא בששת ימי בראשית ועמ"ש שם. וגם זה הוא רק להפליג את מספר מיני המאכלים:

התחיל ממיל בו. יש גורסין ממלל ול"נ דצ"ל מזלזל בו:

משגח ר' שתי גבן חד כסא יומא דין כצ"ל:

אתון אורייתכון כו'. פי אתם התורה תכבד אתכם גם בלי ממון. אבל אותנו לא יכבד איש אם לא יהיה לנו כסף. לכן אנחנו מוקירים ושומרים את כספנו:

מ"ד קנרס. פי' אחד אומר כי הקערה החסירה היתה של ירק הנקרא קנרס וכדמתרגמינן וקוץ ודרדר קונרס וי"א שהיה מן כפנאי והיינו תמרים שאינם מבושלים. וקמ"ל אע"פ שלא היה החסרון אלא מדברים אלו דלא חשיבי בא לידי בזיון. ואייתי דהב כו' פי' הביא להם זהב חלף החסרון הזה לאמר להם כי לא מכילות או מקוצר יד חסרה הקערה זו. רק משום שלא שם על לבו להכינה מראש:

לא הוה לי דאימא לך כו'. פי' טוב היה לי לבלי לספר לך המקרה הזה. אחרי שאנכי לא שמרתי את הדברים אשר יעצת לי להרבות את המאכלים על מספר הקרואים. אבל מטעם זה אנכי מספר לך לדעת האם העצה אשר יעצתני גלויה היא לך עם חדרי תורה הגלויים לך:

ויעש משתה אכ"כ כו'. כיון דעיקר המשתה נעשה לאבנר הי"ל ויעש דוד משתה לאבנר ולאנשים אשר אתו ומדכתיב משתה לבסוף מוכיח כי צריך לצאת בעשיית המשתה ידי חובת כל האנשים אשר יהיו שם:

פסקה ה

ובמלואת כתיב. פי' דבא מלא בוי"ו להורות שהמשתה היה מלא ושלם בכל עניניו:

שבעה עם ק"פ. ולדבריו יתפרש ובמלואת הימים כאשר קרבו הק"פ להכלות ולהמצא אז בימים האחרונים שבהם עשה משתה שבעה ימים לכל העם הנמצאים בשושן:

בבית קומטיטון שם מקום. ודריש הנמצאים על המאכל והמשתה הנמצאים בשושן ולכן יכול לעשות משתה שם לרב עם. ורחב"פ מפרש הנמצאים על האנשים ובא לאפוקי אותן האנשים שברחו משם. ור"ח בן עטל דריש הנמצאים על היהודים ע"ד הכתוב בדניאל י"ב ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר או דדריש הנמצאים על הדברים הנמצאים בסעודה זו לאפוקי סעודה דלעתיד אשר ממנה שחק היא לא תמצא לעינינו כי עין לא ראתה אלהים זולתך:

פסקה ו

גנה מבחוץ וחצר מבפנים. כי ביתן הוא בפנים וכמו מבית ומבחוץ. ומפרש כי ביתן קאי על חצר משום דחצר הוא לשון זכר וביתן הוא ג"כ ל"ז מדלא כתיב ביתנה. ולפ"ז היה החצר מוקפת גינה מסביב. ואידך סובר כיון דתצר סמוך לגנה וביתן בא אחר זה לתאר על הנסמך וזה על גנת אשר היא היתה מבפנים והחצר הקיף את הגנה מבחוץ:

פורש את הוילון בין חצר לגנה ואז היה החצר מובדל מן הגנה ולא מצי קאי ביתן רק על אחד מהם העומד בפנים. אבל כשקופל את הוילון והגנה נראית בחצר סביבה. או שהחצר היה בפנים. אבל שניהם נראים כאחד. והחצר נקרא גנה. והגנה נקראת חצר.

ומצי קאי ביתן על שניהם יחד ויתפרש ביתן על חצר הפנימי לאפוקי חצרות אחרים העומדים רחוק ממנו בצד חוץ. ובכן נתקיימו דברי שניהם כי ביתן מצי קאי או אגנה כר"נ או על חצר כר"י:

בדמים הרבה. דריש ביתן מלשון מתן מעות מרובים:

פסקה ז

איירינון. הם בגדים לבנים כמו כלים האוליירון דס"פ אלו קשרים. וכן האומר טיינון הוא מין צבע כדאיתא בירושלמי דפרק במה מדליקין ועורות תחשים ר"י אמר טיינון והוא שם צבע הנקרא כך:

שבני חורין כו'. פי' בני שרים ומפרש חור כמו חור בחול"ם והוא מענין חורי יהודה שפירושו שרי יהודה:

מפקיעין מפשילין והוא הושטתם להשתמש בהם:

נגללין היו כוילון. דגלילי כסף היינו כמין פרוכות המסך הפרושים על הפתח מרוקמים בחוטי כסף ומקרי גלילי מפני שנגללין על הפתח מלמטה למעלה מצד חוץ לצד פנים או מצד פנים לצד חוץ ככריכת מגילת ספר. ולחרינא היו כמין קלעים הפרושים מקצה לקצה. וכשרוצין מקפלין ומחברין מקצותיהן עד קצותיהן כקלע של ספינה הפרוש שבהורדתו מקפלין ומקמטין אותו:

אם תאמר. דהוו זעירין כצ"ל:

פרחו של אחד מהם. זה כמין קפלורוסים שבראש העמוד הנזכר:

פסקה ט

למרגלית שהיא אהובה. אבהט קאי דדרשינן ליה אבנים שמתחוטטות על בעליהן. והיינו לשון עינוג כענין שאתה מתחטא לפני המקום דפ' סדר תעניות וכמ"ש הערוך. וזה שמפרש בהט שהיא אהובה. והאומר שמוציאה את בעלה דריש לשון דר. ופי' בשביל שיוכל לשלם בזה את חובותיו יצא לחפשי מנושיו וממעיקיו:

פסקה יא

הביא כליו וכלי עילם. מדהל"ל והכלים שונים וכתיב וכלים מכלים שונים משמע שהכלים משתנים מפני כלים אחרים. דהיינו כלי עילם היו מגונים נגד כלי אחשורוש שהיו חשובים מהם. וכן כלי אחשורוש היו משתנים ומגונים מפני כלי בהמ"ק. ולפ"ז מפרש שונים שבהביטם עליהם ועל כלים אחרים נכר השינוי וכמו במשל של שפחה ומטרונה. ור' תחליפא מפרש שונים שנשברים מיד וישתנו בצורתן וכמו כלי זכוכית ורשב"ן מפרש שונים שהמשתמש בהם הוא שונה לקלקלה. כי גם בלשצר כבר קבל

ענשו במה שהשתמש בהן. ואע"ג דכתיב בקרא כי אז שלמה מלכותו. מ"מ די היה לו לרדת ממלכותו. ולא לקבל עוד עונש בגופו כי נהרג ונאבד מן העולם. אבל העונש קבל בשביל כלי ביהמ"ק שהשתמש בהן:

פסקה יב

ככוסות ביד המלך. שהיו בידו כוסות כנגד כל הקרואים והוא שתה כנגד כולם. וזה דרך גוזמא. וגם לקבל אלפא הוא גוזמא. אבל בלשצר לא היה גבור בשתיתו כאחשורוש. ולכן מגזם על בלשאצר לקבל אלפא. ואחשורוש ששתה יותר מגזם ששתה כנגד כולם:

פסקה יג

כדת כל מקום ומקום. כיון דלא פירש כדת איזה מקום ואיזה אומה. לכן מפרש כדת כל מקום ומקום וכדת כל אומה ואומה. כי יש מנהגים שונים במקומות. יש ששותים ואח"כ אוכליה ויש מקומות נהפך. וכן יש שנויים באומות כמו הכותים שאינם שותים יין מן נאדות. אלא מכלי חרס:

אין אונס באנפקאי. פי' לאיש אשר חמרא חייא הזיקו לא אנסוהו לשתות חמרא חייא אלא מזוג.

שהיה ביתו מיוסד. דריש יסד המלך מלשון יסוד וקאי אבהט ושש ודר וסוחרת. שמהן בנה יסודות הבית לכל גדולי המלכות. אבל לשאר העם רצפת הבית היתה של אבנים טובות. אבל לא היסוד:

אין אונס בפקתא. זה כוס של רביעית כדמשמע בפ' חזקת הבתים ופי' שהיו שותין בכוס קטן כזה ואין אונס לשתות בכוס גדול כמנהגם וז"ש לפום דתמן שאתן במדה גסה וכדמייתא בילקוט כך היה טכסיס של אנשי פרס הי"ל כוס גדול מחזיק מ' שמציות והוא נקרא פוסקא והם משקים בו לכל אחד ואחד אפי' הוא מת ואפי' הוא משתגע הוא שותה ומי שהוא שר המשקים היו גדולי פרס מעשרין אותו שהגדולים של מסובין רומזין לו ונותנים לו כמה דינרין של זהב שלא להשקותו בו אבל אחשורוש לא הכניס הכוס הזה בסעודתו אמר מי שהוא רוצה לשתות ישתה לכך נאמר והשתיה כדת אין אונס:

לעשות לגדולי מלכות כו'. דריש רב גדולי המלכות. וכן דריש רב ביתו גדולת ביתו ופירושו שנתן לכל גדול בית גדול לפי כבודו שישב שם עם בניו ובני ביתו לצחק שם. או דדריש לעשות כרצון איש ואיש על גדולי המלכות שיוכל כל אחד לצחוק עם בניו ובני ביתו כרצונו. ובסמוך דריש לעשות כרצון איש ואיש בא"א דלא כרשב"ן:

פסקה יד

א"ר הקב"ה אני איני יוצא מידי בריותי כו'. דריש מדכתיב לעשות כרצון איש ואיש ולא כתיב לעשות כרצון כולם שהתפאר בזה לעשות כרצון איש ואיש אף שרצונם הפוכים וכמו שאמר לעיל אית דבעי מיגס ובתר כן שתי וכו' ולכן קנתרו הכתוב כי לא יוכל לצאת ידי המן ומרדכי המתנגדים זה לזה ורמז לזה ג"כ באמרו איש ואיש וזה איש יהודי ואיש צר ואויב:

לפי שבעוה"ז בזמן שרוח צפונית מנשבת כו'. ממ"ש בזה בחזית על פסוק עורי צפון.

מי הוא זה שעושה רצון יראיו זה הקב"ה. פי' שעושה רצון יראיו אף שרצונם הפוכים זה מזה. ושאלת שניהם מתנגדת זה לזה. ומה שאמר לעיל אני איני יוצא מידי בריותי כו' זה בסתם בני אדם. אבל ביראיו עושה הקב"ה שיפיק רצון שניהם בהשגחה שלא יביא שני יראי ה' לבקש דבר אחד אשר האחד ידחה מפני רעהו אבל יתן בלבם לבקש דבר אשר שאלות שניהם תמלא:

פרשה ג

פסקה א

רב פתח הוי משקה רעהו וגו'. משום דק"ל למה ספר הכתוב מסעודת ושתי כדלקמן. ומתרץ רב דבא בזה להשמיענו מה שנגזר עליה לכנוס ערומה שזה משפט בית נ"נ לידון ערומים וכמו שמסיים גם זו ושתי:

זה נ"נ. כי כל הפרשה שלפ"ז מיירי מנ"נ דכתיב כי הנני מקים את הכשדים וגו' וכן פי' במכילתא מ"ש איום ונורא הוא בנ"נ. ובתנחומא דרשו את הכתוב הנה עופלה לא ישרה נפשו בו בנ"נ. וכן בשבת פ' שואל דרש את הכתוב שבעת קלון מכבוד בנ"נ. אף דדרשי בא"א מאשר מדריש פה במדרש. ודרשו משקה רעהו עליו שהשקה את צדקיהו יין מגתו כדלקמן:

מה אתה מספח בו דברים בחמתך. פשט הכתוב מספח חמתך הוא על חמת היין וכמו שמסיים ואף שכר. רק למה הזכיר החמה אשר בה השקהו דריש ג"כ לכוונה שניה על מספח דברים בחימה:

להתקיים עליך. להשגיח עליך ולעזרך:

במה השביעו. כי אם השביעו בה' אלהים בוודאי לא עבר צדקיה על השבועה ולא בקש היתר עליה בסנהדרין לכן אמר שהשביעו בקרנות המזבח לכן אינה חלה השבועה וכדאמרינן בגמ' דנשבע בשלחן המקדש או באחד מכלי המקדש לא חלה השבועה.

ומה דכתיב אשר השביעו באלהים זה לפי מחשבת נ"נ שהוא חשב כי לכל כלי המקדש קדושת אלהים עליהם. ובאמת איננה שבועה רק אם הזכיר את שם ה' או מי ששוכן שם כדאיתא כל זה בגמ'.

כדי שיתחללו מעיו שיורחצו מעיו ע"י שלשול מלשון דחלליה בי טבחא בפרק כל הבשר או הוא מלשון ריעוע וכמו צרורות מתחלחלין לתוכו דפ"ד דמקואות:

יקר עצמך כו'. נראה דדריש למען הביט על מעוריהם במקום שהי"ל להביט על מעוריהם דהיינו מלכות אבותיו שנתפשט ונראה בכל העולם ע"ד מי העיר ממזרח שהיה בסבת מה שכיבד זקנו לזקנו הוא בא לבזותו:

אמרו מרודך עובד לחמה הוה. ע' בזה בחזית בפסוק כמעט שעברתי קמא. ומ"ש שם: **והערל זה נבוכדנצר**. שנידון ערום כדאמרינן שהעביר פורפירא שלו והיינו והערל דמתרגמינן ותתערטל וערום בארמית הוא ערטילאה וע' בזה בהרד"ק ודריש גם מרבי בלשצר. והוי"ו של והערל מרבי את ושתי. כי שניהם נהרגו ערומים. על ושתי איתא בפ"ק דמגילה ועל בלשצר איתא בחזית בפסוק כמעט שעברתי:

פסקה ב

פתח עמי נוגשיו מעולל. משום דק"ל למה אמר בלשון גם ולא אמר בוי"ו החבור לבד וושתי המלכה. ולכן דריש כי ד' נשים רעות שלטו על ישראל ואחת מהן ושתי. וז"ש לא די לנו בצרות אחשורוש אבל גם ושתי אשתו אויבת נפשנו עשתה משתה לשמוח על חרבן ביהמ"ק ולכן מביא הכתוב נשים משלו בנו לרעה לישראל ואגב זה דריש גם את כל הכתוב:

מדקדקין בהון. להפרע מהם על כל דבר בלי שום ויתור. ומביא ע"ז את הכתוב ועולל למו כאשר עוללת לי דפירושו שתדקדק להפרע מחטאתם כמו שהבאת הפורענות עלי בדקדוק על כל עון. וע' באיכה רבתי דדריש ועולל למו מלשון קטיף עוללתהון מ"מ פשטא דקרא הוא מהוראה זו שפירשנו:

קדשים בהון. כדכתיב נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה בחורים טחון נשאו ודרשו באיכה רבתי כי טחון נשאו הוא לשון נקיה:

קופצין עליהם כב"ח. דעבד לוה לאיש מלוה ודרש נושים משלו בנו וכן ת"י וכמרי חובא שליטא ביה:

פסקה ג

שמואל פתח בחומם אשית וגו'. גם הוא בא לתרץ מאי גם ושתי המלכה שזה דרך תלונה. כי לא די שאחשורוש עשה משתה לשמוח על חרבן ביהמ"ק אלא גם ושתי שמחה

ע"ז. לפי שאביה החריבה. ולהכי מייתי האי קרא שהנביא מקנתר להון על שמחתם בחרבן ביהמ"ק. ועל זה אבדם מן העולם. ועיקר קרא מירי בבלשצר וסיעתו. כי כאשר מנה וטעה וחשב ששוב לא יבנה עשה משתה והוציא כלי ביהמ"ק. כי חשב שאז תכון מלכותו כדאיתא בפ"ק דמגילה ואז נהרג ואבדה מלכותו כדכתיב ביה בליליא. והכא דריש ליה באחשורוש כי גם הוא מנה וטעה וחשב שתכון מלכותו כדאיתא התם. או לפי ששלמו ג' שנים לביטול בנין ביהמ"ק וחשב שהממלכה נכונה בידו כדלעיל. וזה הכוונה כשהם באים להתחמם במלכות. וכמו כן ושתי השמיד אותה ה' או על שמחתה בחרבן ביהמ"ק:

מגדיר ית משתותיהון. כורת יסודותיהם מלשון גודר בתמרים ומשתותיהן מלשון כי השתות יהרסון. וכן דריש משתיהם. ומפרש אשית מלשון שמיר ושית כלומר יחרמו ושמיר ושית יהיו. ומפרש והשכרתים בצרותיהם ע"ד שכורת ולא מיין. ולמען יעלוזו מה שעלזו בחרבן ביהמ"ק. ובא יעלוזו העתיד במקום עבר:

פסקה ד

ר' יצחק פתח ולא אותי קראת יעקב. גם פתיחה זו היא לתרץ מאי גם ושתי וכדמסיים בסוף ואגב זה דריש כל הפסוק הזה. ועמ"ש בזה ביפה קול בחזית על פסוק אל תראוני: **ואפי' בשותפות**. כיון דכתיב ויעזבו את ה' מה צ"ל עוד ולא עבדוהו. לכן דרש לא די שעזבו את ה' ללכת אחרי אלהים אחרים. אלא גם בשותפות לא עבדוהו. וגרועים הם ממה שנאמר את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים:

לא תהא כהנת כפונדקית. זה הוא מליצה לקוחה ממשנה סוף יבמות. ופה הכוונה כי אלהי ישראל נדחה מפני העבודת כוכבים מכל וכל. ושמו כל מבטחם באלהי העמים אשר הובא הנה מארץ מרחק ולאלהי אבותיהם מעולם פנו עורף:

מכרזימון זה הוא תורמסין ששולקין אותו ואוכלין אותו בקנוח סעודה וכדאיתא בפ' אין צדין. והכוונה בזה. כי גם אחרי שהרבו לעשות הרע לעבוד את הבעלים ואת העשתרות. וראו כי המה לא יועילו. בכל זאת לא פנו באחרונה אל אלהי ישראל אשר הוא הושיעם ביום צרה וכמו שמביא המשל מן העבד שלא קרא את המלך אשר הטיבו אל המשתה אשר עשה:

יתיב ומשתעי כו'. פי' כי הוא יושב ומספר דברים בטלים כל היום ולא ייעף ולא יגע. וכאשר יקום להתפלל או להגות בתורה מיד ילאה וייעף:

אלו ב' תמידין דהוו עולות תמיד ולא הובאו בימי אחז שבטל עבודת ביהמ"ק. וזבחיך לא כבדתני אלו קדשי קדשים גרסינן. ומשום דקדישי טפי כתיב בהו לשון כבוד:

זה קומץ מנחה. שלא עלה לגבוה רק קומץ לבד ואין כאן עבודה רבה. ולכן אמר ע"ז לא העברתיך. וכן לא הוגעתיך בלבונה דליתא אלא קומץ:

והיו עזים וצבאים אוכלין ממנו. ולא היית צריך לקנותו בכסף כי היו לרוב בא"י וע' בחזית בפסוק נרד וכרכום ומ"ש שם:

אלו אימורי קדשים קלים שאינם מקריבים מהם רק האימורים בלבד. ולכן אמר עליהם לא הרויתני שאין בהם כדי לשבעה. ועל קדשי קדשים שקריבים הכל אמר לפני זה וזבחיך וכמו שפירשנו:

לא די לי שהייתי מונה כצ"ל. והכוונה שהשכינה כביכול מצטערת ממנין הסעודות שנעשו בשביל חורבן ביהמ"ק אשר נחרב בשביל עונות בני ישראל:

פסקה ה

כתיב ראית וגו'. גם הוא בא לדרוש גם ושתי המלכה לתלונה כדלעיל וכמו שמסיים. ודריש את הכתוב כמו בסירוס וכן פי' ראית אתה כי עמל וכעס מוכנים לישראל בזמן חורבן ביהמ"ק ובגלותם. ואתה תביט לתת לו כח ואון בידך פי' ע"י ידך. כי אתה השרית שכינתך על יצחק לברכו במשמני הארץ ועל חרבך תחיה. ואין זה כתלונה על דרכי ה' כי ידע אשר משפטי ה' צדקו מאד. ורק להוכיחו שמהו ולהיטיב לנו באחריתנו. ורק דרך צער ויגון על עתותי הצרות ידבר. וכמ"ש בעל העקרים במאמר ד' על תלונת צדיק ורע לו בירמיה ואסף אף שידע היטב כי ישרים ונאמנים משפטי ה'. ומוסיף עוד לספר רשעתו כי דרך לעג יאמר עליך יעזוב חלכה. המה היתומים והאלמנות אשר יחבשם בבית האסורים ומצפים על הקב"ה כי הוא ינתק את מוסרותימו. כי עליך יעזוב תקות החלכאים כי תפדם מידם. ובשוח"ט מרבה עוד לספר הלעג אשר ילעגו אויבי ישראל על תקותם לה':

אלא יתום כו'. פי' ולא עוד וכדלקמן גבי ושתי:

במלכות שאינה שלה. וכדכתיב בית המלכות אשר למלך אחשורוש. ואינו שלה ובכל זאת ניתן לה הוד מלכות.

פסקה ו

כתיב ממתים ידך ה' וגו'. עיקר הדרש הובא בשביל מה שדרש בסופו על גם ושתי וכדלעיל:

ראש הסדר שהתחילו לישא וליתן בפסוק זה. וקשה להם למה כתיב לאהרן ולבניו ולא כתיב והנותרת מן המנחה אל הכהנים. ובת"כ מדריש זה למילתא אחריתא. וכן בפ"ק דיומא מדריש את הכתוב והיתה לאהרן ולבניו דכתיב גבי לחם הפנים. ור"ח בריה דר"א דריש כי הנותרת היא לאהרן והוא מזכה אותה גם לבניו הקטנים וכדמדריש הכתוב והניחו יתרם לעולליהם על הנותרת מן המנחה. אע"פ שהקטנים בעצמם אינם חולקים אפי' בקדשים קלים כדאיתא בפ' אלו מנחות. אבל אביהם מזכה להם:

מה גבורים. ודריש ממתים כמו בשתי תיבות מי מתים. וכמו מלכם תדכאו עמי יתפרש מה לכם. ומצינו בקרא מי במקום מה כדאשכחן במנוח מי שמך במקום מה שמך. והכוונה של גבורים איננה אמיצי כח ובעלי זרוע. אך הצדיקים נקראים ג"כ גבורים ע"ד שאמרו רז"ל איזהו גבור הכובש את יצרו. ויען שאמר שם לפני זה אני בצדק אחזה פניך לכן אמר כי אלה הצדיקים המתגברים על יצרם זוכים לשבוע מטוב ה'. ובטנה תרוה משולחן ה' ויניחו יתרם גם לעולליהם. ובסימן שאח"ז מדריש אני בצדק אחזה פניך כי אלה הצדיקים אשר בזכות עצמם ירשו את נחלתם וזכותם עמדה גם להניח יתרם לעולליהם אבל אני אך בצדקה וחסד אחזה פניך. ואין לי זכות במעשי. וכ"ה שם בשוח"ט מפורש ע"ש:

חלקם בחיים. אלו קדשי המקדש וזה קרבנות ולחם הפנים והמה נקראו חלקם לפי שיתחלקו בין הכהנים כפי משמרותיהם כדכתיב חלק כחלק יאכלו. וקדשי הגבול המה תרומות ומעשרות אשר כל ישראל יתן לכהן אשר ירצה ופעמים ישיג האחד למרבה והשני לא ישיג מאומה ועז"א וצפונך תמלא בטנם. כי האחד ימלא בטנו ויאכל לשובע. ומה שקרא לקדשי המקדש בחיים מפני שהמקדש היא עיקר א"י הנקראת ארן החיים. א"נ משום שרוב קרבנות המקדש המה מבעלי חיים לכן אמר ע"ז חלקם בחיים. וקדשי הגבול המה שמורים וצפונים בידי המפרישים עד אשר יבוא אחד ממכיריו ויתנם לו לכן דריש ע"ז וצפונך תמלא בטנם:

ישבעו בנים כל זכר וגו'. פי' אפי' בעלי מומין כדמדריש בת"כ מקרא כל זכר לרבות בעלי מומים:

שנטלו שלהן מתחת ידך כצ"ל. ופי' שמתו על ידך ובשוח"ט דריש ממתים מומתים:

פסקה ז

והוו אכלין חרובין כצ"ל. ותמרים הוא ט"ס וע' בזה בפ' במה מדליקין:

שמעת ברת קלא אמר ספיקלא ואתפשת זמן חנינות שמע ב"ק אמרת דימוס ואשתזבת כצ"ל. ופי' ספיקלא הוא לשון תפיסה. ודימוס הוא לשון הצלה. ומאת ה' היתה כזאת כדי שיבין רשב"י שאין עוד סכנה לפניו ויוכל לצאת מהמערה:

אפילו צפור מבלעדי שמיא לא יבידא כצ"ל וכ"ה בירושלמי. ופי' כי בלעדו גם הצפור לא תאבד ולא תפול בפח:

ניחות וניתסאי. לפני זה גרסינן נפק ואשכח מיליא משדכן ונתבטלה הגזירה. ופי' ששמע בצאתו מהמערה כי נשתנה הדבר והגזירה בטלה ואמרו לרחץ בשרם במי חמי טבריא כדי שיתרפאו מהחבורות שנעשו בבשרם וכ"ה במסכת שבת. וע"ש בגמרא שנויים רבים מאשר פה במדרש:

עשו איטליס ומכרו בזול ל"ג. וצ"ל צריכין אנו לדכויי טבריא כדאיתא בב"ר:

תאמר שיש לי חלק עמהם לעוה"ב. שהם במעלה גדולה כמ"ש בס"פ אלו עוברין הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. ובקש לזכות בחלקם משום שגם הוא מסר נפשו על קידוש השם בענין גלית ובראשי הבכאים כמ"ש רז"ל ולכן אמר לו הקב"ה שחלקו יפה משלהם. ומה דאמר המדרש אתבשר דוד שיש לו חלק לעוה"ב אף דיותר מזה הבטיחה שחלקו יפה משלהם. הטעם בזה דדוד היה מפחד פן יגרום לו עון בת שבע כי לא יהיה לו גם חלק לעוה"ב. ובחפצו לדעת אם מחל לו ה' על אותו העון (והמדרש חולק על מה דאיתא בפ' במה מדליקין שכבר א"ל הקב"ה מחול לך) התחכם לשאל דבר דאית ביה תרתי. להיות לו חלק עם מקדשי השם ברבים. וממענה ה' ידע את חלקו. וז"ש המדרש כיון דאתבשר עתה שחלקו יפה משלהם ממילא אתבשר גם בזה שיש לו חלק לעוה"ב אשר הסתפק בזה:

פסקה ח

שנטלו ממשלה מתחת ידך כו'. פי' למה יתהללו בגבורתם הלא מתחת יד ה' לקחו את הממשלה. או שפי' כי הוא מתלונן למה דרכם צלחה כ"כ. הלא אתה ה' נתת להם הממשלה ולמה יגברו ויעשו חיל. ובשוח"ט הגי' עוד והשלטת אותן בעולמך לשעבד בבניך וע"ע שם הרבה הוספות ושינויים בנוסחאות:

שנטלו חלקם כשהן חיים ונטרדו ע"י זה מעוה"ב:

פסקה ט

מה ראה כו'. דבשלמא סעודת אחשורוש פרסמה למ"ד שבימי המן נתחייבו ישראל כליה על שנהנו מסעודתו. או למ"ד שבעון הצלם בימי נבוכדנאצר נתחייבו מודיע הכתוב פרסומה לפי שעשאה על חורבן ביהמ"ק כדלעיל ואתי שטן ורקד בינייהו ונהרגה ושתי

כדאיתא בפ"ק דמגילה. אבל על סעודת ושתי מקשה שפיר. ומשני להודיעך לאיזה שלוה כו' דמדכתיב גם ושתי משמע דמשתה ושתי היה גדול כיד המלך אחשורוש וגם מדכתיב בית המלכות כל זה בא להודיענו כי גם אסתר נכנסה לשלוה גדולה כזו:

אם כך למכעיסיו כו'. כלומר אם ושתי זכתה לגדולה כזו בשביל שכר ג' פסיעות שפסע בלאדן לכבוד המקום כדלעיל אף שהיא היתה ממכעיסי ה' בכל זאת לא קפח ה' שכרה מכ"ש לעושי רצונו. וכדילפינן בפ' חלק מן הכתוב כי את רגלים רצתה וילאוך:

מה זה בבגדי כהונה גדולה כו'. נראה דבגדי כהונה היו חציין בידו וחציין בידה:

כהדא צרצרא. לעיל גרסינן בת קבריא ושמה פירשנו. ולפי גירסא דהכא נראה שהוא כמו נאד וצרצוריין. ור"ל אם הנאד הוא ריק הוא מתגלגל בנקל. ובעל א"א פי' שהוא מין ארבה ששמו צרצר. ומתגלגלת וחוזרת מכאן ומכאן במה שהוא בשלה ובמה שאינו בשלה:

הגיע משתותא של ושתי. משום דק"ל מאי גם כדלעיל לכן דריש גם מלשון גומא ופי' שנתערער יסודה ושתותיה ונעשה גומא. והדורשים מלשון ליגמס וליבצר מפרשים גם מלשון כריתה. והמפרש לידרך צ"ע איך דורש. [ונראה דמפרש גם מלשון הסרה וכמו כד עבד בר פיילי בגיד הנשה דהוה גיים ליה בחולין צ"ב. ופירוש לדרך ולסור ממקומה ולפנות מקום לאסתר ע"ע בערוך ערך גם השלישי כי גם הוא השוק עם הרגל וז"ש לדרך והדורש הגיע עת זמנה ליממת יליף מגז"ש מן ותתן גם לאישה. וטעם מחלקותם הוא כי לראשון דדורש על עקירת יסודה קאי משום שבמותה נתקיים והכרתי לבבל שם ושאר כדלעיל בסוף הפתיחא ונתערער כל היסוד. והדורש ליגמם אמר בבחינת קריעת מלכותה. והאומר ליבצר הוא הכנה לאסתר למלוך תחתיה כבצירת ענבים לאוכל. והאומר לידרך בשביל שניתנה למדרך כף רגל ולחרפה בשביל הצרעת שפרחה בה. ועל מיתתה אמר ליממת:

פסקה י

מיני גמאין. ודריש גם מלשון הגמיאיני נא כי דברים הצריכים לעיסה לא נחמדים הם לנשים. וכן הוא הטעם מי שאומר מיני מתיקה כי הנשים בוחרות בהן. ודרשי מדכתיב משתה נשים ולא כתיב משתה לנשים שהיו משתה אשר הנשים חפצות בו:

מפני שדרכה של אשה לקלקל בזנות. וע"י שהבתים מרווחים ותהיינה רבות בבית אחד תבוש האחת לקלקל מפני חברותיה שתראינה את קלקולה:

בבתים מצויירים. והוא מקום שהמלך ישן בו לכן נקרא בית המלכות:

אספלדיא שלו כצ"ל. והיינו היכל המלך הפנימי. ואספמדיא הוא כמו אספלידא דפ"ק בב"ב דהיינו פלטין או אכסדרה:

משמש קדש. פי' לפעמים קדש כמו ולמלך אין שוה להניחם מדריש לקמן בהקב"ה. אבל יבקשו למלך. ותאמר אסתר למלך ובבקר אמור למלך. ועושי המלאכה אשר למלך נראה דכלם הם חול. ואולי גם ועושי המלאכה אשר למלך קאי על שלוחי השגחה מאת הקב"ה:

פסקה יא

זה יום השבת. בפ"ק דמגילה דף י"ב ע"ב מפרש הדבר באריכות ע"ש:

עובדי כוכבים אין להם טובה. כי מעלליהם הרעים לא יתנו מרגוע ללבבם גם ביום שמחה. ועי' בויק"ר ריש פ"ב. וזה ע"ד הכתוב והרשעים כים נגרש השקט לא יוכל. וע"ע בויקרא רבה פי"ז על הכתוב אין שלום לרשעים:

פסקה יב

למלאך הממונה על החימה שיזרוק בו חימה כדלקמן כדי לערבב שמחתו. לפי שהיה שמח על חורבן ביהמ"ק כדלעיל:

בגתא ואבגתא בוז ובזבז. בחלוף הג' בז' וכמו ביחזקאל לבג במקום לבז. ופי' בוז ובזבוז כפל הבזה והאבוד וכדרך שאמרו בפ' חלק גבי בגד בוגדים בגדו בזוזי ובזוזי דבזוזי:

אף הגתיות מאחרי הקורים היו סונטות בו כצ"ל ודוגמתו בב"ר פ"א ופי' כי גם הנשים האורגות אחרי קוריקן והן כלי האריגה. כי גם המה היו לועזות ומשחקות בו:

זו נותראה של אותו רשע כצ"ל. ופירש הא דאמר בוז ואחריב ביתי' היינו זו לבדה וזה ושתי נותרה מזרע נבוכדנאצר וזו היתה עתה ביתו של אחשורוש שאמר עתה ד' להחריב דאין בית אלא אשה ודריש זתר זה הנותר:

כרכסון. הוא לשון אבוד ומחיקה בלשון יוני. וכן נראה מהמתרגם. וזה שיסד הפייטן בקרובן של פורים. קרבו לרכס. זכרו לכרכס:

פסקה יג

כשישראל אוכלים ושותים. כלומר מהיכן עלתה על דעתו להראות יפיה. ומשני מתוך שהיו מתעסקים בדברי תפלות מתוך משתיהם. ואגב אורחיה אמר ר' איבו שבחן של ישראל:

ובלבד שתהא ערומה. א"ל הן וערומה כצ"ל ובסמוך בתר ולא הניחו אותה ל"ג א"ל הן וערומה: אמרו

תכנס בלא כתר כצ"ל. כדי שלא תתיפה ע"י הכתר. והשיבו להם שיאמרו שפחה היא זו. ויש מהם שאמרו תלבש בגדי מלכות ותכנס. והשיבו להם כי מי שאין כתר מלכות בראשו דין הדיוט לו ואין הדיוט משתמש בבגדי מלכות:

פסקה יד

אם רואין אותו נאה כו'. משום דהיה לו לכתוב בקרא ותמאן ושתי לבוא. ולמה אמר הכתוב המלכה וכן מה שכתב בדבר המלך הלא למותר הוא. ודריש מן בדבר המלך שדברה דברים אשר הם לטובת המלך. וכן מה שאמרה המלכה רמזה לו שהיא מלכה בודאי בת מלך אשר לא נהג קלון גם בנשפטיו. ואתה רק קומיס אסטבלא. וגם מנהגיך מלפנים לא נכונים המה למלך:

בעיר צלמם תבזה. ולפ"ז כתיב כחלום מהקיץ ודריש כאשר יקיצו שוכני עפר לעתיד אז בעיר פי' בעירום יתן צלמם לבוז ולחדפה:

וברוח אפך נערמו מים. דריש נערמו מלשון ערום וערטילאין. ופי' כי מחום רוח אף ה' פשטו את בגדיהם להתקרר בים ונטבעו שם:

קיניגין דידי' מצודתו. כלומר הפורענות שבו נידון לעתיד. ולפי שהרשעים נידונין ערומים בגיהנם כדלעיל להכי נערמו המצריים בעוה"ז. להראות דוגמת פורענותם העתיד לפני מותם:

פסקה טו

חות פחם בכירתו כצ"ל. ופי' רד וזרוק פחם בכירתו ונפח באפר הכירה וזרוק גפרית בתנורא שלו והכל משל להבערת החמה. ודריש מדכתיב וחמתו בערה בו ולא כתיב וימלא חמה. לכן דריש שזה היה ע"י המלאך שהבעיר אפו בו עפ"י ה' כדי לערבב שמחתו:

לא שככה חמתו כו'. פי' חמתו על ושתי כי כה הבעיר המלאך חמתו בו שלא שככה גם אחרי שנהרגה ורק כשנתלה המן כתיב שככה ומדריש בפ"ק דמגילה שתי שכיכות אחת של המן ואחת של ושתי. ואגב זה מייתי נמי חמתו של מלך מלכי המלכים הקדוש בריך הוא כי שתי שכיכות אלו מדריש ג"כ אחת חמת מלכו של עולם ואחת של אחשורוש:

פרשה ד

פסקה א

זה שבטו של יששכר. לפי ששבט של יששכר היה מוחזק טפי בחכמה מחכמי מדי ופרס. מפני בקיאותם בתקופות ומולדות אשר ע"ז נאמר כי היא חכמתכם ובינתכם

לעיני העמים וכמ"ש רז"ל בשבת פ' כלל גדול לבו הגיש משפטו לפניהם. ובעל דרך אמונה כתב שהיה להם לחוק לבלי להעניש לחוטא אם הוברי שמים הגידו כי בשביל מזלו שנולד בו היה הוא מוכרח לחטוא. ולפ"ז א"ש טפי למה הקריב משפטו לפני שבט זה אשר היו בקיאים בתקופות ומזלות. וי"ל עוד שהקריב משפטו לבני ישראל משום שהם רחוקים משני הצדדים. כי חכמיו קרוב הדבר שקרובים המה או למלך או למלכה. אך בני ישראל לא חפצו להתערב במשפט הזה משום שושתי היתה בת של בלשאצר ונ"נ אשר החריבו את ביהמ"ק. וגם מפני שהיא עכבה את בנין ביהמ"ק כדאיתא לקמן בפסוק זכר את ושתי לכן פחדו פן יאמרו כי באיבה הדפו אותה:

ר"ת אמר לקירסין עד כהלמ"מ. עמ"ש בזה בחזית על פסוק יפה את רעיתי כתרצה.

היינו שואלין באורים ותומים. זה רק דחיה כי אין שואלין באו"ת רק בצרכי צבור ובעניני מלחמה ולא בדבר המשפט:

אמרין ליה קריביהון. פי' קרובי עמון ומואב אבל הם בעצמם ליכא דכבר בא סנחריב ובלבל את כל העולם. והמקרא שהביא והקרוב אליו הוא רק דרך אסמכתא כי אין רמז כלל לעמון ומואב בפסוק זה:

צדיק מצרה נחלץ וגו'. הביא פה ארבעה כתובים לדרש אחד. ואין הכרח לדרש זה גם באחד מן הכתובים. אבל הכוונה בזה כי בשביל ארבע סבות היה להם לישראל להזדקק לדין וה. והמה התרחקו מהמשפט בשביל הטעמים המרומזים בכתובים אלה. והנה הסבה הראשונה היא כי שמחה לצדיק עשות משפט וכתיב ישמח צדיק כי חזה נקם ולפ"ז היה להם לשמוח ולהטפל בדין זה. וע"ז מביא הכתוב צדיק מצרה נחלן כי במקום צרה גם הצדיק השמח לעשות משפט ישמיט נפשו ממנו ויחלץ. ופה היתה צרה אם להצדיקה מפני חמת המלך ושריו. או להרשיעה כאשר תעבור ממנו חמתו. והסבה השניה כי אבותיה החריבו את ביהמ"ק והיא גם היא עכבה את בנינו כדאיתא לקמן בפ' זכר את ושתי. וטוב היה להם לנקום את נקמת בית ה' ולהגדיל רשעתה לפני המלך כדי שתהיה ידו בה. אבל זה מחזי כערמה. כי יפולו בפה חנף על המטה להרג. וז"ש בפה חנף ישחית רעהו וגו'. כי הצדיקים יזהרו בדעתם להשתמש בפה חנף גם במקום אשר לבם יטה אותם לזה. הסבה השלישית היא כי זכות הוא לאיש לדון דין אמת ושכרו גדול מאד. וכמ"ש רז"ל כל הדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. אבל במקום אשר השגגה קרובה טוב להשמט מזה וכמ"ש ז"ל באבות החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא וכ"ש בדיני נפשות דחמירא סכנתא. וז"ש חכם ירא וסר מרע. ולכן טוב למנוע מהדין הזה כי פן ילכד ברע. והסבה הרביעית כדי שיקנו

לב המלך ויאהבם בראותו כי המה יתעסקו בעסקו וידאגו לענייניו ויכלו לקוות רב טוב מזה. ולזה מביא את הכתוב ערום ראה רעה ונסתר כי הערום והחכם רואים את הנולד. ואולי יתחרט מזה ותוצץ רעה עליהם לכן בחרו יותר להסתר מדין הזה:

פסקה ב

שתר שהיה ממונה על היין. [דברי היפ"ע בזה הוא כדברי המ"כ. אך טוב יותר דדריש שתר כמו תירוש בהפך אתוון]:

אטנם שבארץ. פי' דברי ריבות שבארץ כי התרגום של כי קנאה חמת גבר הוא דטננא חמתיה דגברא ופי' שהוא היה השופט בכל ריב וקטטה. ובארמית אטון הוא חבל ומזה במשלי אטון מצרים חבלים הנארגים. וכמו שהוראת חבל בעברית הוא ג"כ על פלך הארץ כן הוא בארמית ודריש אדמתא על חבל ידוע שבארץ:

ממונה על הבית. ודריש תרשיש שר החוזק דשיש הוא מלשון נתאוששו בידו כדאיתא בב"ר פע"ח. ופי' בית הוא המלכות:

איספקסיטין. לשון סיפוק שהיה מספיק להם כל צרכם. ודריש ממוכן מלשון הכנה:

מי מקריב לפניך כר בן שנה כצ"ל. ודריש והקרוב אליו מלשון קרבנות וע' בפ"ק דמגילה וברש"י שם. ומדריש כל זה בושתי שיעצה לבלי לבנות את ביהמ"ק וכמ"ש לקמן. ולכן דרשו השמות אלו כי אם תתקיים ושתי אז אין תקוה עוד לביהמ"ק להבנות. ולקרבנות כי יקריבו:

מרס מי ממרס לפניך את הדם כצ"ל. ופי' כדי שיהיה ראוי לזריקה. ומירוס הסלתות הוא לבללן עם השמן למנחות:

ממוכן מי מכין לפניך את המזבח. [אע"ג דכבר הזכיר אדמתא מי בונה לפניך המזבח י"ל דיתפרש מי מכין לפניך צרכי המזבח ועבודתו. וקאי על קבלת הדם וזריקתו ושאר עבודות שבמזבח אשר המה מלבד בנין המזבח בעצמו]:

בוזק אני בכירה שלהם ומשירם מי העולם כצ"ל. ודרך הכירה להבעירה בגפת כדאיתא בב"ר פ"נ כזה שהוא בוזק גפת בכירה. ופי' שיבעיר אש בכירתם לבערם מן העולם. ודריש כרשנא כר מלשון כירה. ושנא לשון אבוד כמו זרעים שצמחו ושנו:

שתר משקה אני להם כו'. ודריש שתר נוטריקון שתיית תרעלה.

וכי היכן היתה איסקוזות כו'. דריש ממוכן שהוא מוכן ומתוקן מכבר. ולהכי בעי היכן הוא מוכן. ומשני מהמקרא הכינו לבניו מטבח וגו' וסובר ששבעת השרים היו מבבל וכשמואל דאמר לקמן במלכות בלשצר הכתוב מדבר. ושם בכתוב כתיב והכרתי לבבל

שם ושאר שכולל כל שרי בבל. וגם י"ל דהתם קאמר הכתוב על נ"נ אשר היה אבי זקן של ושתי ובהריגתה כלה זרעו של ג"נ:

פסקה ג

במלכות בלשצר. משמע ליה מלישנא היושבים ראשונה במלכות מכבר לפני אחשורוש:
כיצד היה כל אותן השנים. ופי' דקס"ד דבלשצר מלך שנים רבות ולכן מקשה איך חיו כל שבעה השרים עד אחשורוש ולא מת אחד מהם. ומשני דבלשצר מלך רק ג' שנים כיון שנקטל ביה בלילא:

פסקה ד

וכי יש משפט לעצים. פי' כיון שלא הוקם המשכן עדנה איך שייך לומר כמשפטו דמשמע שכבר הם מסודרים להקים כן מכבר. ומשני דהכוונה של כמשפטו הוא בשם אשר כבר זכה להקרא להיות או בצפון או בדרום. ויען כי צד הדרום קדוש יותר כי שם המנורה מקום שהשכינה שורה לכן הנקרא בשמו להיות בדרום לא ידחה לעולם ממקומו. וה"נ אין לשנות משפט האנשים אשר זכו לכנס מקודם יכנסו תמיד מקודם:
בעון דימנון מאיכן. פי' ששאלו איך ס"ד שבשביל שהתחתן לרבי ידחה ר' הושעיא מכבודו וריב"פ ילך עתה מתחלה. ומשני כי ר"ס מן דרומא פסק כן מהקרא יהודה יעלה בתחלה ולכן כיון שהתחתן במשפחת רבי שהיה משבט יהודה כדאיתא בב"ר פל"ג. לו המשפט לעלות בתחלה. ומקשה הלא שם מיירי הקרא במלחמה. ומה זו הוכחה לכנס בתחלה בבית אשר שלום בו. ומשני בשביל זה זכו ליכנס תחלה משום שהם רואים פניו תמיד:

פסקה ה

לחזירתא כדת. פי' דמקשה איך בקש מהם לעשות כדת בושתי אחרי שהוא לא נהג כדת גבי ישראל וצוה להשמיד ולהרוג את כל היהודים. ולא התבונן שזה הוא שלא כדת. ומשני כי זה נאמר להחמיר עליה ולנהג עמה במשפט כאלו לא היתה מלכה ושתי. וז"ש אלא באכזריות ידונו דינה. ודורש את הכתוב כדת מה לעשות עמדה במלכה ושתי אם לא היתה המלכה ושתי. כי דת הוא כולל על כל איש ואיש:

פסקה ו

מה ראה ממוכן כו'. מאחר שהוא הקטן שבכולם כיון דנמנה לבסוף ומשני מפני שהדיוט קופץ בראש:
ודיני נפשות מתחילין מן הצד. פי' מן הקטן. ולפ"ז למ"ד דינינו כדיניהם אין אנו מוכרחים לומר דקפץ בראש משום דהיה הדיוט אך מן הדין היה לו להגיד דעתו

בראשונה. ולמ"ד אין דינינו כדיניהם וביניהם מתחילין גם מדיני נפשות מן הגדול מוכרחים אנו לומר דקפץ בראש משום דהיה הדיוט:

מה מקיים ויאמר יהודה ויאמר ממוכן נראין דברי יהודה נראין דברי ממוכן כצ"ל. ופי' הדברים דמקשה למ"ד כי בבני נח אין דיניהם כדינינו ומתחילין מן הגדול. למה מהר יהודה נאמר הוציאה ותשרף ולא המתין עד שיגזור אביו המשפט בראשונה. וכן למה אמר ממוכן בראשונה. ומשני דפי' ויאמר יהודה הוא כי נראים דברי יהודה שקיימו את דבריו. אף שאמר דבריו באחרונה. וכן ויאמר ממוכן שנראים דבריו יקבלו משפטו ולעולם דבר באחרונה. וה"ה דהוה מצי לתרץ גבי ממוכן בשביל שההדיוט קופץ בראש. ורק משום יהודה דלא שייך שם התירוץ הזה. אמר כי ויאמר פירושו נראים דבריו:

מ"ד ע"י שהיתה משטרתו כו'. ע"כ לא נוכל לפרש את הכתוב לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי אם על כל השרים וגו' במה שהיתה מסטרתו על פניו. דא"כ היה פוסל את עצמו לדין וראו הכל כי באיבה ידבר. אבל פי' הכתוב כן הוא. כי ממוכן בא להרשיעה אשר בזדון ובמרד עותה על העלך. כי כן דרכה להתנהג עם כל השרים להבזותם ולהכותם. ומ"ש עוד כי יצא דבר המלכה על כל הנשים הוא טעם אחר להגדיל החימה ולהרשיע אותה במשפט:

ומ"ד ע"י שלא הזמינה כו' שאמר כי יצא דבר המלכה וגו' [אולי דרש זה מהכתיב והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה וגו'. ולא הוגד מה תאמרנה. וכבר כתב הא"ע כי י"מ אשר השרות תאמרנה מה שנקרה ביום הזה. ולדעת המדרש תאמרנה נשי פרס ומדי לכל שרי המלך כי הנה שולטות כחפצן בכל מעשיהן ואין להם להביט על בעליהן. אחרי כי גם ושתי לא הוקירה את אשת השר היושב ראשונה במלכות אף כי המלך יוקירהו וזה אשר שמעו את דבר המלכה כי שלטה בנפשה ולא הביטה על בעלה להוקיר את אשר יוקיר הוא. ואם היא תוסר ממלכותה אז כל הנשים יתנו יקר לבעליהן. וידעו כי עליה להביט על רצון בעלה. ולא חפצו לפרש כי חטאה במה שלא באה לפניו ערומה להראות את יפיה. כי בזה יש להצדיקה. וז"ש ר' שמואל בלא דדין הות צריכה. כי פחד פן יתבונן וישים על לבו כי העון הוא בו אשר הרבה לבקש ממנה דבר לא נאות. ויקציף עליו שיעצו להעביר את מלכותה ממנה. לכן אמר כי יצא דבר המלכה שיש בה חטאים רבים גם בלעדי זאת]:

פסקה ח

כדי הבזיון הזה של מלך שנתבזה במה שלא נעשה מאמרו אל הקציפה הזאת שאמר ויקצוף המלך מאד כלומר שהבזיון גדול הוא כ"כ שראוי לקצוף עליו עד מאד. ושמואל

אמר כדי הקצפון הזה שהקציפה ושתי אל המלך בעברה על מאמרו לבזיון הזה שיתבזה בעולם בהשמע הדבר ולהבזות בעליהן בעיניהן ולשניהם הכוונה אחת היא להגדיל החמה אך זה יעריכנה כנגד החטא שחטאה למלך. והשני מעריכה אל הבזיון הנמשך מהפשע:

פסקה ט

דבר אתה מוציא מפיך כו'. פי' שבא להסיר הפחד ממנו פן יקומו נגדו אוהביה ויפרו את מעשיו לכן אמר לו כי אתה תוציא מפיך רק דבר הגזירה ואני אכניס ראשה להרגה: **כתיב כי הוא יכאיב וגו'**. משום דק"ל למה אמר ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה. הלא המלך לא שאל רק מה לעשות בושתי המלכה. ועצה זו אין כאן מקימה. לכן מביא את הפסוק כי הוא יכאיב ויתבש כי רוח ה' נוססה בדבריו אשר בלשון הזה שבא הכאב לשאול בלשון הזה חבש ה' את מחץ מכתו ובאה המלוכה לאסתר אשר היתה בת בנו:

פסקה י

פתגם גדול אנו עתידים לשמוע כו'. גם פה יתפרש כי רוח ה' נוססה בדבריו להודיע את העתיד להיות וכמ"ש גבי ומלכותה יתן המלך לרעותה. וטעם הדרש הוא מדכתיב ונשמע בנפעל ולא כתיב וישמעו פתגם המלך בקל. משמע ליה שפתגם המלך יהיה עוד סבה לפתגם אחר אשר ממנו יצא. והוא יהיה הפועל לפתגם הנפעל ממנו:

חדא מלכותא רבתא להדא חטיתא. פי' כיון שהמלכות רבה היא ויגיע הנזק לאנשים רבים לכן לא נוכל לשאת את העון הזה. והשני אומר כי רבה קאי על החטאת כי גדולה כבדה ורבה היא לכן לא נוכל לשאת את פשעה. ולדברי שניהם כוונה אחת היא כי לא יבקש עוד להצילה מעונש:

פסקה יא

וייטב הדבר בעיני המלך וגו'. משום דק"ל מה דכתיב ויעש המלך כדבר ממוכן ולא אמר בקצרה ויעש כן. אבל בא ללמד לנו כי טובה היתה עצת ממוכן בעיניו. אפס לא שת לבו אל הפחד אשר ממוכן אמר לו פן יקומו נגדו אוהביה. וממוכן חפץ לבדו להכניס ראשה בדיסקוס. אבל הוא עשה כדבר ממוכן כי גזר והכניס ראשה בדיסקוס. אבל לא הרשה לו כי הוא יכניס את ראשה. כי הפחד היה חרפה לפניו:

פסקה יב

ולא עוד אלא שנעשה שחוק כו'. אבל על הראשון לא נעשה שחוק שכבר אפשר שהאשה תדחוק עצמה לאכול מה שרוצה בעלה ולא מה שהיא רוצה. אבל לדבר בלשון בעלה אם היא לא תבין את הלשון הזאת זה הוא שחוק כי הוא דבר נמנע:

אבל הקב"ה דבר עם ישראל בלשון חיים שלו בלשון שלמדו כצ"ל. ופי' הדברים אף כי הקב"ה דבר עמהם בלשון חיים וזה בלה"ק. מ"מ דבר עמהם ג"כ בלשון שלמדו דהיינו בלשון מצריח. ולכן בחר בלשון אנכי שהוא ג"כ בשפת מצרית. ולא אמר בלשון אני שאין בשפת מצרית כמוהו:

לשון יחנך לשון אנוך גרסינן. ועיקר הדבר הוא במכילתא פ' יתרו [צ"ל בפסיקתא דרב כהנא פסקא י"ב] על פסוק אנכי ה' אלהיך ע"ש:

פרסי לאילייא. בירושלמי גרסינן סורסי וכתב רש"י בסוטה בסופו ל' סורסי קרוב הוא ללשון ארמי ואו' שזה ל' תלמוד ירושלמי. ובערוך כתב שהוא ל' סוריא מהארצות שכבשם דוד. וע"ע מ"ש התוס' בזה בשלהי מרובה:

רומים לקרב. פי' לקרב את הלב לאהבה שהוא לשון פיוס ורצוי:

יש להם כתב ואין לה דבור. פי' הריטב"א יש לה כתב משלהם אבל לא לשון אלא משל אחרים. א"נ ה"ק כתב שלנו יש להם. אבל לא לשון שלנו וזה כדרך שפירש"י בע"ז על פסוק בזוי אתה מאד שאין להם לא כתב ולא לשון וע"ש בתוס' שפי' באופן אחר ויש לפרש גם המאמר הזה ע"פ פירוש התוס' וע' היטב:

וטפרה די נחש. שפי' שהקולמס היה משל נחושת. וכמו שנקרא העט בלה"ק בשם צפורן וכמו בעט ברזל בצפורן שמיר כן נקרא בלשון ארמי בשם טופרא שזה הצפורן:

לשנות פרשיות. שפעמים עי"כ יבין ויתחדש לו מה שלא הבין מתחלה. ואע"ג דבמשה ודניאל א"א לומר כן. דודאי מתחלה ידעו מה שכתבו בשניה כתבו כן ללמד לעולם שישנו למודם. כי בשניה יתחדש להם מה שלא נודע מתחלה:

פרשה ה

פסקה א

פתח אל תרא יין וגו'. הובא הדרש הזה פה בשביל הדרש וכצפעוני יפריש דמדריש לקמן על אחשורוש לושתי:

כי יתאו לדם נדה וכו'. כי לא נוכל לפרש דמדבר בשבח היין. שיפה הוא במראהו דיקשה למה לא אמר בשבח היין כי הוא משמח את הלב ומרפא ומחכים שעי"ז יתפתה האדם יותר אל היין מיפי מראהו. לכן פי' כי יתאו לדם וגם כי יתאדם הוא טעם להמנע נפשו

משתיית היין. ופי' הדברים כי ע"י היין תתעורר בו התאוה לזנות. עד שלא יפרוש גם מאשתו אשר היצה"ר איננו בוער בו אחריה. מאחר שיש לו פת בסלו:

המד"א כיס אחד יהיה וגו'. דהתם א"א לפרש כיס ממש דא"כ סותר למ"ש גורלך תפיל בתוכנו דאי כיס אחד לכולם אין גורלו של אחד מהם מיוחד מחבריו:

סוף שאשתו כו'. ויתפרש יתהלך במישרים שיתהלך כדרכו. ודבר עון לא ימנענו. וכן למאי דדריש סוף שהוא מטמא כו' פי' יתהלך במישרים בהוראותיו ולא ירגיש שטעה בדבריו:

וודאי מסמיק ליה. פי' שמיחדים פני שותהו וניכר בפניו שהוא שכור ובוז יבוזו לו:

וחנוני נותן עיניו בכיס. ולהכי כתיב בכיס וקרינן בכוס. וטעם הדבר שע"י שהוא נותן עיניו בכוס ואינו חושש לכספו. והחנוני המביט על כיסו יוציא ממנו כל ממונו והוא לא ירגיש עד שיכלה ממונו:

מה דהדין קיתונא דנחשא. פי' ל"ל הקיתון של נחושת הלא גם בקיתון של חרס אוכל לשתות. ולכן מוכרו ולוקח בדמיו במחיר אשר ישיג מן הקיתון לוקח יין. וריב"ר מוסיף כי כן ימכור גם כל כלי ביתו. עד שלבסוף ימכור את כולם ונעשה ביתו מישור:

אשקוניה ושכרוניה גרסינן. ופי' הדברים כי בניו השקוהו יין עד כי היה שכור. ואח"ז נתנוהו בחורבה אחת. ועברו בתוך כך מריקי יין בנאדיהם ושמעו קול שאון במדינה. ופרקו משאם בתוך החורבה הזאת והלכו לעיר וכאשר הקיץ זה הזקן משנתו וראה הנאד נתון למעלה מראשו ויקח את הנאד בפיו ושתה עד שנרדם שנית. ואחר שלשה ימים הלכו בניו לראות מה עמדו ומצאוהו כי הוא ישן והנאד בפיו אמרו אף כאן לא עזבך בוראך והכין לך משקה לשתות. ואחר שמן השמים הוא בעזרך אין אנו יודעים מה נעשה לך עוד:

כהדא אילפא כו'. פי' כספינה הזו השוכבת בלב ים שיורדת ועולה בסערה. וכן ינוע השכור ביינו מפה ופה וכדכתיב נוע תנוע ארץ כשכור. וכן כתרנגולת השוכבת בראש חבל שהחבל מתנועע עמה לכאן ולכאן. וכראש החובל העומד בראש התורן לתקן את עניני הספינה ומתנועע לכאן ולכאן בהתנועע הספינה ע"י הסערה. ולפ"ז דריש בראש חבל לשתי הוראות להוראת חבל ויתר. ולהוראת ספינה ומונה פה שלשה דמיונות כנגד שלשה הנזקים אשר היין מביא אל שותיו. הא' סכנת נפש. כי כמה מתו מרוב שכרותם. או יפלו באחת הפחתים וישברו אחד מאבריהם. וכנגד זה מביא התנועעות האניה בלב ים אשר היושבים בה הם בסכנת נפשות לטבוע במים. והב' הוא צער הגוף וכנגד זה מביא הצער מהתנועעת התרנגול שלא יישן על החבל כמו שיישן בעמדו על העצים.

והג' הוא אבוד הדעת כאומר יחגו וינועו כשכור וכל חכמתם תתבלע וכנגד זה מביא התנועעות רב החובל שע"י צערו בתנועתו תתבלבל דעתו בהנהגת הספינה:

שתי שכרא כו'. ומפרש הלמוני בל ידעתי היינו בממונו:

למי שאינו עמל בד"ת. נראה דדריש אבוי מלשון אביון. ואין עניות אלא בד"ת. וכמ"ש בפ"ב דקדושין.

למי דינין דהיינו עונשים ולא ריבים ומחלוקת לבד שהרי ע"י היין הוא נכשל בעבירות וכדלעיל ונענש:

פטטין. ענין דבור מיותר ושיחה בטלה כמו בב"ר פ"ע אין פטטין את בעי. ופי' שהכל ידברו בו וילעגו עליו. או שבשכרותו ידבר דברי הוללות:

מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים. כלומר כי האדם חי מצד הנפש ומת מצד הגוף. ולכן כשיוצאה הנפש מהגוף הויא הפרשה בין מות לחיים:

בין אדם לחוה. ששנא אותה ע"י שהסיתתו א"נ משום שהפריש ממנה ק"ל שנם כדאיתא בפ"ב דעירובין:

אשכלות הללו הביאו מרורות לעולם כצ"ל. ולא נוכל לפרש מרורות לתאר על אשכלות. דא"כ היה לו לכתוב אשכלות מרים או מרות. כי מרורות הוא שם המפשט וכמו כי תכתוב עלי מרורות. ולא נוכל לפרש אשכלות של מרורות ויהיה שם הנסמך לשם. כי אין האשכול מקבל מרורות מאחר. וגם לא נוכל לפרש אשכלות העשויות ממרורות כי אשכול הוא פרי. ולכן דריש כי האשכלות הם הענבים אשר הביאו מרורות לעולם וזה המיתה שנקראת מרה מר ממות מר המות. ובספרי איתא ענבימו ענבי ראש בניו של אדם הראשון אתם שקנס עליכם מיתה. ונראה דדריש מן ראש על אדם הראשון שהוא ראשון לכל הדורות:

בין נח לבניו. זרע חם:

בין לוט לבנותיו. ומסתמא שנא אותן והבדילן לרעה. א"נ שהשם הפריש בין לוט שנתכוין לעבירה ובנותיו שנתכוונו לשם שמים כמו דאיתא בנזיר על פסוק כי ישרים דרכי ה' זה לוט ובנותיו וע"ע בב"ר פ"ל ובילקוט משלי:

לא מתו בני אהרן כו'. עמ"ש בזה בויק"ר:

פסקה ב

אחר סמוך לענין של מעלה ואחרי הוא מופלג מענין של מעלה. אבל מחלקותם הוא רק במקומות שנאמרו אחרי הדברים או אחר הדברים. אבל לא במקומות שנאמרו אחר או אחרי לבד וכאשר כתבנו בזה בב"ר פמ"ד:

שכיכה שאינה שכיכה עד שנשא את אסתר כדלעיל ספ"א:
למה שעשתה כהוגן. ודרש ואת אשר עשתה הוי"ו של ואת כמו לפי וכאשר כתב רש"י על פסוק וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן. וכמו כן מצינו בכ"מ שהוי"ו משמש במקום לפי. וז"ש הכתוב זכר את ושתי לפי שהיא עשתה כהוגן ואת אשר נגזר עליה לפי שנגזר עליה דבר שלא כהוגן:
לפי שלא היתה מנחת כו'. אע"ג דמקרא משמע דצרי יהודה כתבו שטנה לאחשורוש על בנין ביהמ"ק וכמ"ש בס' עזרא ובמלכות אחשורוש כתבו שטנה וגו' ועוד. מ"מ אפשר שהיא יעצה אותו לשמוע דברי שטנה שכתבו הצרים האלה. ואע"ג דגם אח"כ ראשר מתה ושתי לא הניח לבנות ביהמ"ק וכמ"ש עד חצי המלכות ולא דבר שחוצץ במלכות. י"ל שאחר שיעצתו להדיח נטה לבו לדבריהם ולא שב עוד מדעתו:

פסקה ג

מה ראה ליעץ עצה נבערה כזו לקבץ בתולות רבות אחרי שאין לו צורך רק באחת. והיה לו לבקש רק בתולה אחת יפה וכמו שעשו לדוד. וכן הוא בפ"ק דמגילה על פסוק כל ערום יעשה בדעת זה דוד המלך דכתיב ויאמרו לו עבדיו יבקשו למלך נערה בתולה וכל מאן דהוה ליה ברתא אייתי ניהליה וכסיל יפרוש אולת זה אחשורוש כו' ופירש"י דדוד לא בקש אחת לפיכך כל אחד הראה לשלוחיו את בתו אולי תיטב בעיניהם. ואחשורוש צוה לקבץ את כולן והכל יודעין שלא ישא אלא אחת ואת כולן יבעול ומאן דהוה ליה ברתא איטמרא. ובילקוט מביא בשם המדרש כמה טרחות נתן זה בעולם כמה אנגריות של נשים באו לשושן כמה בני אדם נתנו את ממונם להטמין את בנותיהן וכו'. ומשני שמאת ה' היתה זאת להכשילם בעצה נבערה זו. משום שבנות הארץ היו מבזות את בנות ישראל שכעורות הן מצד הגלות כמ"ש בב"ר פי"ח כשעלו ישראל מן הגולה נתפחמו פני הנשים מן השמש והניחו אותן וכו' ולפיכך באו לחרפה זו. שהובלו כמה דרכים ונבעלו ושוב חזרו בחרפתן:
המספק. לשון קישור וקיבוץ כמו ספקה בחבל או בגמי דפ"ו בכלאים והוא קבוץ הנערות. או הוא ענין צרה ויגון שעליהן מספיקין כפים כמו ויספוק את כפיו:
ישראל ועובד כוכבים. איידי דמדבר מהבזיון שביזו את בנות ישראל מספר כי בזו גם את ישראל יותר משקצים ורמשים:
כך כתיב השמיעו אל בבל. כלומר כמו דשלם הקב"ה כאן כמדתם על בזותם בבני ישראל. כך מצינו שנפרע מבבל מדה כנגד מדה בחטאתם בבנות ישראל. ולהכי מייתי השמיעו אל בבל וגו' שלמו לה כפעלה ככל אשר עשתה עשו לה וגו' ומפרש היכי הוו

דורכי קשת מדה כנגד מדה דהיינו מפני שלא נטלו כסף וזהב אלא נשים לענוי. ולפי שדבר ערוה א"א בתשלומין כמו שאפשר בתשלומי כסף וזהב לכן תהיה נקמתם באומה שאינה מתפייסת בכסף וזהב אלא בהריגת מחמדי בטנם. וזה כנגד מה שחנואו בענין הנשים שמהם יהיה פרי הבטן והיינו דורכי קשת כדאמר התם וקשתות נערים תרטשנה:

וכי כסף לבד נטלה שתתן כסף ובזה תפטר:

מה ת"ל מה תתן לתשלומין כצ"ל:

מחוי היה שסרסוהו בידים גידו ואשכיו שא"א לו לבעול. ולזה ממונה על נשי אנשים שכבר נבעלו (גירסתו היתה אצל הגא והיה ממונה על הנשים) אבל שומר הפילגשים שחוף היה ופירש"י בסוטה שבשרו כלה ויבש ואין בו כח ולכן היה ממונה על הבתולות לבד (וגירסתו היתה אצל שומר הפילגשים והיה ממונה על הבתולות). וז"ש ודכותיה פי' כמו שהגא שמר את הנשים ויכלו לבטוח בו כי לא יגע בהן. כן השומר פילגשים שמר את הבתולות בשביל שיכלו לבטוח בו כי לא יגע בבתולות. ומה דכתיב כאן שמסרו כל נערה בתולה אל יד שומר הנשים. דנטירותא יתרתא עביד להו השתא. ומה דכתיב בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים אל יד שעשגז שומר הפילגשים הרי שהבעולות היו נתונות אל יד שומר הפילגשים. זה היה רק לשעה קלה שנמסרו לו להוליכן מיד אל בית הנשים אשר הגא ממונה שם:

פסקה ד

מי הגון לדבר זה מרדכי. משום דק"ל לישנא דקרא. כי איש יהודי היה וגו' משמע שהוא תחלת הספור. ולפי קשור הענינים היה צ"ל ויעש כן ויהי בהשמע דבר המלך וגו' ותלקח אסתר אשר היתה לבת למרדכי בן יאיר וגו' אשר היה בשושן הבירה. לכן אמר שענין הכתוב הוא לספר לנו שמרדכי היה הגון שיצא מביתו מצלחת למלוכה לפי שאיש יהודי היה וגו'. ונמצא שאסתר מצד יחוסה וגם מצד טוב תרבותה שנתגדלה בבית השלם הזה ראויה היתה לבוא תחת ושתי ולהעשות הנס על ידה. אשר זה הוא תכלית הספור והסבות במגילת אסתר. ודומה לזה גבי משה לפי קשור הענין היה צ"ל וידע אלהים וירא אל משה בלבת אש בהיותו רועה את צאן יתרו חותנו אחר המדבר אלא שענין הכתוב לומר מי הגון לזה משה שהיה רועה. ובשביל שנבדק בצאן לכן היה ראוי לרעות את ישראל וכמ"ש בשמ"ר. ודומה לזה ויהי איש מבן ימין וגו' אין לו קשר עם מה שלפניו. אבל אחר הכתוב ויאמר שמואל אל אנשי ישראל לכו איש לעירו הי"ל וה' גלה את אזן שמואל וגו' כעת מחר אשלח לפניך איש מבנימין ושמו שאול בן קיש. ואח"ז יספר שאופן הליכתו היתה ע"י שאבדו האתונות לאביו. אך הכתוב ספר באופן זה להגיד לנו

שהוא היה ההגון למלכות מצד יחוסו ומצד עצמו. ושוב יספר האיך נתגלגלו הדברים באבידת האתונות. ודומה לזה ודוד בן איש אפרתי דמשמע שזה הוא תחלת ספור חדש. ולפי המשך הענינים היל"ל ויהי שם דוד בן איש אפרתי ויהי כשמעו את הדברים ויאמר אל האנשים העומדים עמו לאמר מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי וגו'. ואח"ז יספר את אופן הליכתו שמה. אלא שכוונת הכתוב להקדים היות דוד הגון לדבר והרי הוא כאלו כתב וההגון לזה הוא דוד לפי שדוד בן ישי אפרתי מבית לחם יהודה ונמצא שדוד הוא הגון לזה מצד יחוסו שהיה משבט יהודה ובן ישי הצדיק. ושוב יספר האיך נתגלגלו הדברים לבוא שמה. ור' יהושע בר אבירים מוסיף כי גם בדבורה ויפתח היה לו להתחיל ותהי אשה נביאה ושמה דבורה. וכן ביפתח ויהי איש גבור חיל ושמו יפתח. ומתחיל בלשון ודבורה אשה נביאה ויפתח הגלעדי להודיע לנו שהם היו הגונים לזה. ותכלית הדברים האלה הוא להודיע לנו כי הקב"ה אם יעשה נס ע"י אמצעי. יבחר גם את האמצעי הנאה לנס זה. אף כי הנס היה יכול להעשות על ידי איש אחר. לא רם המעלה כמו זה:

פרשה ו

פסקה א

אשרי שומרי משפט וגו'. נראה דהמדרש בא לתרץ ג"כ למה מתחיל בלשון איש יהודי וכמ"ש בדבור שבסוף הפרשה שלפני זה. ומתרץ שהכתוב בא לספר בשבח מרדכי במה שגידל היתומה בביתו. ולכן זכה בזכות זה שהנס מהצלת היהודים יתגלגל על ידו. וכמו שמפרש בד"א. ואגב מפרש את הכתוב הזה על פי פשוטו. וכן הוא דרך המדרש בכמה מקומות:

איזה הוא שעושה צדקה בכל עת. בפרק נערה שנתפתתה מפרש זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים והמדרש לא חשיב זה לצדקה. כיון דהוא מפרנסם בשביל רחמי האב על הבן קעביד. וכדאמר התם עורבא בעי בני והדין גברא לא בעי בני:

אלו כותבי תפילין ומזוזות ומשאילן לאחרים וס"ד דזה מקרי עושה צדקה בכל עת משום דגם בעת שהכותב אוכל ושותה או ישן זוכים האחרים במצוה מה שעשה הוא. ולכן צדקתו עומדת לעד. ודחי כיון דבשעה שהוא אוכל ושותה איננו עושה מעשה בידים לא יקרא זה עושה צדקה בכל עת דמשמע שעושה מעשה בידים. וחפץ לפרש דקאי על המגדל יתום בתוך ביתו. וכיון שמכלכלהו תמיד בממונו מקרי שפיר עושה צדקה בכל עת. ודחי כיון דהוא ישן ערום בלילה הלא איננו עושה אז כלום בממונו. ומשני לא דברה

תורה אלא מתוך פרוסה כו'. וכיון שזה מתקיים מן הפרוסה שאכל אפילו כשהוא ערום. והפרוסה כל זמן שהיא מתקיימת שמא דמרא עלה. והרי הוא עושה בה צדקה לכן נוכל לקרוא זה שפיר עושה צדקה בכל עת:

זה מרדכי. והנה לפי הפירוש הראשון אשרי שומרי משפט מדבר באדם אחד ועושה צדקה בכל עת הוא באדם אחר המגדל יתום. ועז"א דוד זכרני ה' ברצון עמך. כאשר תזכיר זכיות האנשים השומרים משפנו והעושים צדקה תזכור גם אותי. וללשון זה מדבר כל הכתוב באיש אחד וזה במרדכי שהיה משומרי משפט כי למד לישראל חקים ומשפטים כדלקמן בסימן שאח"ז. וג"כ היה עושה צדקה שגדל יתומה. ועז"א זכרני ה' ברצון עמך בשעה שתעשה תשועה לישראל ע"י מרדכי ואסתר וכדמפרש. ולפ"ז קאי הכל על אדם אחד:

בשעה שתעשה תשועה כו'. פי' לפי שבצדקת מרדכי דחתה כספו של המן כדלקמן על פסוק מהר קח את הלבוש ועל זה התפלל דוד כי יזכר גם כספו של דוד ששקל והכין לביהמ"ק כי אצל פעולה טובה יזכרו גם שאר פעולות הטובות. או שדוד התפלל שכספו ידחה כספו של המן ובזכותו ינצלו בני ישראל:

פסקה ב

איש מלמד שהיה מרדכי שקול כו'. משום דזה מיותר הוא והיה לו לכתוב ומרדכי בן יאיר וגו' אשר הגלה וגו' היה בשושן הבירה. ולכן דריש שבא ללמד לנו חשיבותו שיש בו מעלות כמשה: ואף כי בענין הנבואה לא קם עוד נביא כמשה אבל לענין שלש מעלות אלו היה שוה אליו שהיה עניו כמשה. ודרש טובת עמו כמשה ולמד תורה לרבים כמשה. ויען כי נוכל לחשוד למרדכי בגאוה במה שלא כרע להמן לכן אמר שבאמת היה עניו ומה שלא כרע להמן הוא מפני שתמונת עבודת כוכבים היתה על לבו כדלקמן בסימן ד'. וכן נוכל לחשדו שלא דאג לטובת אחרים כיון שלא שת לבו להציל את אסתר שלא תלקח לאחשורוש. וכן הסב רעה גדולה לישראל בקצף המן שהסית. לכן אמר שבאמת היה עומד בפרץ כמשה ובלקיחת אסתר אנוס היה. וגם אין אשם בו במה שהסית חמת המן כיון שלא היה יכול לכרוע לפניו מטעם האמור שעון עבודת כוכבים הוא בכלל יהרג ואל יעבור. וגם נוכל לחשדו שמיעט בתלמוד תורה וכמו דאיתא בפ"ק דמגילה לרב אחיו מלמד שפירשו ממנו קצת סנהדרין ופירש"י שבטל מן התורה ונכנס לשררה ע"ש עוד ולכן אמר כי באמת למד תורה לישראל כפי יכלתו וכחו:

ושמו מרדכי. עמ"ש בזה ברות רבתי על פסוק ושמו בועז:

למה נקרא שמו יהודי דמשמע שהוא משבט יהודה והלא היה ימיני משבט בנימין. ובפ"ק דמגילה משני ריב"ל שאביו היה מבנימין ואמו מיהודה והמדרש לא חפץ בתירוץ זה משום דאין דרך ליחס אחרי האם כדכתיב למשפחותם לבית אבותם ואע"ג דכל השבטים נקראים יהודים כדכתיב גם במגילה שמחה וששון ליהודים ועוד. אבל הכא כיון דמזכיר כבר שם אביו יאיר שמעי וקיש מה צ"ל עוד איש יהודי אם לא שבא ליחסו לשבט יהודה:

דכתיב ורבים מעמי הארץ מתיהדים וסיפא דקרא כי נפל פחד מרדכי עליהם ולכן פחדו גם מאת ה' אשר מרדכי היה מכיר גדולתו ומתוך שלא לשמה באו לשמה:

וקדשו. במה שנסתכן שלא להשתחוות להמן כנ"ל. ואין בין לשון זה ללשון ראשון רק דעתה דריש לכן נקרא יהודי לפי שנדמה לאברהם שהיה יחידי בעולם להביא כולם לכלל דעת ה':

פסקה ג

א"ר יוחנן. ל"ג ר' יוחנן אלא אמורא אחר הוא. משום דר"י בר זוגיה דר"ח סובר בן מ"ח שנים הכיר אברהם את בוראו כמו שנכתב בסמוך ואיך יתרץ דברי ר"י ואמר אף היא לא תברא כו' דהא ר"י גופיה חולק על הא דאמור בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו ועמ"ש בב"ר פס"ד:

אף היא לא תברא ר' לוי בשר"ל אמר בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו וכו' כצ"ל. ואח"ז גרסינן ר"ח ור"י תרויהון אמרין בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו ומה אני מקיים בו היה שהיה מתוקן להדריך כל העולם בתשובה. הן האדם היה מתוקן למיתה והכי איתא בב"ר. ועמ"ש שם בביאור כל דברי אגדה זו:

מתוקן לנס גרסינן ולא גרסינן מתוקן להכיר בוראו. ופי' שהצלתו לא היתה בשביל בחירת הרע במיעוטו כדי שישאר שארית לעולם. אלא שהיה הגון לכך מתחלת ברייתו שיעשה לו נס. וכן משה היה מתוקן לגאולה לא בשביל שהשעה צריכה לכך כי לא נמצא טוב ממנו אבל הוא לבדו היה מתוקן לכך. וכמ"ש בשמ"ר פ"ב אם אתה גואלם אין אחר גואלם. כי הוא לבדו הגון לכך. וכן יתפרש גם במרדכי:

ראה עולם חדש. כי הפעל היה מורה על הויה מחודשת ועיין מה שכתוב בזה הענין בבראשית רבה פ"ל:

וחמשה הן כו'. בתנחומא איתא נח דניאל ואיוב ראו ג' עולמות. נח ראה עולם בישובו וראהו בחורבנו וחזר וראה בישובו. דניאל ראה בית אחד וראהו חרב וחזר וראהו בנוי בבנין בית שני. איוב ראה בנין ביתו וחרבנו וחזר וראהו בישובו. ובמדרש אבכיר מוסיף

עוד ע"ז לפיכך הכתוב מזווגן נח דניאל ואיוב. ומה שלא מנה התם משה יוסף ומרדכי משום שהעולם אשר ראו לפני צערם לא חשיב עולם בפני עצמו. משום שלא היו מוצלחים כל כך אז כמו שהיו באחריתם. אבל איוב הצלחתו הראשונה היתה קרובה להצלחתו אשר באחריתו. ומדרש דידן דלא חשיב דניאל י"ל דסובר כי דניאל הרגו המן וכמו דאמרינן לקמן התך זה דניאל. ועיקר המאמר ותכליתו הוא להוציא מדעת התועים האומרים כי יש פועל טוב ופועל רע. לכן מביא כי גם באדם אחד מצינו התהפכות מטוב לרע ומרע לטוב. הלא מזה נוכל להוכיח כי הפועל אחד הוא והשינוי בין רע לטוב הוא רק מצד המקבלים. ויד ה' הוא המשנה את העתים מרע לטוב:

מה מור כו'. זה הוא מדרך רז"ל לדרוש את השמות תמיד מעין ענין בעליו לטוב ולמוטב משום אשר שם שמות בארץ דדרשינן בפ"ק דברכות אל תקרא שמות אלא שמות:

פסקה ד

היו אמרין נ"נ שחיק עצמות. עמ"ש בזה בב"ר פמ"ט:

פסקה ה

מה הדסה כו'. משום דק"ל דקרי לה אסתר וקרי לה הדסה וכדמקשה בפ"ק דמגילה. וזה שמתרץ דעיקר שמה היה אסתר ונקראת הדסה על שדמתה להדס בריחה וטעמה. ושם בגמ' קאמר טעמא אחריני ע"ש:

וכי שתוקית היתה. משום דק"ל כיון דכתיב ובמות אביה ואמה למה אמר עוד כי אין לה אב ואם. וכי שתוקית היתה במה שאמר כי אין לה אב ואם. ומשני אלא עיברתה כו' וע"ש במגילה דף י"ב ברש"י שם שביאר היטב את המאמר הזה:

פסקה ו

כתיב ושים באזני יהושע. מימרא זו שייכא אחר דברי ר' ברכיה דבסמוך דקאי על הכתוב כי אין לה אב ואם ומימרא זו קאי על הכתוב ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים:

זה אחר מארבעה צדיקים שניתן להם רמז. שנים מהם חשו ושנים לא חשו. כ"ה הגירסא במכילתא:

אמר דוד וכי מה אני ספון כו'. פי' כי אם היה הדבר רק להצלת עצמו היה די אם הבריחם מעליו. אבל להעשות לו נס שיכה אותם מה שאינו בחק כחו. מה צורך אם לא להיות סימן לו:

אמר אפשר לצדקת הזאת כו'. דריש את הכתוב לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה. איזה נס יעשה לישראל על ידה. וע"ע מ"ש רש"י על זה הכתוב:

פסקה ז

אתם בכיתם ואמרתם יתומים היינו ואין אב. פי' ולא בטחתם על ה' כי הוא אבינו הוא גואלנו והוא מושיענו. לכן העמיד להם הקב"ה הגואל במדי מי שאין לו אב ואם להראות לנו כי אין חסרון האב מונע הטוב והגאולה מאתנו כי בנים אנחנו לה' אלהינו ואין יתומים אנחנו מאבינו שבשמים וטעה ר"ב לתרץ מה שכפל הכתוב לומר כי אין לה אב ואם הלא כבר נאמר ובמות אביה ואמה כדלעיל. ולכן דרש כי הכתוב בא לתת טעם למה בחר הקב"ה בה כי תפדה את ישראל מגזירת המן. בשביל שאין לה אב ואם:

פסקה ח

לשאול על כתמה כו'. ודרש חצר בית הנשים לשון נקיה על עסקי הכתם ונדות:

שלא יעשה לה כשפים. זה דריש מן ומה יעשה בה פי' פן יעשו בה כשפים:

אתה דרשת שלום נפש אחת כו'. משום דק"ל למה כתיב בקרא לדעת את שלום אסתר. למה לו להזכיר את השם אסתר ולא כתיב לדעת את שלומה דהא שם אסתר כבר נזכר מקודם לא הגידה אסתר וגו'. לכן דריש שבא לרמז כי הוא דרש את שלום נפש אחת. וזה נחשב לו לזכות שזכה ע"י זה לדרוש שלום הרבים. כי כל מעשים הטובים מתחילים מן הקל אל הכבד ומן המעט אל הרב:

פסקה ט

כאיקונין הזה וכו'. ע' בחזית על פסוק יפה את רעיתי בראשו:

העמידו מריות וכו'. ופי' בעיני כל רואיה לגבי כל אותן הנראות לפניה:

בעיני העליונים. ולפי זה לא מיירי בחן ויופי הפנים אלא ביופי המדות והדעות:

פסקה י

מתעלה בליקוחין. פי' מרוב חשיבותה חפץ כל אחד לתת כסף רב להביאה אל בית המלך ולכנוס עמה. וזה שאמר דין אמר אנא יהיב מאה דינרין ועליל עמה פי' אכנס עמה אל בית המלך ולמסרה ביד שומר הנשים ודין אמר כו'. ובב"ר גרסינן מתעלה והולכת וזה בקרא ותוקח האשה בית פרעה. וטוב לגרוס כן גם כאן. אבל בין כה וכה נראה דדריש הפעל לקח על לשון עילוי וגדולה כדדרשינן בב"ר ויקח ה' את האדם עילה אותו המד"א ולקחום עמים רבים וכן בויק"ר פ"י דרשו קח את אהרן לשון עילוי ועמ"ש במקומות אלה. וגם כאן דריש למה כתיב ותלקח אסתר ולא כתיב ותובא אסתר או ותובל ע"ד לרקמות תובל. ומה גם כי לא יפול הפעל לקח על אנשים אשר לא יקחו ביד. ומטעם זה תרגם המתרגם בכל אלה בלשון ודבר מלשון הנהגה ומשיכה בדברים. ולכן דריש

מלשון עילוי ודרשוהו ג"כ מלשון מקח וקנין וכמ"ש דין אמר אנא יהיב שהוא מלשון מקח וקנין:

פסקה יא

שאף הנשואות הביאו לפניו. שאע"פ שלא היתה העצה רק ויקבצו את כל נערה בתולה מ"מ שוב הביאו לפניו גם הנשואות אם יחפוץ בהם. ומוכיח זה מדכפל הכתוב לאמר מכל הנשים ומכל הבתולות מוכח דנשים לא היינו בתולות. אבל בלי הכפל יכולנו לומר כי נשים קאי גם על בתולות:

היתה איקונין של ושתי קיימת. שדרכן היתה להניח בחדר המלך את איקונין של המלכה. ועד עכשיו היתה איקונין של ושתי בחדרו וכשמלכה אסתר עשו איקונין שלה והונח שם וסלקו איקונין של ושתי. וכ"כ המתרגם וטרד מן בית קיטין בית דמכיא ית איקונין דושתי ואוקים תמן ית איקונין דאסתר:

בת טובים בת גינוסים. ואע"ג דהיא לא הגידה את עמה ואת מולדתה ומאין ידעו שהיא בת טובים. ואולי הגידה שהיא ממשפחה רמה אלא שלא הגידה מאיזה עם היא. ומיפי פניה וטוב מדותיה נודע למו כי היא מזרע מלוכה. ומוכיח זה מן הכתוב וימליכה תחת ושתי. והלשון תחת לא תכון פה. כי זה ארבע שנים אשר פסקה מלכות ושתי מעת שנגזר עליה אשר לא תבוא ושתי לפני המלך. אבל פירושו כי עתה הסירו איקונין של ושתי והציבו איקונין של אסתר:

פסקה יב

שתפסה שתיקה בעצמה כרחל. ואע"ג שטעם שתיקתה היה יען כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד. אבל מרדכי צוה עליה רק בטרם שלקח אחשורוש אותה לאשה כדי שלא ישאנה אם ידע שהיא בת מלכים אבל אחר אשר נשא אותה מה בצע בהעלם יחוסה. ועכ"ז היא שמרה מצות מרדכי משום שחשבה שזה יהיה לה לגסות רוח אם תתפאר ביחוסה. וז"ש שתפסה שתיקה בעצמה כרחל אשר שתקה משום צניעות. אבל לא מהכרח מצות מרדכי שתקה. כי כבר עבר זמן צויו. ומ"ש הכתוב כאשר צוה עליה מרדכי קושטא דמילתא קאמר שאף עתה עשתה כמצותו אף שלא צוה על הזמן ההוא. וכבר בטל טעם המצוה מ"מ לא הגידה גם היום בשביל ענוות רוחה וכמו ברחל:

פלך שתיקה. לפי שמנהג האשה לתמוך בפלך. לכן אומר פלך שתיקה פי' שהחזיקה תמיד במנהג אשר בידה לשתוק ואף שהכירה ימים רבים באביה שכוונתו להחליפה באחותה היתה שותקת:

ראתה סבלונותיה ביד אחותה. כשרצה לתת את לאה במקומה הלביש סבלונותיה כדי שיטעה בה יעקב. ואפשר שבעודה ארוסה נתן סבלונותיה ללאה כפי כוונתו לתת לו את לאה:

יודע היה במכירתו של יוסף. דיצחק ידע בדבר כדאיתא בב"ר פפ"ד והוא גלה לבנימין. ולא מצאתי מהיכן דקדקו רז"ל זה אלא מדרשא דישפה. ובפ"ק דמגילה דף י"ג נראה דלא סבירא ליה זה [ואולי הוכיחו זה ממה שלא מצינו גם דבר אחד שדבר בנימין להציל את נפשו כאשר נפל בידי יוסף להיות לעבד ולא הצטדק נפשו כי זך וישר הוא ורק יהודה היה המדבר. וגם כאשר התודע יוסף לאחיו לא מצינו שנפל מיד על צוארי בנימין אחיו ויבך ורק באחרונה כאשר אמר והורדתם את אבי הנה והמה שמו לדרך רגליהם אז לפני הפרידה כתיב ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך וגו'. ובשלמא שאר אחיו שנבהלו מפניו נסוגו אחור מבהלה ועד אשר שב רוחם אליהם לא היה מקום לנשק אותם. אבל עם בנימין קשה מאד. וגם יקשה אם יוסף חפץ להרגיז את אחיו ולהחרידם יען כי חטאו כנגדו. אבל בנימין נפש נקיה ותמה למה לו לסבול החרדה והבהלה הזאת להיות לעבד בארץ אחרת. ועוד קושיות כאלה אבל אם נאמר כי בנימין ידע אשר יוסף הוא אחיו הנמכר פה. ויוסף ירגיז רק את אחיו אשר פשעו בו. אז תסורנה כל הפליאות. והכל יצדקו ובספר הישר מסופר דיוסף התודע לבנימין מקודם וגלה לו עלילת הגביע]. ואע"ג שהשבטים החרימו שלא יגיד איש ליעקב ושתפו גם את הקב"ה עמהם. אבל מוכרחים אנחנו לאמר כי יצחק ובנימין לא ידעו מהחרם. וכן צ"ל על מ"ש בב"ר אמר יצחק הקב"ה לא גלה לו ואני אגלה ולא קאמר שנמנע מפני החרם. וגם י"ל שאין כח בהם להחרים אלא עליהם. וע' בזה במהרי"ק:

אסתר אין אסתר מגדת. והיא היתה מבנימין כי מרדכי היה איש ימיני והיא היתה בת דודו:

פסקה יג

מה קצפון היה שם. משום שלא פירש הכתוב סבת הקצף לכן שואל המדרש מה היתה סבת הקצף. ומשני משום שמעביר שנים ומושיב אחד כו'. פי' כי הכתוב מבאר סבת הקצף בשביל ומרדכי יושב בשער המלך. ובשבילו העביר את בגתן ותרש ממקומם. ובילקוט איתא א"ר לוי למה קצף בגתן ותרש אלא כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשורוש למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים שהיו מושיבין אדם צדיק בשער המלך. נבוכדנאצר הושיב דניאל על פתחו שאם יגיע לו דבר היה אמר ליה א"ל מכרת את יהודי כשר. א"ל יש כאן אדם כשר וצדיק ושמו מרדכי. בגתן ותרש

היו עומדים בשער. כיון שהעבירם המלך והעמיד מרדכי תחתיהם קצפו ואמרו הואיל והעבירנו המלך נלך ונהרגהו בצנעא ויהיו הכל אומרים. בגתן ותרש כששמרו את המלך היו משמרים יפה ועכשיו שהעמיד שם יהודי נהרג. וע"כ אומר כאן שקצפו איך העביר שנים מפני אחד:

כתיב לכו חזו מפעלות וגו'. ולא ס"ל לר"ל שהקצף היה בשביל שהושיב את מרדכי במקומם. אבל הקב"ה המסבב הסבות ראה כן בחכמתו להצית חמה בלב עבדי המלך כדי לתת גדולה לצדיק למרדכי. וכן קצף פרעה על עבדיו כדי לתת גדולה ליוסף. ונראה דט"ס יש כאן וצ"ל לכו וראו מפעלות אלהים והוא הכתוב במזמור ס"ו וסיפיה דקרא נורא עלילה על בני אדם ופירשו רז"ל עלילה מלשון תואנה ועלילה שהקב"ה עושה רצונו ותולה העלילה בבני אדם כדאיתא בתנחומא פרשת וישב גבי מכירת יוסף וחטא אדה"ר. וה"נ מפרש שלעשות רצונו מביא עלילה על עבדים נגד אדוניהם וכן בהפך ודריש ע"ז כי הוא נורא עלילה כי זה הוא מהדברים הנוראים והנפלאים אשר יבוא אל התכלית באמצעות דרכים בלתי מביאים אליו אלא אדרבה מנגדים אליו. משא"כ במעשי בו"ד שכל הדברים הקודמים אל התכלית מתיחסים אליו. ולמשל הגדולה הבאה לאיש ממלך בו"ד הוא ע"י פיוס ותחנונים. או ע"י מעשיו הטובים יפיק ממנו רצון ולא בהפך וכמ"ש במכילתא גבי ה' איש מלחמה מלך בו"ד כשהולך למלחמה ומדינות קרובות באות ושואלות צרכיהן מלפניו אומר להן זעוף הוא. למלחמה הוא יוצא. לכשינצח וישוב באין אתם ושואלים צרכיהון מלפניו אבל הקב"ה אינו כן ה' איש מלחמה שהוא נלחם במצרים ה' שמו שהוא שומע צעקת כל באי העולם כו'. לזה אומר שהקב"ה הביא גדולה והסבר פנים לצדיקים מהמלך באמצעות חימה וכעס שיהיה להם. ולא עוד אלא שיהיה בדרכים הפכיים כי בזה העבד באדוניו ובזה האדון בעבדיו וז"ש בהקב"ה כי הוא נורא עלילה על בני אדם:

הה"ד פרעה קצף על עבדיו. ומה שלא הביא את הכתוב הנאמר לפני זה ויקצוף פרעה על שני סריסיו. משום דהכא כתיב איך עלה יוסף לגדולה ע"י הקצף הזה שהגיד ושם אתנו נער וגו' ומיד שלח פרעה ויקרא אל יוסף:

פסקה יד

ומה אם ספרו של בשר ודם כך. משום דק"ל למה כתיב בקרא ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך. לאיזה צורך נכתב כאן. כי סגי לן במה שכתוב לקמן וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש. ולכן אמר דקרא אתא להעיר לנו למילף ק"ו אם ספרו של בו"ד הביא תשועה לישראל כ"ש כשיבוא ספרו של הקב"ה לשלם שכר טוב לצדיקים שיגדל

שכר כל הנמצא זכותו כתוב שם ואין הקב"ה מקפח שכר כל צדיק. ולא יתיאש הצדיק מרחמים ומתקוה על שכר טוב אף כי צרות רבות ורעות יסובבוהו מסביב:

פרשה ז

פסקה א

זה שאמר הכתוב. משום דק"ל למה אמר אחר הדברים האלה ולא אמר אחר כן. ומהאי טעמא דריש לקמן אחר הרהורי דברים ומדריש גם כאן אחר הדברים שדבר רע לבטל בנין ביהמ"ק ובא הכתוב לומר דמשו"ה גדלו ה' כדי להשמידו אח"כ. ולכן דריש ע"ז את הכתוב ואויבי ה' כיקר כרים וגו' וכן בפרוח רשעים וגו' וכדמפרש ואזיל:

משל לאדם שהיתה לו סייחה כו'. מה שהזכיר במשלו החזירה מובן הוא כי קאי על המן. אמנם מה שהזכיר את הסייחה והחמורה ולא הספיק באחת מהן. וגם מה ענין אל המשל בתה של חמורה מה שהיתה מנשבת בשעורים נראים הדברים כי בא במשל הזה לתרץ הקושיא מדוע הרשעים ישליו עתקו וגם גברו חיל. והצדיקים יחיו חיי צער ומצוק. וכמו שמצינו שהרשעים מרובים בבנים והצדיקים אינם נפקדים אלא באחד וע"י הדחק וכמו שמצינו שהאמהות היו עקרות והרשעים זרעם נכון. וכמ"ש בב"ר גבי ואת הקיני ואת הקניזי חזירתא רעיא בעשרה ואמרתא ולא בחד. ובאגדת שמואל פ"ב. ה' שמעתי שמעך יראתי אברהם עשה רצונך ונתת לו בן למאה שנה. אחאב עבד עבודת כוכבים והוליד שבעים בנים וכן ביתר הצלחות בתבל ולפי שזה לטובת הצדיקים שלא יאכלו שכרם בעוה"ז ולא ירום לבבם ויחטאו. ולרעת הרשעים עד ומשלם לשונאיו וגו'. והנה יש מהצדיקים המכירים את זה. ויש שאינן מכירים ומהרהרים קצת עד שילמדום. ויש שמדקדקים שלא ליהנות בעוה"ז אפי' במושג בידם ומסגפים את עצמם פן יכשלו בתענוגי העולם. או פן יאכלו שכרם בעוה"ז כר' שלא נהנה באחד מעשרה אצבעותיו לכ"א משל לאדם שהיה לו סייחה וחמורה וחזירה. והנה החזירה היא כנגד הרשעים ששמנו עשתו לרעתם וכמו בהמן. והסייחה והחמורה משל לצדיקים הנושאים עול התורה ועושי מלאכת ה' שהצלחתם מצומצמות כדי שלא ישמנו ויבטלו ממלאכת ה' וגם יזיקם רוב המאכל. והסייחה משל לאותן שאינן כ"כ צדיקים ומהרהרים אחר מדותיו של הקב"ה כסייחה שאינה סובלת משא כולי האי. והחמורה משל לצדיקים גמורים המטים שכמם לסבול משא כבד. ולפי שאלו מהרהרין ואלו משיבין להם ומלמדים אותם. אמר שהסייחה חשבה טעות מה שנותן לעושי המלאכה במדה ולבטלנים שלא במדה והחמורה השיבה כי זה לרעתם וכנ"ל וכנגד המסגפים והמתענים הביא מה

שבתה של חמורה מנשבת בשעורין. כי יראה לאכול מהשעורים פן יהיה לרעתה וכרוב מאכל החזירה והחכמים יודעים כי אין המאכל גורם. ואין רע בעיני ה' שיהנה האדם בצרכיו בעוה"ז. ואין המאכל מזיק רק כשהוא בטל ממלאכת שמים עי"ז. אבל הנהנה ועושה מלאכת שמים אין חטא הלא מצינו כמה צדיקים שזכו לשני שולחנות:

פסקה ב

הכל אומרים גוליר הרג. ולא ידעו את עז קנאתו ולכן נטר והרימו ונשאו ואח"כ נקם את נקמתו ממנו. למען ידעו הכל את עוז קנאתו על קללת בנו:

פסקה ג

אם יעלה לשמים שיאו לרומא. משום דק"ל כי השמים גבוהים הרבה מהענן והעב ואיך יאמר אח"ז וראשו לעב יגיע הלא פוחת הרבה מהגובה שאמר תחלה. ומשום שאפשר לפרש לעב על המלאכים כדמפרש בשוח"ט ובמכילתא על עביו עברו לה"ק שפירוש לשמים לא לשמים ממש אלא לשון רום וגובה כמו שמי קורה ומהשתא יתפרש עב ענגא כפשוטו:

חמיין ליה ולא חכמין ליה. פי' רואין אותו ולא יכירוהו. ור"ל שאין לפרש כפשוטו שיגוע ויאמרו עליו איו. דא"כ יודעיו מבע"ל דרואיו משמע בעודם רואים אותו. ועוד דבתריה כתיב עין שזפתו ולא תוסיף. אלא הכא אפי' בחייו מיירי שבעודם רואים אותו יאמרו איו כי לא יכירוהו וזה מפני השתנותו לגריעותא:

ר' פנחס הוי משתעי כו'. משום דק"ל למה כתיב אחר הדברים האלה וכדכתיבנא לעיל לכן מתרץ דזה נמשך על ויתלו שניהם על עץ כי כן יקרה להמן וכמשל מהארי והשועל. אשר השועל בשירו אמר כי כאשר ישמחנו העורות מהחיות הטורפות הסוככות עלינו למעלה כן ישמחנו העור מהאריה אשר למטה כי גם הוא טורף טרף הוא. וכן הוא בנמשל כמו שנתלו בגתן ותרש אשר היו צוררי יהודה וישראל שהרי קצפו על שררת מרדכי כדלעיל וישראל שמחו על זה כן אמרו שנזכה לשמוח על מפלת המן צוררנו. ומי שפרע מן הראשונים נראה דהיינו שבעת שרי פרס ומדי שנהרגו לפי שיעצוהו על ביטול בנין ביהמ"ק כדכתיב לעיל:

פסקה ד

הרהורי דברים היו שם כו'. ומפרש אחר הדברים אחר הרהורי דברים וכמו שדרשו בחזית על פסוק אשכול הכופר מה דכתיב אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם אחר הרהורי דברים שהרהר אברהם. וכן בב"ר פנ"ה אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם אחר הרהורי דברים שהרהר אברהם. וכ"ה שם פפ"ז גבי יוסף וכן דורש

כאן אחר הרהורי דברים שהיה להמן שהרהר להעזר מאסתר אשר מלכה תחת ושתי כי ושתי היתה מנגדתו כדאמרינן לעיל על פסוק ויאמר ממוכן שהיתה מסטרתו בקונדיקון. והאמין כי באסתר יושע מצד הקורבה. ואח"ז כשנתגדל בקש להשמיד את כל היהודים ולא זכר את ברית אחים:

כל הנכרים קרובים אלו לאלו מצד מנהגם שאוכלים יחד ויתחתנו יחד. ועובדים עבודת כוכבים אחת. משא"כ ישראלים רחוקים מהם בכל הענינים האלה. ולכן קותה נפשו עליה או מצד קורבת משפחה או מצד קורבת המנהגים:

פסקה ה

שני עשירים עמדו בעולם. משום דלא פירש הכתוב הטעם למה נשאהו ורוממהו אחשורוש על כל השרים. אף כי הוא היה הקטן בין שבעת שרי פרס ומדי שהוא ממוכן כדאיתא בפ"ק דמגילה. ונותן המדרש הטעם שנשאהו בשביל עשרו ורב בניו. ועיקר מאמר זה של ב' עשירים הוא במ"ר פכ"ז לענין הנאמר שם ג' מתנות בעולם חכמה גבורה ועושר ע"ש:

פסקה ו

טמנו גאים פח לי. משום דק"ל למה הסתכן מרדכי ועבר את מצות פי אחשורוש ולא השתחוה לו. לכן אמר כי המן חשב פה נלכוד את ישראל שישתחוו לעבודת כוכבים אשר מדינא הוא כי עליה יהרג ואל יעבור:

פסקה ז

נסן שוה. לפי הענין נראה שהוראת נסן הוא מלשון נסיון או מלשון נס ודגל ופי' שעומדים על משמרתם תחת דגלם ולא יסוגו אחור. וכמו שיוסף לא הטה את לבו להפצרת פוטיפרע יום יום כן לא נטה לב מרדכי להשתחוות להמן אף כי שמע כזה יום יום. ושניהם היו בני רחל יוסף ומרדכי מבנימין. ותלה חסידותם ברחל. אולי משום שצניעות אמם רחל עמדה להם. וכמו דאמרינן כעין זה בפ"ק דמגילה בשכר צניעות שהיתה ברחל זכתה שיצתה ממנה שאול:

ויקראו לפניו אברך וכאן כתיב ונתון הלבוש והסוס וקראו לפניו וגו'. ושתי הקריאות דומות זו לזו. כי לפי' התרגום באברך אבא למלכא הכוונה בזה שהוא חשוב בעיני המלך מאד. וכן היה במרדכי שקראו לפניו אשר המלך חפץ ביקרו. ולפי פירוש המפרשים אברך שלפניו יכרעו ויפולו כן הוא בקריאת ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו שכל העולם ישתחוו לו. וגם לפי מה שמפרש בב"ר אברך אב בחכמה ישוה ג"כ לאיש

אשר המלך חפץ ביקרו דמשמע שהוא איש חכם וזכה ליקר וכבוד. וע' בב"ר פפ"ז ששם יש שינויים בנוסחאות ושם פירשנו לפי הנוסחאות אשר הוא שם:

פסקה ח

מה אמר להם מרדכי. כי בוודאי לא עבר על מצות המלך אחשורוש בלי טעם ומביא את הכתוב ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ודריש אשר יעשה עצמו לפסל ומסכה. וכן מה שמביא את הכתוב חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו ומדריש בפ"ק דסוטה על מי שיש בו גסות הרוח וגם המן התגאה ברב עשרו אשר חשב כי זה כחו לאלוהו:

אמרין ליה ונימרין ליה. זה מדריש מדכתיב ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי משמע כי מרדכי הרשה להם להגיד לו את טעמו מדוע לא ישתחוה והמה יראו הימצא המן תשובה לדברי מרדכי. או דבריו יעמודו נכונים וקיימים:

היתיב ועדיין לא נולד בנימין. פי' כי מה שהשתחוה זקני יעקב אין ראיה כי הוא היה צריך לפייס את עשו אחיו בשביל הברכות והשתחוה לו מדרך מוסר אחרים שנפרדו זה מזה ימים רבים ולשכך את חמתו אבל אשתו ובניו שהשתחוו לא לצורך היה רק להראות לו הכנעתם וכיון שרחל ויוסף השתחוו בקש המן כן גם מיוצאי ירך בנימין וע"ז השיב לו מרדכי כי בנימין עדיין לא נולד. ומביא ע"ז את הכתוב כי הגיד להם אשר הוא יהודי ודרשינן לעיל יהודי יחידי. ופי' שהוא עושה מעשה יחידי ואינו עושה כאחיו:

פסקה ט

תחשכנה עיניהם מראות. ודריש המ"ם של מראות למי"ם הסבה ופירשו כי תחשכנה עיניהם בגיהנם בשביל שראו רק לעשות רע בעוה"ז. משא"כ בצדיקים שרואים רק לעשות טוב לכן יראו ישרים וישמחו:

הה"ד ויראו בני האלהים את בנות האדם. דמיותר הוא והיה לו לומר רק ויקחו להם בני האלהים מכל אשר בחרו. ופשיטא שראו אותן מקודם אלא שבא לתלות את הקלקלה בראיית עיניהם כי היא סבה פעולת הרעה. וכן הוא גם וירא חם די היה לו לכתוב ויגד חם. וגם וירא עשו כי רעות בנות כנען לפי משפט הלשון הי"ל וידע עשו כי לא יצדק בזה ראיה חושית. וכן וירא בלק בן צפור וירא בלעם כי טוב בעיני ה' שיתפרש ע"כ וירא כמו וישמע. כי בלק לא ראה בעיניו מה שעשה ישראל לאמורי רק שמע מפי אחרים. ולכן דריש כי הכתוב תולה את רעתם בראיית עיניהם. וכן וירא המן אפשר דדרשו כי לא שייך ראיה על ההעדר וכמו שדרשו בשמ"ר כמה דרשות גבי וירא כי אין איש. ורק לתלות את הקלקלה בעיניהם. וכן גבי צדיקים דרשו בהפך שמראה עיניהם מוסיף אורה לפי שמראיהם מעלה אותם למעלה ודרשו זה מן וירא והנה באר בשדה וירא והנה הסנה

דהפעל וירא מיותר הוא וכן וירא פינחס מקשה במ"ר וכלם לא ראו [וגבי וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל דרשו ממה דכתיב וישא כי הלא עיניו היו נשואות למעלה אל המלאך מן השמים. והאיל היה בארץ והיה לו לומר וישפיל עיניו וירא והנה איל. ולכן דריש לפי שמראות עיניהם של צדיקים מעלה אותם למעלה העליונה גם בהביטם למטה בארץ]. ותכלית הדברים כתב בעל נורא תהלות במזמור ק"ז הוא. להראות לנו שהחושים עוזרים אל השלימות וביחוד חוש הראות ופעמים הם סבת הנפילה והעדר השלמות:

פסקה י

בזוי בן בזוי כו'. פי' כי המן חפץ לנקום נקמת עשו על בכורתו אשר אבד וכן איתא בתרגום. וזה שדרש הן נבזה בעיניך מרדכי ואתה תקנא קנאת דבר הנבזה בעיני בעליו. הלא בזוי אתה בן בזוי:

נמשלו ישראל לצורים כו'. בא לדרוש ויבקש המן ווי להמן מה שבקש. וכמו שמביא במשל ווי לקידרא וזה שמסיים חייך רישך מתורם חלף רישיהון כו'. ולא ידעתי מ"ט לדרוש כן דלא אשכחן דדרשי הכי אלא בפ' היין דכתיב וי י"ד זמני כדאיתא בב"ר פל"ו אבל הכא מ"ט לדרוש טפי מגבי ויבקשו לשלוח ויבוקש הדבר וימצא וכהנה רבות דלא דרשינן [ואולי משום דכאן בא לנתינת טעם היל"ל לכן בקש להשמיד את כל היהודים. וממה דכתיב ויבקש דריש על לשון וי]:

נמשלו ישראל לצורים. זה מצד האבות אשר הם יסודי העולם כי בשבילם נברא העולם. ואמר עוד נמשלו כאבנים זה מצדם כי הם שומרי תורה ועושי צדקה ומשפט ולכן זכותם חזק וקשה הוא. ובשביל זה הקם כנגדם מעובדי כוכבים וחפץ לאבדם ישבר בין בשביל זכות אבותם ובין בשביל זכות מצותם. ומה שמביא את הכתוב ושברה כשבר נבל יוצרים אע"ג דהאי קרא בישראל כתיב. אבל לדוגמא בעלמא מביא את הכתוב הזה כי יתפרש ושברה כי הבוטחים בישראל על מצרים ישברו כשבר נבל יוצרים פי' כאשר ישברו אלה החפצים לאבד את ישראל ועכ"פ נשמע מזה כי המה נדמו לנבל יוצרים. והכוונה נפלה כיפה על קידרא כו' פי' בין אם המה יבואו לתגר ריב בישראל וזה נפלה קידרא על כיפה וזה כעין המן וסנחריב. ובין לעתיד כשישראל יתגר מלחמה עם מתקוממיהם וזה נפלה כיפה על קידרא ווי לקידרא כי היא תשבר בין כה וכה:

פורפירא דמלכא כו'. מתחלה אמר כי מצד זכות אבות וזכותם לא נתן ה' להמן להשמיד את ישראל. ועתה אמר כי גם מצד שמו הגדול ית' אשר נקרא על ישראל לא יעזוב ה' לאויביהם להשמידם ויקנא לעמו. וזה שמביא מפורפירא שהקב"ה מתפאר בהן וכדכתיב ישראל אשר בך אתפאר והמן חפץ לקנותם ולעשות בהם כאדם העושה בשלו:

משל דהמן רשיעא למה"ד כו'. פי' כמו העוף אשר בקצפו על הים למה שטף את קנו חפץ בסכלותו להעתיק את הים בחרטומו ולקבוע קנו במקום הים. כן המן לפי שראה השפלת עמלק באה לו מישראל חפץ להעביר את ישראל מן הארץ ובני עמלק יעמדו במקומם. כי חשב כשזה קם זה נופל. וע"ד אמלאה החרבה:

פסקה יא

הריני מפיל גורלות. כי המן הלך לקראת נחשים ושמע אל מעוננים הדורשים את העת המוכשרה להרע או להיטיב. ולכן רוה"ק משחקת עליו האם על עמי ידו גורל ולא ידעו כי בני ישראל אשר המה נחלת ה' המה למעלה מן המזל ולא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים:

אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. והכתוב הזה מדריש במכילתא בשלח על ברית מילה שהיא נוהגת ביום ובלילה וכן מדריש בפרק ששי בפסחים על התורה:

וכתיב והיתה בריתי בבשרכם. משום דהאי קרא ואתה את בריתי תשמור מדריש בויק"ר פכ"ח במצות העומר לכן מביא גם את הכתוב הזה דמפורש ביה ברית בבשרכם:

ובניך נמשלו לכוכבים. דכתיב והנכם היום ככוכבי השמים לרוב וכן ומצדיקי הרבים ככוכבים:

אם תאבדם האיך אנו קיימים. כי כל העולם קבלו אור הדת והאמונה מישראל. ונמשלו גם הם ככוכבים רבים אשר אין להם אור עצמי רק מקבלים אור מהשמש. ואם אור ישראל יאסף מאין יקבלו העמים את אורם:

עקור את השבת ובטל אותה. פי' שלא יודע בעולם הפרש בין יום השבת לשאר הימים. כיון שיבטלו ישראל השומרים את השבת ומעידים בארץ כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת. הלא יאמרו כי אין הבדל בין יום השבת לשאר הימים. ויבטל האות מחידוש העולם הלא יפלו בשגיאת הכופרים האומרים כי העולם קדמון:

חזר לחדשים. קשה כיון שאין הגורל נפל בימים מה בצע בחקירת החדשים אחרי שאי אפשר אלא בימי השבוע. וי"ל שלפי שז' כוכבי לכת שולטים בעולם על סדר ימי בראשית. כי ביום א' שולט חמה ובב' לבנה וכן על סדר חל"ם כצנ"ש והוא הנקרא מזל יום כדאיתא בשלהי שבת. או על סדר השעות והוא הנקרא מזל שעה כדאיתא התם. והמן היה דעתו כי מזל יום גורם. והיה חוקר אם יש כח במזל על ישראל. ולפי שישראל דבקים בה' כל הימים וע"י זה נדחה מעליהם שלטון השבעה הכוכבים הנזכרים והוא מ"ש ששרו של יום אמר וכו'. ע"כ לא מצא נצוח ישראל מצד ממשלת שבעה הכוכבים

הנז' וחקר אם מצד ממשלת י"ב המזלות המושלים כל אחד בחדשו המיוחד אפשר למצוא נצוח ישראל באחד מהם שיהיה כח המזל שולט בהם. ומפאת אותו כח יוכל להכניעם כי לא תעמוד זכותם רק לדחות כח הז' הכוכבים הנז'. והראהו ה' כי גם מדי חדש בחדשו נמצא להם זכות לדחות כח המזל זולת באדר:

בתמוז זכות הארץ. ולא ידעתי מהי יליף ואי מיירי בביאה ראשונה או שניה [ע' בסדר עולם רבה פי"א מלחמתה של יריחו ושל עי ושל גבעון היו בתוך ג' חדשים בשלשה בתמוז ויאמר לעיני כל ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון וידום השמש עכ"ל. ואז היתה התחלת כבוש הארץ ויסוד נצחונות ישראל כי אז נהרגו רבים ממלכי הארץ ונמס לב גם המלכים הנשארים]:

בתמוז חמשה כו'. אז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והבקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והועמד צלם בהיכל. ובאב חמשה נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר כדתנן במסכת תענית בפ"ד:

זכות השלמת החומה. ואע"ג דבימי המן אכתי לא הוה זה וכן זכות חנוכה וזכות עזרא דבסמוך אבל המגיד מראשית אחרית חשיב להו זכותייהו מהשתא:

זכות שרה אמנו שבו מתה. ונחשבת מיתתה לזכות משום שמתה בשביל צער שמיעת העקידה כדאיתא בב"ר לכן חשיבה זכות העקידה שבשבילה מתה:

הה"ד ויעשו כן בני הגולה וגו'. וס"ד וישבו ביום אחד לחדש העשירי לדריוש הדבר. הרי שזכה חדש העשירי דהיינו חדש טבת:

ועל צלם מיכה. והא דאמרינן בפר"א פרק ל"ט כי בפעם הא' והב' נגפו בני ישראל לפני בני בנימין משום שקצף הקב"ה למה קנאו בזנות ולא קנאו בפסל מיכה (וע' בחלק דף ק"ג) וי"ל דבתר הכי כשנפלו לפני הארון ושבו אל ה' ונעתר להם אז קנאו גם על פסל מיכה ועל אותה שעה הוא דקאמר שנתקבצו בכ"ג בו על פילגש בגבעה ועל פסל מיכה. אבל קשה איך הם לא ביערוהו דכתיב עד יום גלות הארץ ולפחות עד שחרבה שילה היה קיים ומעשה פילגש בגבעה בימי משכן שילה היה:

ולא מצאו בו שום זכות. ואע"ג דבאחד לחדש משמיעין על השקלים. אבל אז עדיין לא נהגו בזה ועמ"ש בפ' דבסמוך:

בא לו מזל דגים כו' ולא נמצא לו זכות. והנה מה דמדריש בב"ר פצ"ז הכתוב וידגו לרוב מי ששמו כשם הדג דהיינו יהושע דכתיב נון בנו. אפשר דהמדרש שלנו ימאן בדרש הזה כי נון אינו משפת עברית. אבל שם איתא עוד מאמרים מה דגים הללו אין עין שולטת בהם או מה דגים הללו גדלים במים כך ישראל גדלים בתורה. וגם לפי פשטא דקרא

שירבו כדגים. מ"מ יש זכות למזל דגים ולמה אמר כאן ולא מצא בו זכות. י"ל משום דאמרינן שם ג"כ מה דגים הללו אינם נתפסים אלא בגרונם כך בניך נתפסין בגרונם ולכן לא נחשבו הדגים לזכות משום דיצא שכרו בהפסדו:

והוא לא ידע שבשביעי באדר מת משה ובשביעי באדר נולד כצ"ל. וילפינן זה מקראי בקדושין דף ל"ח ע"א:

כשם שהרגים בולעין כך אני בולע אותן. כי הוא חשב אשר המזלות מושלים על העובדי כוכבים וכדכתיב אשר חלק ה' אלהיך על כל העמים ולכן הוראתם כי המה יבלעו את ישראל. והוא לא הבין כי ונהפוך הוא אשר המזלות שולטים עליהם לבלעם וכמו שמוכיח ר"ח מהכתוב ונהפוך הוא. ור"ת מחזק את הדברים מהכתוב ולא דבר ה' וגו':

פסקה יב

ישן לו מעמו. ודריש מדכתיב ישנו עם אחד ולא כתיב יש עם אחד לכן דריש משורש ישן או שנים לאידך לישנא. ואע"ג דמדרך הלשון הוא לכלול הכנוי עם הפעל ואח"ז להזכיר גם את השם וכמו ותראהו את הילד הנה מאכילם את העם הזה. מ"מ היכא דאיכא למדרש דרשינן. ודעת המן היתה משום שראה שהסתיר ה' פניו מישראל חשב שכח ה' הוא כאחד משאר הכחות אשר בצבא מרום שיש בהם שינוי מצד התחלפות מצבם באורך הזמן וכמ"ש לקמן כבר הוא זקן ונחלש כחו לכן הוא ישן לחדש כחו ואילותו. ולא ידע כי אין שינוי ואין שנה לפני הקב"ה ורק דרך מליצה אם יחפוץ ה' להפליג המכות יאמר ויקץ כישן אדני:

לא קלנדס ולא סטרנליא. תפס בשני החגים האלה משום דאדה"ר עשאן כשראה שהיום גדול והמה עשאו אותם לשם עבודת כוכביהם כדאיתא בפ"ק דע"ז ולכן חשב זאת לחטא לישראל מדוע לא ישמרו אותם. משא"כ שאר החגים אשר עיקר יסודם הם לעבודת כוכבים אין לטפל עון בזה על ישראל שלא ישמרו כיון שהם נגד אמונתם:

כל מה שהיה המן מקטרג את ישראל כו'. כי בכתוב לא נאמר הטעם למה ולמלך אין שוה להניחם. כי גם אם דתי המלך אינם עושים ודתיהם שונות מכל עם. מ"מ יכול להניחם. ובפ"ק דמגילה אמרו רז"ל טעמים שונים ע"ז כי יבזו את המלך במה שאינם שותים מהיין אשר נגע בו אף כי לא יתעבו את הכוס אם נפל בו זבוב וכדומה. אבל המדרש מפרש ולמלך זה מלכו של עולם וזה הוא תשובה על קטרוג של המן ומיכאל סנוגורם אמר אבל ולמלך זה הקב"ה אין שוה להניחם פי' להניח וליטוש את עמו ישראל. כי בין אם יהיו זכאים ובין אם יהיו חייבים מ"מ הקב"ה למען שמו הגדול לא יטשם ולא יעזבם לנצח:

אם יתן את כל הון ביתו זה המן הרשע. זה הוא כעין פתיחא אקרא דאם על המלך טוב וגו' ועשרת אלפים ככר כסף דדריש האי קרא על אהבת ה' את ישראל דכתיב כי עזה כמות אהבה דהיינו אהבתי אתכם כדאיתא בחזית וקאמר שמאהבת ה' אותנו מי שירצה ליתן הון ביתו בעד ישראל להזיקם כהמן שנתן עשרת אלפים ככר כסף שוחד למלך להכחידם לא יועילנו. וז"ש באהבה בוז יבוזו לו מפני אהבת ה' אותנו יבוזו לו שיבטל ה' כוונתו ויהיה לבוז כמו שקרה להמן. וטעם הפתיחא אפשר מפני שיש מפרשים כי אותן עשרת אלפים ככר כסף שאמר המן לשקול לאו מביתו הוא ויהיב ליה שוחד דזה היה פגם בדבריו דנראה אשר באיבה ידבר ולהנקם מהם יחפוץ ולא מצד האמת. ולכן מפרשי כי עשרת אלפים ככר כסף הבטיח לתת למלך מהביזה אשר יבזו מנכסיהם. לכן מייתי זו לפתיחא אל הכתוב אם יתן איש את כל הון ביתו דהמן נתן הממון מביתו לשוחד. א"נ לרמוז מ"ש בילקוט שאמר אחשורוש מתיירא אני שמא יעשה לי כשם שעשה לסיחון ועוג וללי"א מלכים וכו'. א"ל המן כל אותן הדברים היו כשהיה ביהמ"ק קיים והיה הקב"ה רצוי להם והיו מביאים שקליהם אבל עכשיו הוא כעוס עליהם ואני סוכם לך חשבון ס' רבוא בקע לגולגולת שהיא עשרת אלפים ככר כסף וכו'. שלפ"ז משקל כסף זה היה קנטוריא על ישראל שאין עומדת להם זכות שקליהם. ולהכי דריש הכא אם יתן איש את כל הון ביתו שאף שחשב לקנטר ולדחות זכות ישראל בשקליהם. שמר ה' את אהבתו להם וזכות שקליהם בזמן שביהמ"ק קיים עמדה להם גם עתה. וכמ"ש בפ"ק דמגילה גלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו היינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים:

פסקה יג

בשעה שאמר המן כו'. כל הדברים אלו גמרא גמירי להו. כי מקרא משמע שמיד נשמע אחשורוש להמן. וגם הוא חפץ להרע להם עוד יותר מהמן וכמ"ש לקמן בסימן כ' שיותר היה אחשורוש שונא לישראל מהמן:

למלכין קמאי. פרעה סיחון ועוג ול"א מלכים ועגלון וסיסרא ויבין וסנחריב ונ"נ ובלשאצר:

ורוצה להשליך גורל בדבר זה כצ"ל:

הה"ד אם לא בריתי וגו'. כדלעיל בפסוק בחודש הראשון. והוא היה מאמין בסגולת תורתנו וקורבתם לפני ה' אלא שלא חפץ להביא צוארו בעול המצות אשר לא נצטווה בהם. ולכן לא שב מדרכיו ומנמוסיו:

והקב"ה נקרא קרוב לישראל. וזה מעלה יתירא שעושה לישראל עיקר והוא קרוב להם וכמ"ש בב"ר על הכתוב אשר לו אלהים קרובים אליו:

והיכן כחו. ואע"פ שנפרע מנ"נ שנטרד ממלכותו ועם ערודיא מדוריה אפשר שהמן לא הכיר זה בכח ה' וחשב כי איזה מקרה חולי בא לו. ועל נס חמו"ע ודניאל וכדומה חשב כי רק לצדיקים ישא ה' פניו. אבל מכל ישראל כבר הסתיר פניו ולא יחשוף זרוע עוזו למענם:

מיד קבלו דבריו. ומה שאמר בעוד ג' ימים מי הוא זה אשר מלאו לבו לעשות כן. שמא מצא מקום לערער על זה בשביל שכללו גם המלכה בגזרתם. ואדעתא דהכא לא הסכים:

פלטרין היה לו לבנות. כוונתו בזה כי פרעה חפץ רק להכניעם לפי שהיו מתקוממים עליהם וכדי שלא ישעו בדברי שקר לכן פקד עליהם לבנות ערי מסכנות. ולכן אין משפט לישראל לנצל את מצרים ולבקש שכר העבודה וז"ש עד שנצלו את מצרים:

ובכשפיו נטל מקל. אע"ג שאמר לעיל שהאלהים אשר עשה את הנפלאות האלה כבר הזקין אמר כן גם להמפחדים מפני אלהי ישראל. אבל לעצמו חשב שמעשה כשפים הם. והחכמים לא דקדקו במה שכתבו בכתבים כי מה איכפת להו אם הוא הזקין או שמתחלה מעשה כשפים היה:

ומהיכן בא עמלק כו'. עד מה עשה משה פרנס כו' כל זה איננו מכתבי המן אלא כי היכי דלא תקשי מה תרעומות שלו על מה שעשו בעמלק מכיון דהוא נתן אצבע בין שיניהם שבא עליהם למלחמה והבא להורגך השכם להרגו לכן אמר ומהיכן בא כו' כי תלונת המן היתה יען שלא בא עמלק להלחם עם ישראל להרע להם אלא להכניעם כי פחד פן יעשו לכל העולם כמו שעשו במצרים ובעצת בלעם הוה. הלכך לא היה להם להתאכזר כ"כ כנגדו להפיל כולם לחרב אלא הי"ל לבוא בברית שלום או להרוג קצת ולהכניעם ולהשאיר מהם פליטה:

באו על סיחון ועוג. ואע"ג שהם פתחו במלחמה ויצאו לקראתם למלחמה. ס"ל כי לא היו ראויים ליהרג מפני זה. כי יפה עשו למנעם עבור בגבולו. כי שומרי המעברות היו:

א"ל אל תירא מפחד פתאום וגו'. הנה השלשה תינוקות לכאורה נראה ששלשתם אמרו דבר אחד ולא הוסיף השני וכן השלישי על שלפניו. אבל הטעם בזה כי מג' צדדין פחד מרדכי פן תקום עצת המן ומחשבתו. הא' כאשר ראה כי אחשורוש נחפז להסכים לעצת המן ולא חקר ולא דרש איזה עם הוא. ואם ראוי הוא להעשות להם כן. ולכן פחד פן הסתיר ה' פניו מישראל ונתנם ביד עריצים להשמידם. וע"ז התנחם בשמעו מפי התינוק הראשון אל תירא מפחד פתאום. והב' ממה שהלך המן לקראת נחשים והפיל פור ונפל

הגורל לרעת ישראל. אבל גם נגד זה התנחם בשמעו מפי התינוק השני עוצו עצה ותופר אף שבא בעצה עמוקה בהוראת המערכות מ"מ הקב"ה הוא מפר אותות בדים וקוסמים יהולל. והג' כי אם באר המן את דבריו באר היטב כי על עם ישראל ידבר ולכלותם בלי תקומה אז לא יכל עוד אחשורוש להמיר את דבריו. וזה אשר פחד מרדכי והתנחם בשמעו מפי התינוק ואני אשא ואני אסבול ואמלט כי הקב"ה עוד ימצא מקום מפלט למלט את ישראל. כי יסלף את דברי המן ויתן מקום לאחשורוש להפוך את דבריו:

הה"ד ובמלאת הימים וגו'. וס"ד לעשות כרצון איש ואיש ואמרינן בגמ' ואיש זה המן:

ואין העם האמור כאן כו'. פי' מיתורא דקרא דריש כי גם ישראל היו בכלל כל העמים. אבל אין מקרא יוצא מידי פשוטו כי גם שאר העמים היו שם:

ונתקלקלו בזנות. וגם באכילה חטאו כדאיתא בחזית על פסוק זאת קומתך. וגם היה אסור לבני ישראל לשבת שם בסעודה כיון שנעשתה על ביטול ביהמ"ק כדאיתא לעיל:

וגם השוה דעתו. זהו לפנים כדי שיעשו תשובה. כי מקרא מלא הוא ולא דבר ה' למחות את ישראל כדמייתי ליה לעיל על הפסוק בחדש הראשון:

אנו למה אנו צריכין בעולם. אגדה זו היא לפי הדעה כי צדיק יסוד העולם וכל העליונים ותחתונים לא נבראו אלא בשביל האדם השלם ולכן אמר בדרך משל כי גם החמה והלבנה אספו נגהם:

שנאמר הן אראלם צעקו חוצה. זה המקרא נאמר על חורבן ביהמ"ק וכן הקרא אלביש שמים קדרות קאי על זה וה"ה על כל צרה שלא תבוא על כלל ישראל:

ונחתמה גזירתם מה אנו יכולים לעשות. ומה שמצינו בפתיחתא דר' יוחנן באיכה רבתי שהמה עמדו להליץ טוב על ישראל ומ"ש הכא דעמדו מנגד. י"ל דשאני הכא כיון שכבר נחתמה גזרתם אמרו נואש עוד לתחנתם. או כיון שראו אז שלא הועילו לכן התרחקו היום מהתפלל לה':

יש ושמו מרדכי. ומה שלא הזכיר את דניאל דהא התך הוא דניאל כדאיתא בגמ' דפ"ק דמגילה ולקמן. י"ל דהמדרש סובר שהמן הרגו וכמ"ש הילקוט בשם המדרש וכ"ה בתרגום. וכיון שעתיד ליהרג לכן לא הזכירו לתפלה זו:

כבר נכתבה אגרת כליה על ישראל. ומ"מ בא אל משה כי יתפלל אף שסובר כי אחר חתימת הגזר דין אין התפלה מועלת עוד וכדתניא בספרי ובכמה דוכתי עד שלא נחתם גזר דין הוא שומע תפלה ומשנחתם גזר דין סכותה בענן לך. י"ל שבקש ממשה שיבוא בטענה לבטל הגזירה כמו בעגל שבא בטענת אשר נשבעת להם ועתה אם תשא חטאתם

ואם אין וגו' למה יאמרו מצרים וגו' וכיוצא. ומרע"ה הודיעו שאם הגזרה נחתמה בטיט מהני גם תפלה לחוד ואם נחתמה בדם אין לה תקנה עוד בשום צד:

אם בטיט היא חתומה כו'. נראה שאין דרך לחתום הגזירה רעה בדיו כדרך החתימות אלא בטיט או בדם שהוא משונה. וי"א שרמז הטיט לחומר ע"ד זכור כי עפר אנחנו והדם רמז לנפש כי הדם הוא הנפש. והכוונה שאם נדונים בבחינת חומר והוא יצה"ר המטעה לאדם ע"ד אנחנו החומר יש להם מחילה. ואם בבחינת הנפש שהיא יודעת וחוטאת אין מחילה. ואני אומר שלפי שענשם היה אפשר מצד מה שאכלו ושתו ונתקלקלו בסעודה וכדאיתא לעיל ואפשר מפני שהשתחוו לצלם נבוכדנאצר כדאיתא בפ"ק דמגילה ובחזית על פסוק זאת קומתך. ולז"א שאם מצד האכילה שהיא תאוה חמרית יש להם תקנה וזו היא חתימת הטיט. אבל אם חטאו בצלם נבוכדנאצר ושחתו נפשם בעבודת כוכבים אין להם תקנה. וזו היא הדם:

הה"ד ומרדכי ידע. דהיינו כל הנזכר לעיל שאליהו הודיעו. דאי דידע בגזירה מאי ומרדכי ידע והלא כל העולם ידע דהדת נתנה בפרסום. וגם היה צ"ל ומרדכי שמע ולא ידע לכן דריש כל זה:

כיון שהגידו לאסתר כו'. ומפרש ויגידו לה כי מרדכי הגיד כל זה לנערות אסתר וסריסיה. והמה הגידו לאסתר ולכן הצטערה מאד ותתחלחל:

פסקה יט

א"ל קולמוס אתה כותב ועשרת אלפים ככר כסף אתה נוטל כצ"ל. וכ"ה בילקוט. והכוונה כי מיד שיכתוב ידו לאבדם הוא ישקול את הכסף ולא ימתין עד שיאבדם:

שית מאה אלפין כדכתיב כשש מאות אלף רגלי:

פסקה כ

אחשורוש שונא את ישראל כו'. ומה שכתיב צורר היהודים יתכן שדרשו על המלך אחשורוש שהיה צורר היהודים ולכן נתן להמן את אשר בקש:

דרכו של לוקח ליתן ערבון כו'. לפי שבכ"מ המוכר עצב והלוקח שמח לכן יתן הלוקח הערבון מיד לקיים המקח. ופירוש עירבון משכון לקנוס את החוזר בו. ומשמע ליה שבדרך זה נתן אחשורוש טבעתו להמן. ול"ד לנתינתה למרדכי דהתם היה סימן השלטתו על המלכות שחותמו של מלך בידו. אבל בהמן שכבר היה מושל בכל אשר לו אין טעם לזה:

פסקה כא

הכסף בגימטריא קס"ח. משום דק"ל הלשון הכסף נתון לך הלא הכסף כבר הוא בידו ואיך שייך נתון לך להק"ק שרמז בזה לעץ. ואע"פ שהוא לא הבין במוצא שפתיו רוח ה' נוססה בו בזה:

פסקה כב

כתיב ויצו פרעה לכל עמו וגו'. משום דק"ל למה כתיב ככל אשר צוה המן ולא כתיב ככל אשר צוה המלך. דהא אחשורוש הסכים על ידו והוא היה שונא לישראל יותר מהמן. ולזה מביא את הכתוב ויצו פרעה לכל עמו ולא כתיב מלך מצרים כמו דכתיב לפ"ז ויאמר מלך מצרים למילדות וגו' כאשר דבר עליהן מלך מצרים וגו' ויקרא מלך מצרים למילדות וגו'. ולזה דריש משום דלא היה במצוה זו הוד מלכות אשר בכ"מ מצות המלך יוצאת מלמעלה וכדכתיב פלגי מים לב מלך אל כל אשר יחפוץ יטנו. ובגזרה זו היתה עצת ה' להפך כי ה' צוה אשר ביד חזקה ישלחם וכן ונער פרעה וחילו בים סוף ולכן לא נזכר התאר מלך על מצוה זו. וכן הוא הטעם למה כתיב כאשר צום המן ולא כתיב כאשר צוה המלך כי עצת ה' היתה להפך כי ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו:

כתיב מגביה פתחו מבקש שבר. גם בזה בא לתרץ למה כתיב כאשר צוה המן. ומתרץ כי בא לתת לנו טעם למה נמדד לו כמדתו ומחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים שבה על ראשו. משום שפתח פיו בגאה וגאון וצוה דבר אשר לא צוה ה' לכן שברהו ה':

פסקה כג

כי בדבר אשר זדו עליהם. ואמרינן ע"ז בפ"ק דסוטה בקדרה שבשלו בה נתבשלו:

ארורים הם הרשעים כו'. נראה דבא לתרץ למה כתיב להשמיד להרוג ולאבד. ודרש כי המן התחכם להרע יותר מעשו שאמר להשמיד אשר נאמר על כלוי בנים וכדאיתא בויק"ר פ"ז אין השמדה אלא כלוי בנים כמד"א ואשמיד פריו ממעל. וזה מה שאמר עשו שוטה היה קין כו' ולא היה יודע שאביו פרה ורבה אני איני עושה כך פי' שלא אשאיר זרע לאביו ואשמיד את פריו. וכנגד מה שאמר פרעה להרוג כל הזכרים אמר המן להרוג ואמר כי אני אחכם מהם ואצוה לאבד וזה אבוד מחלט מזכר ועד נקבה:

ולא היה יודע שאביו פרה ורבה. פי' ואם יהרגנו בחיי אביו והבנים אשר יולדו לאביו אח"ז יהיו נזהרים ממנו בעצת אביהם. אבל אם חכה עד אחר מות אביו אז מלבד כי אביו לא חשש להוליד עוד בנים כיון דיש לו בנים שנים. אבל גם אם יוליד לא יזהרו ממנו ויוכל לקום על כולם אחרי מות אביהם:

שהבנות נשאות לאנשים כצ"ל ופי' שתהיינה לנשים לאנשים מעם אחר ויהיה שארית לבני ישראל ע"י זה. וכ"ה בויק"ר:

אלא הריני מזדווג עם פטרונן. זה לא יתפרש כפשוטו כי מי הוא האויל אשר יצא למלחמה נגד ה'. אבל פירושו הוא כי יבטל התורה והמצות מישראל ובזה ינתק את המוסרות המקשרות את ישראל לאביהם שבשמים ולפטרונן. וזה שדרשו בשוח"ט ננתקה את מוסרותימו זה התפילין. ובאופן זה פירשו בספרי גבי קומה ה' ויפוצו אויביך ע"ש וכן פירשנו בפתיחה מה שאמר אחז אם אין גדיים אין תישים:

אלא גבורתו תצא כו'. פי' שלא ילחם בו בברקים ורעמים שיאמרו סבה טבעית או שמיימית היא אבל בדבר ילחם עמהם שנראה שהוא השגחה פרטית משמים וכדכתיב ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש וגו' ומסיים בקרא והיה ה' למלך על כל הארץ לומר שתכלית המלחמה היתה לעשות הפך כוונתם שרצו לסלק מלכות ה' מן הארץ והוא להפריד הדבוק האלהי ולבטל מצותיו וכמ"ש לפני זה:

פסקה כד

אנטיגריפון. לפי הפשט נראה כי הוראתו היא כוונת הכתב וכללות ענינו [ולפי הוראת המלה אנטיגרפון הוא כמו כתב הנשתון (עזרא ד') נשתונה (שם) אשר שרשו הוא שנה והוא אנטי בלע"ז. ומפרש פתשגן הכתב הוא הכתב הנגדי והשני אל כתב הראשון אשר לפני זה ועי']:

נבואתן סתומה. ס"ל כי מה שנאמר להיות עתידים ליום הזה רוח נבואה היתה שנזרקה בהם ע"ד נבא ולא ידע מה נבא. וזה לבשרם מה שעתיד להיות אבל סתומה היתה הנבואה זו. אבל נבואת ישראל היא מפורשת ונאמר שם בברור להיות עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם. וקרא את הדבר הנאמר לישראל להיות עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם בלשון נבואה משום שלא יכלו לדעת פן ימלטו ויתחבאו מפניהם ולא הי"ל רק להיות עתידים ליום הזה ולרדוף אחרי אויביהם. אפס בנבואה נאמרה כי תמצא ידם להנקם מאויביהם:

פסקה כה

מאן דאמר רחמנא ותרן. פי' אף דכתיב ה' רחום וחנון ארך אפים ודרשינן ארך אפים אף לרשעים אבל לא יוותר רק מאריך אפיה וגבי דיליה. אבל איננו מעביר על כל פשעים:

יתותרון מעוהי. ובפרק הפרה הגירסא יותרו חייו ופירש"י יופקרו חייו וגופו. שמורה אל הבריות לחטוא. ולפי הגירסא דידן יתפרש שיותרו קשרי בני מעיו ויצאו בתחלואים:

אבל מאריך רוחיה וגבי דידיה. פי' אם לא ישוב. אבל אם עושה תשובה כתיב נושא עון ופשע וחטאה ונקה. וכן כתיב נושא עון ועובר על פשע:

אתם מכרתם את אחיכם מתוך מאכל ומשתה. כדכתיב וישבו לאכל לחם וגו' הלא מכרו אותו בישוב הדעת במתינות וברוח שקט וזה חמיר טפי מהאיש החוטא בקצפו וכדאיתא בב"ר וישבו לאכל לחם עבירתן זכורה להם. וכנגד זה היה ענשם שאף שנתישב אחשורוש וישב לאכול ולשתות לא שב ממחשבתו הרעה:

כך אני אעשה לכם. ואף ששבט ראובן ויוסף ובנימין לא היו אשמים בזה מ"מ נוסרו גם המה בשביל שכל ישראל עריבין זה בזה. ועוד דהעולם נידון אחר רובו. ובפרט שבעיקר העון שנענשו משום שהשתחוו לצלם או משום שנהנו מסעודתו היו כולם שוים ולכן אין לחוש מה שהיה מקרה המכירה מתוך מאכל ומשתה אשר העון הזה איננו כולל לכל השבטים:

היה אחד מישראל כו' עד והעיר שושן נבוכה צ"ל אחר המאמר של ר' ישכר דכפר מנדי. ומאמר ר' ישכר הוא דבק לדברי ר' חנין. וזה שייך על והעיר שושן נבוכה:

הה"ד והעיר שושן נבוכה. דאל"כ מאי מבוכה היתה השתא הלא ליום י"ג נאמר להיות עתידים אלא שנראה שלא היו מניחין לבני ישראל לבזבז ממונם בתקותם לירשו ולכן היתה שערוריה וקטטה בעיר מעתה כשרואים שישראל רוצה לקנות שום דבר:

עד היכן מתוקנת. דאע"ג דאיהו מחיל מ"מ מה שחטאו לה' שעברו על כי יגנוב איש נפש מאחיו אין בידו למחול:

פרשה ח

פסקה א

בנימין גרם כו'. ואע"ג דהוא לא חטא בזה מ"מ נענש כדרך מכה נפש בשגגה. כיון דנתגלגל הדבר על ידו:

לא זז מבניו. עד סוף כל הדורות ואינו נוהג אלא בבני אדם גדולים דוד שנאמר ויפול דוד והזקנים מכוסים בשקים. אחאב וכו' כצ"ל וכ"ה בב"ר פפ"ד. ופי' שלפי שתפס יעקב אבינו את השק בזמן צערו ממנו למדו לעשות כן כל בניו המצטערים כדי שירחם ה' עליהם. ובלעדי יעקב לא ידעו עזה. ומ"ש בבני אדם גדולים. כי לאו כולי עלמא חשובים להתנהג במנהג אבינו יעקב ורק הגדולים יכולים לעשות כן ועמ"ש בב"ר בזה. ויתכן עוד שבאמת אין ראוי לאדם לענות נפשו יותר מדאי וכמ"ש הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים ורק מטעם שכבר נהגו כן אבינו הזקן לכן הרשו לנפשם הגדולים לנהוג כן:

מרדכי וילבש שק ואפר. ואע"ג דכתיב ג"כ שק ואפר יוצע לרבים נוכל לומר כי שאני הצעה מתחתיו מלבישה על בשרו. ובפרט לפי ע"ש בחזית על פסוק זאת קומתך מכאן דרוב אותו הדור צדיקים היו ניחא טפי:

פסקה ב

דכתיב ויצעק צעקה גדולה ומרה. צ"ל אח"ז והיכן נפרע לו בשושן. וכ"ה בב"ר ואולי יליף גז"ש זעקה דמרדכי מצעקה דעשו:

וכי יש אבל גדול. כיון דיש זמן קצוב לכל האבל שבעת ימים איך שייך גדול וקטן ולא שייך רק בכי גדול או מספד גדול אבל לא אבל גדול. ומה דכתיב גבי יעקב אבל כבד זה למצרים התם באיכות קאמר שהצער היה מרובה. אבל גדול לא שייך כאן. ומשני שפירושו כי האבל מתגדל ומתחזק מיום ליום כי שיקרב בכל יום יום מיתתם. או מטעם שכל האבלות יתרפו מצד המנחמים שינחמוהו וירפה האבל. אבל אבל זה לא היה לו מנחמים ולכן היה גדול כל הימים כיום הראשון:

פסקה ג

הפילה עוברה. ודריש ותתחלחל מלשון חלל:

פסקה ד

דריוש האחרון. וזה שגזר לבנות ביהמ"ק ונקרא ג"כ כורש וארתחששתא כדאיתא בריש ר"ה אבל דריוש הראשון הוא שנטל המלכות מבלשצר דכתיב ודריוש מדאה קבל מלכותא. ומ"ש טהור מאמו כו' עיקר מימרא זו הוא בויק"ר גבי את השפן שיש בו סימני טומאה וסימני טהרה כך היתה מלכות מדי כו' וסובר ריב"ס דנמשל לשפן מצד שיש בו סימני טומאה מאביו וסימני טהרה מאמו:

א"ל לך אמור לו מימיהם של ישראל כו'. משום דק"ל למה כפל לאמר מה זה ועל מה זה ולא די לכתוב מה זה לבד. לכן דריש מה זה הצרה הזאת אשר מעולם לא היתה כמוהו. ועל מה זה פי' ועל איזה זה בא הצער הזה. האם על זה אלי ואנוהו שכפרו בו. או על מזה ומזה הם כתובים הכתובים בלוחות וכפרו בהם. וזה ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו דמדריש לקמן בסימן שאח"ז בן בנו של קרהו. כי מעשה עמלק מעורב בזה אשר הוא מעולם רצועה של מרדות לישראל ובחטא כל דהו יספיק לו להשטין על ישראל ולהביא עליהם רעה אשר לא נהייתה ולא נשמעה:

פסקה ה

בן בנו של קרהו כו'. משום דק"ל למה כתיב אשר קרהו דמשמע לו לבדו ולא כתיב אשר קרה דהא הצרה היתה לכל ישראל לכן דריש על עמלק דכתיב גביה אשר קרך

בדרך והוא ושבטו אשמים בזה במה ששאול משבט בנימין השאיר פליטה לאגג כידוע. לכן כתיב אשר קרהו תלה הדבר בו ובמשפחתו ובא לעורר בזה גם את אסתר כי תחיש לישועת עמה אשר משפחתה אשמה בדבר הצרה הזאת כי קם עליהם בן בנו של עמלק המן האגגי:

אשר קרהו בחלום. ולכן אמר בלשון מקרה. כי לשון מקרה נופל בחלום ע"ד בנפול תרדמה על אנשים פחד קראני ורעדה:

וירא והנה רעש גדול. ופתרונו כי ישראל הם בצרה גדולה ופחד ורעד על יושבי הארץ בשביל זה. ושני התנינים זה מרדכי והמן ערכו מלחמה זה לקראת זה. אם להציל או לאבד וגוי הקטן הוא ישראל אשר כמעט אבד זכרו מן הארץ בחמת אויביו הרבים ומלחמת התנינים ארכה ואין מפריד ביניהם עד כי ראה מרדכי מעין מים אחד וזה התשובה והתפלה והוא הפריד בין הלוחמים וממנו יצאה הישועה לישראל ותשקוט הארץ מאיבה ומשטמה:

פסקה ו

אם תשתקי עכשו. ולכן בא הכפל החרש תחרישי לאמר כי אם החרש עתה תחרישי עוד לעתיד לבוא. ולמען שלא תאמר הלא בחטאת ישראל באה הגזרה זו. ואם הקב"ה יחפוץ ליסרם ולהוכיחם על עונותם איך תבוא היא לבטל גזרת המקום לכן אמר לה כי לא תסבור אשר הקב"ה מניח ועוזב את ישראל אף כי חטאו. אבל הוא עוד יבקש מפלט להם ע"י אחר. ורק להרגיזם על חטאם עשה כן אבל לא יטשם לעשות בהם כלה. ולכן עליך ועל בית אביך יחול העון למה לא מהרת לחלצם מצרה:

פסקה ז

אלו הן י"ג י"ד וט"ו. דמיום י"ג שהדת נתנה התחילו להתענות. וז"ש ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות וזה ביום השלישי לתעניתם. ואסתר לא אכלה ביום ההוא אע"פ שהאכילה את אחשורוש במשתה. ולכן אמרה לעשות משתה עוד ליום המחרת כי אז תאכל עמו. ולכן במשתה הראשון כתיב רק אל המשתה אשר עשתה. ובמשתה השני כתיב ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה. כי בשני גם היא אכלה עמהם. ואע"פ שלפ"ז יום הרכבת מרדכי על הסוס היה בי"ו לניסן ואיך רחץ והתגלח ביו"ט שני של גליות. י"ל דהא מרדכי וב"ד היו בקיאים בקביעא דירחא. ואז לא נתקנה התקנה עדנה לעשות בו ימים טובים במקום אשר שלוחי א"י אינם מגיעים. אבל רש"י בפ"ק דמגילה גבי ויעבור מרדכי שעבר יו"ט א' של פסח בתענית מפרש באופן אחר ע"ש:

ויתפלל מרדכי וכו'. כל המעשה הזה גמרא גמירי להו ואין להם הוכחה מן הכתובים:

פרשה ט

פסקה ב

לתת עצה כזרש אשתו. מדכתיב ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו. הקדים את זרש על כל אוהביו מזה מוכיח כי היא ידעה יותר לתת עצה מכל האוהבים. דאל"כ למה לאקדומה הלא בקרא ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו הקדים את האוהבים לפני זרש:

וכמה נסיונות נתנסו. דמשה ניצל מחרב פרעה ונהפך אל מכהו. ודוד הרג את גלית באבן. ויצחק נמלט מהסכין בעקידה. והמתרגם זכר כל אלה:

אלא צליב יתיה. וחשבה כמו דאיתא בירושלמי סנהדרין בעובדא דשמעון בן שטח שצוה להרים את המכשפות מן הארץ לבטל כחן. לכן חשבו כי אם יהיה מרדכי על העץ למעלה מן הארץ לא ימצא לאל ידו להנצל מהם. א"נ דחשבו כיון שאין כח ישראל רק בפיהם בצעקה ובתפלה. לכן אם יתלוהו בגרונו אז יסכר פיו ולא יוכל לקרוא לה' ולא ינצל:

קרא הקב"ה לכל עצי בראשית כו'. כל הענין הזה הוא רק דרך משל ומליצה. כלומר שאם היה בפיהם הכח לדבר אז נכונים היו הדברים האלה לדבר אל כל אחד ואחד. ואם נקח הדברים כפשוטן יתפרש כי עם שרי האילנות מדבר וכדרך שכתבו התוס' בחולין בענין גינאי נהרא וכמו שהזכרנו למעלה:

שממני מביאין ישראל בכורים. וכיון דאיתעביד בהו חדא מצוה ראוי דתתעביד בי מצוה אחריתי. וכן מה שאמר שנמשלו ישראל כבכורה פירושו ולכן ראויה שתהיה נקמת ישראל על ידי:

הה"ד אל גנת אגוז ירדתי. והיינו ישראל כדאמרינן בחזית בכמה דמויים וכן מה שמביא המקרא והוא עומד בין ההדסים איתא בפ"ק דמגילה שהצדיקים נמשלו להדסים:

באותה שעה אמר הקוץ כו'. פי' כי הקוץ אמר אחרי אשר אין בי שום מעלה הלא תהיה בריאתי לבטלה ולכן לי המשפט להיות קוץ מכאיב לרשעים והמה ידונו בי:

לעולם אין ישראל נתונין בצרה יותר מג' ימים. כי ג' ימים הוא זמן מרובה וכדאמרי' לעיל פ"ב ימים שנים רבים שלשה או שאם יהיו ג' ימים שלמים בצרה הוי חזקה כי חוט המשולש לא במהרה ינתק ויהיה קשה להנצל ממנה אח"כ. וגם אפשר כי ביום הג' יתגדל הצער מאד ע"ד ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים לכן היה מחסד ה' ונפלאותיו שביום הג' כאשר תבוא הצרה עד מרום קצה אז יצילנו ה' וכמ"ש הראב"ע גבי ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו:

יותר מג' ימים לאו דוקא כי גם ג' ימים שלימים לא יתנם בצרה וכדאיתא בב"ר פצ"א אין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה ג' ימים. וכן יראה מביום השלישי גבי אברהם ושבטים

דכתיב בהו ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי וגם באסתר אמרינן בסמוך הנס הזה נעשה בסוף ג' ימים לתעניתם:

אינם חיים אלא לג' ימים. שכשיקומו בתחיה ליום הדין יהיו הקמים בצער כי אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולא ימשך צער זה ג' ימים. כי ביום הג' יכתבו לחיי עולם והיינו יחינו מיומים כי ביומים יחיו חיים מסופקים וביום השלישי נחיה לפניו כמלאכים רואי פני המלך:

בסוף ג' ימים לתעניתם כי התענו י"ג י"ד וט"ו בניסן. וביום השלישי לתעניתם כבר נראו סימני הגאולה במה שנתקבלה אסתר ברצון המלך והושיט לה שרביטו:

ביום ההוא שמח וטוב לב. דמשמע דוקא ביום ההוא הא עד עכשיו לא שמח לגמרי בכל מה שהשיגה ידו בעשרו ובהבטחת המלך. כי לבו פחד ודאג פן המלכה היא מזרע היהודים ותעמוד בעזרת העם. ועכשיו שהזמינה לסעודה סר הפחד ממנו. וחשב כי אין לבה ונפשה אל העם הזה:

פסקה ג

שפתחו באף. עמ"ש בזה בב"ר פי"ט:

פסקה ד

הלך אצל מרדכי עד בלילה ההוא הכל גמרא גמירי ליה וכמ"ש לעיל:

פרשה י

פסקה א

נדדו שמים. כסאו של ממ"ה הקב"ה. נדדה שנת מלכו של עולם כצ"ל וכדאיתא בפ"ק דמגילה בשם ר' תנחום. ומ"ש נדדו שמים כו' היא דעת רבנן וע"ש ברש"י:

בזמן שישראל שרוים בצער עושה הקב"ה עצמו כישן וכמ"ש המתרגם ועמ"ש לעיל בפסוק ויאמר המן על המאמר שמתוך שינה אני מתעורר:

שראה בחלומו הכי גמירי לה. ועי' במגילה ט"ו ע"ב נפלה לה מילתא בדעתא אמר מה דקמן כו'. אולי גם זה מהחלום בא לו לחשוב מזמות כאלה:

ופתח הספרים ומצאו כו'. וז"ש וימצא כתוב משמע כי מיד נזדמן לפניו. דאל"כ היל"ל ויראו כתוב או ויקראו:

פסקה ב

תנא לו הכין. משום דלו יתירא לכן דריש דקאי על המן שלעצמו הכינו. והכוונה כי על הרעה אשר חשב על ישראל עשה ברשיון המלך. והיה לו התנצלות כי באמת ובתמים

דבר מרעת בני ישראל. אך על העץ אשר הכין מנפשו ולא שאל את פי המלך על זה בזה נמצא עונו שיחפוץ להמית איש אשר דבר טוב על המלך. והראיה שלא נגזרה מיתה על המן עד שאמר חרבונא גם הנה העץ והיינו ולו הכין כלי מות בור כרה דמייתי שזו היא סבת מותו ולולא זה לא מת:

פסקה ג

הרשעים ברשות לבם. עמ"ש בזה ב"ר פל"ד:

פסקה ד

כיון שהגידו למרדכי. כל זה גמרא גמירי להו:

אותו היום ט"ז בניסן היה כי י"ג י"ד וט"ו התענו כדלעיל בפ' וצומו עלי. וביום השלישי וזה בט"ו לבשה אסתר מלכות. ולמחרתו היה ענין זה:

בכמה הוא טימיה דידיה מי הוה בעשרה קנטרים או עשרים קנטרין כצ"ל. ופי' בכמה היה שיעורו שמא היה בי' קנטרין וא"ל סגי בי' מנין. פי' לערבה אינו אלא י' מנין. א"נ די בי' מנין:

קומו דנצחון עשרה מנכון כו'. אע"ג דבימי מרדכי נחרב הבית ולא הקריבו העומר. מ"מ מה שלמדו בדיני העומר נחשב לישראל כאלו הביאו וכדאמרינן בסוף מנחות וזאת התורה לעולה כו' כל העוסק בתורת עולה כו':

ולא סח ולא רחץ את בשרו. ועי' כל זה בפ"ק דמגילה:

דומין פלטין כו'. ופי' מי שהיה שלטון בכל שררות אלו או שהוא היה ממנים השלטונים האלה והיה מפקד עליהם נעשה בלן וספר:

א"ל ולית אנא גבר סב. פי' המן א"ל גם אנכי זקן כמוך ואיך אשחה לפניך כי תעלה עלי. וענהו מרדכי כי אתה גרמת לנפשך בזה. והמן היה מוכרח לשמוע בקולו וישח ערפו והוא דרס עליו ויעל על הסוס לקיים מה שנאמר ואתה על במותימו תדרוך:

פסקה ה

במה ביש גדי' כו'. דריש ויקח וילבש וירכיבהו ויקרא מלשון ווי ווי כדרך שדרשו בפרק בן סורר ומורה גבי וישת מן היין וישכר. ולז"א שהיה מתאונן על רוע גורלו איך נהפך עליו הגלגל לרעה:

התחיל מקלס להקב"ה ארוממך ה' כי דליתני וגו'. כי מרדכי תלה הצלתי בחסדי ה' ולכן אמר שועתי אליך ותרפאני כי נשאת עיני ע"ד רפאה נפשי. ותלמידיו אשר ידעו חסידותו תלו הצלתו בחסידותו ואמרו זמרו לה' חסידיו שהיו בטוחים כי לא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו ואם יקרה להם צרה לא יתיאשו כי ה' יצילם וזה כי רגע באפו חיים

ברצונו. והמן אשר לא זכר את יד ה' והאמין כי יקום בשלותו לעולם אמר ואני אמרתי בשלוי בל אמוט הודה עתה בע"כ ואמר ה' ברצונך העמדתה להררי עוז (ויהיה העמדת כמו המעדת להררי עוז כי הררי עוז מעד) הסתרת פניך הייתי נבהל. ואסתר אשר לא בטחה בנפשה כן יטור לה המלך מה שנכנסה שלא ברשות וגם נחשדה בעיני אחשורוש מהמן כדאיתא בגמ' ופחדה פן יהרגנה היא אמרה אליך ה' אקרא וגו' מה בצע בדמי וגו'. וכנסת ישראל אשר לא היו בטוחים עדנה כל זמן שלא הוחזרו האף והחימה אמרה שמע ה' וחנני וגו' הפכת מספדי למחול לי. ורוה"ק אמר למען יזמרך כבוד דאיתא בויק"ר א"ר פנחס ובק"ש היה עוסק ולא הפסיק וזה שמעיד בו רוה"ק למען יזמרך כבוד ולא ידום כי הוא לא פנה לאיש בעת שרכב ברחוב העיר ולא השיב שלום לאנשים שהשתחוו לו כי לא חפץ לידום מק"ש שקרא והיה חושב בלבו ה' אלהי לעולם אודך:

השליכה עצמה לארץ ומתה. ובגמ' מסופר בזה באופן אחר:

פסקה ו

ששב לשקו ולתעניתו. ולפ"ז פירושו של אל שער המלך לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק וכן תרגם המתרגם:

כל מי שלובש שק ומתענה אינו מעבירו כו'. ולכן אע"פ שנעשה לו נס שנתגדל על אויבו מ"מ לא הסיר מעליו שקו עד שנקרעת גזירת המן ונעשה בקשתו:

פסקה ז

אבל על בתו. שנפלה ומתה כדלעיל. כי אבל הוא המתאבל על מתו ולכן לא כתיב בקרא סר וזעף וכדומה:

פסקה ט

מה עשה מיכאל כו'. משום דק"ל למה הלך המלך אל גנת הביתן בטרם עשה את שאלת אסתר ונקם נקמתו מהמן. ואמר הטעם כי הלך לראות שם מי הוא המקצץ את הנטיעות. וראה כי בני המן המה המקצצים וכדאיתא כן גם בתרגום וזה הוסיף חמה על חמתו. ובגמ' איתא דמה"ש קצצו ואמרו כי המן פקד עליהם לעשות כן:

מיכאל דחפו. ודרשו מדכתיב והמן נופל בבינוני דמשמע שנופל פעם אחר פעם משום שחפץ לקום והמלאך דחפו שנית. ולכן לא כתיב והמן נפל בפעל עבר:

צריך לומר חרבונא זכור לטוב. דכל שמזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה דזכר צדיק לברכה. ומהאי טעמא צריך לומר דכל שמזכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה דשם רשעים ירקב כדאיתא בב"ר פמ"ט. ועל מרדכי ואסתר לא איצטריך הכא לאשמעינן

דפשיטא שיברכום כדאיתא בירושלמי מגילה פ"ג אלא בחרבונא איצטריך לאשמעינן לאפוקי ממ"ד דאינו אליהו:

אשר קצירו זה המן כו'. בויק"ר דרש את הכתוב הזה בכמה אנפי ע"ש בפכ"ח. ובכולם טעם אחד כי הקב"ה מסיע העושר מיד איש ליד איש כטוב בעיניו. ולא תועיל חריצות גבר לקיים כספו בידו. אם זה איננו ברצון ה'. וברצון ה' יזכה בו אחר גם אשר לא עמל בו:

זו היא התפלה. כי בתפלה מסדרים מקודם שבחו של הקב"ה וזה אמתתו ואח"כ מתפללין אליו:

ובזכות התפלה שנמשלה לצנה יקחהו מהמן כצ"ל. ודריש ואל מצנים ע"י מה שהוא מכלל מציינים דהיינו תפלה דנקראת צנה יקחהו:

ומה תקנה לשק ואפר בלא תפלה כו'. אע"ג דתפלתם היתה רק להציל את נפשם מחרב ומאבדן. ולא על הממון מ"מ בכלל תפלתם שיפיל ה' את המן לפניהם ממילא ניתן להם גם רכושו:

פסקה י

ואתם כתבו כו'. הכוונה בזה לומר בקצרה שעל מ"ש ואתם כתבו וגו' ושלחו לכל המדינות וגו' ונתקיים הדבר ביום אשר שברו וגו' ראוי לפרש בנס זה את הכתוב והיה לה' לשם כי לא נעשה נס כמוהו. והכתוב הזה מדבר בהמן כי לפני זה כתיב שם בקרא תחת הנעצוץ יעלה ברוש ומדריש בפ"ק דמגילה תחת הנעצוץ זה המן הרשע וכו' יעלה ברוש זה מרדכי הצדיק וכו'. ותחת הסרפד זו ושתי הרשעה וכו' יעלה הדס זו אסתר הצדיקת שנקראת הדסה והיה לה' לשם אלו ימי פורים לאות עולם לא יכרת זה מקרא מגילה:

שלא נעשה כמוהו. ולכן דריש בנס זה טפי מאחריני משום שלא נעשה כמוהו מעולם כי ע"י זה נודע שם ה' שישמור את עמו גם כאשר נדחו מארצם. ואולי נאמר בלשון שלא נעשה כמוהו כי יש מפקפקים בו ואומרים כי אין בכל מקרא מגילה דבר היוצא מהטבע ואין פלא במה שאסתר הטתה את לבבו כחפצה נגד המן אחרי כי אהבת נפש אהבה על חנה ועל יפיה לכן אמר שלא נעשה כמוהו כי אדרבה הוא מלא פלאות:

שעשו נקמה ישראל כו'. משא"כ נקמת פרעה בים וסיסרא וסנחריב וזולתם שהיו ע"י מלאך ה' אבל כאן הכו ישראל בידיהם את אויביהם ועשו בשונאיהם כרצונם והמה לא התקבצו יחד לקום נגדיהם. זה הוא באמת הפלא ופלא:

פסקה יא

וישראל מתגברין כאריה. משום דק"ל למה כתיב פחדם ולא כתיב כי נפל פחד עליהם. וגם למה לא כתיב כי נפל פחד מרדכי כמו דכתיב אח"ז לכן דריש כי פחדם קאי על

הפחד אשר כבר הבטיח הקב"ה כי ישראל יפיל על מתקוממיהם וכדכתיב והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער וגו' וזה הוא הכינוי הקנין של פחדם. ופר"א איתא שהמן אצטרולוגוס גדול היה וכתב אגרות והפיל גורלות לידע בין יום ליום ובין מזל למזל ושלח בכל המדינות להשמיד להרוג ולאבד בי"ג לחדש י"ב הוא חדש אדר ביום הג' במזל אריה וכן גבי כתבי מרדכי אמר שם וכתבו ושלחו להרוג ולאבד בשונאיהם בי"ג לחדש י"ב במזל האריה והאריה מושל בכל החיות וכ"מ שהוא רוצה הוא הופך את פניו כו'. ואולי זו היא הכוונה במ"ש כאן וישראל מתגברין כאריה שמה שנתכוון המן לשלוט בהם להיות היום במזל אריה נהפך לטוב לישראל שיהיו הם המתגברין כאריה:

גדולה היא הכבשה. כמתמיה על קיום ישראל בין ע' אומות עם חולשתה וכח מתקוממיהם וחפצם תמיד להרע להם. לכן אמר כמה גדול כח כבשה שתעמוד בין ע' זאבים והוא דבר תמוה והשיבו ר"י שזה בהשגחה אלהית השומרת אותם כרועה המציל את הכבשה מהזאבים והיינו כל כלי יוצר עליך לא יצלח. וס"ד מאתי נאם ה' כי אין זה אלא מפאת השגחתו יתברך:

פסקה יב

מלך מרדכי על היהודים. פירושו שהיה חזק ביהדותו וראש לחסידי היהודים וכמ"ש בפ"ק דמגילה מה מור ראש לכל הבשמים כך מרדכי ראש לכל הצדיקים שבדורו. כי לא נוכל לפרש מלך ממש כי היהודים לא יצאו אז מתחת שלטון אחשורוש. אבל פירושו כי נעטר בעטרת ובכתר תורה ויראת ה'. ויען כי ד' סוגי מעלות נחוצים להנושא עליו כתר תורה. הא' כי יהיה נקי במדותיו לצאת מכל חשד כדי שלא יתחלל שם שמים ע"י וכדאיתא בפ' יוה"כ. ולז"א על מרדכי כי היה לובש פורפורין נקיים כמו המלך פי' שהיה מתכבד במדות נאות אשר תקראינה מעיל ולבוש. וכמו שדרשו על הכתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים וכמעיל וצניף משפטי. הב' שיהיה מלא מצות כרמון כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה וכנגד זה אמר שהיה לובש עטרה כמלך פי' שמעשיו היו מרובים ונאים וכמ"ש וכתרך גדול מכתריהם וכן צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם כי המעשים המה עטרת פז לראשי פעליהם. הג' שיהיה נזהר בכבודו ולא יתבזה בעיני העם. אבל יראה שתהיה אימתו על הבריות וכמו שמצינו אזהרות רבות על זה וכנגד זה אמר כך מרדכי אימתו עליהם. והד' שיהיה שלם ותמים ויעשה טוב וחסד עם רבים כדי שיצא שמו בארץ. וגם יראה כי תורתו תתפשט בכל הארץ וכנגד זה אמר כך מרדכי מוניטה שלו הולכת שהכל שמעו תורתו. והכל ראו את חסדו:

כך מרדכי מוניטה שלו הולכת בכל המדינות שנאמר ושמעו הולך ומה היתה מוניטה שלו מרדכי מכאן ואסתר מכאן כ"ה בפר"א. ופי' ששם מרדכי ושם אסתר היו כתובין משני הצדדין אבל לא צורתן ממש:

פסקה יג

או לעקר משפחת גר זה המן שעשה עצמו עבודת כוכבים כצ"ל ודריש לעקר כמו דדרשו בת"כ לעקר להביא נמכר לעבודת כוכבים עצמה שאדם מחויב לעקרה וכמ"ש הרמב"ן:
שגאלם הקב"ה מידו והצילם כו'. כפל הלשון נראה שעשה להם שלשה דברים. הא' שהסיר מעליהם שבטו כשנתלה וזה שגאלם. השני שהשיב המלך הספרים מחשבת המן וזה שהצילם. והג' שנכנסו אויביהם תחתם בגזרה והיינו פדאם כי כל פדיון הוא ע"י דבר אחר ע"ד אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו:
כי מחה אמחה כו'. זה הוא דרש חדש למצוא את זכר המן מרומז בתורה. ודריש מחה בעולם הזה דהיינו במלחמת שאול באגג ובענין המן שהרגו מהם רבים ואמחה לעולם הבא זה כאשר יבוא הגואל ויצא ה' ונלחם כדאיתא במכילתא או פירושו בעוה"ב כי לעתיד לא יקבלו מהם גרים כדאיתא במכילתא:
מדי ופרס שנמשל לזאב. פי' בנימין נמשל לזאב לפי שהעמידו ה' כנגד הזאב וזה מלכי מדי ופרס. והעמיד מרדכי ואסתר שהם משבט בנימין כנגדם וכדמסיים. וע"ע בזה מה שכתבנו בפתיחתא למגילה זו:

פסקה יד

כך היא גדולתן של ישראל בתחלה קימעא כו'. ע' בב"ר ריש פס"ג שמה כתבנו הטעם למה יהיה אור הגאולה מעט מעט כדי שיוכל לסבול האור. כי לבוא לאור גדול פתאום מאפילה גדולה א"א לסבול וכן איתא בהדיא בשוח"ט מזמור י"ח וזה שמביא את הכתוב כי אשב בחושך ה' אור לי פי' גם בעת אשר החושך יכסני גם אז ה' אור לי ואינני מכוסה בחושך ואפילה מנודח כדי שאוכל לסבול את האור אשר תביא לי הגאולה:
כך בתחלה ומרדכי יושב וגו'. ומה שהיה לו צער של המן לא נחשב לו לירידה ולהפסק מגדולתו כי מעולם לא קם מרדכי ולא זע מהמן ורק צער בעלמא היה לו:

פסקה טו

הה"ד אמרו לאלהים וגו'. זה קאי על הכתוב ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר ומביא את הכתוב הזה דמדריש ביה שכל המדות הטובות הבאות מאת ה' תבאנה בשפע רב:

מה דחילין כו'. ומפרש מה נורא מעשיך המה מופתיך ונסיך וזה מנגנות שלך. כי ממה שיראו שמעשיהם נהפכים עליהם שהנהרגים הורגים את הורגיהן עי"ז יכירו הכל כי לא יד המקרה עשתה זאת רק יד ה' הוא בכל אלה ולכן תפול עליהם אימתה ופחד. כי יכירו רב עוזך ויכחשו לך פי' ישתברו או יעשו כזבים בדבריהם כדאיתא בש"ר פ"ב ועמ"ש שם:

בהשפע בפירוי וריבוי. שפע הוא רבוי בכמות. ופירוי היינו שיעשה פירות ורבוי הוא באיכות. ואינו מביא ראיה רק על רבוי. כי רב כולל כל השלש הוראות אלו כידוע לבעלי השרשים:

הטוב ברבוי החסד ברבוי כו'. מה שמזכיר אלה התשעה ולא קאמר נמי עוזו וכחו ברבוי דכתיב ברב עוזך ורב כח. וכן העצמה שנא' עצמה ירבה והשררה ברבוי דכתיב למרבה המשרה. והחיים וירבו לך שנות חיים. והגדולה דכתיב תרב גדולתי וזולתם. ואם תאמר שהמה נכללים במה שמנה פה למה פרט כל אלה הלא הטוב כולל גם חסד. רחמים. צדקה פדות וברכה. אבל הטעם בזה דמנה פה ט' חלוקות כנגד זכות האדם שיש בהם מה שבין האדם למקום ובין אדם לחבירו. או בהנהגת הרבים. וכן אם הוא במחשבה במעשה או בדבור ולז"א הטוב אשר קאי על שלימות האדם בינו למקום אשר שכרו הוא צפון בעוה"ב וכמו שמביא את הכתוב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ואח"ז מזכיר מה שבין אדם לחבירו. ומזכיר בראשונה חסד שהוא כולל לעניים ולעשירים בגוף ובממון ולחיים ולמתים כדאיתא בפ"ק דב"ב. וז"ש החסד ברבוי. ואח"ז מזכיר מה שהוא לעני בפרט וזה רחמים מה שיפייסו בדברים וירגיע את דעתו בזה וצדקה הוא המתנה מה שיתנהו. ואומר עוד האמונה ברבוי וזה הנושא ונותן באמונה. וכן אם יפדה את האדם מצרותיו אומר הפדות ברבוי. וזה הוא במעשה. ואח"ז אומר על הזכות אשר בדבור וזה ברכה אשר היא בפה. וכנגד המחשבה אמר השבח ברבוי ופי' במה שישלים האדם חוקו במחשבתו יזכהו ה' ברב דעת וחכמה להכיר את ה' ולשבחו. ועל הזכות לאדם בהנהגת הרבים אמר השלום ברבוי שעיקר ענינו הוא אם שלום יהיה בעם ויחיו יחד בשלוה. ובילקוט איתא האמונה היא קיום הבטחתו ופרעון הגמור באמונה. ומ"ש אמונה על הקדוש ברוך הוא ברבוי פירושו כי כשפוסק הקב"ה שכר לאדם על מעשיו הטובים פוסק לו ולזרעו וכמ"ש בפ' טבול יום ורבוי הזה לשלם עד סוף כל הדורות ישלם ה' בפרעון גמור באמונה:

מאי עד בלי די. לפי שהברכה כנגד הדבור הטעים הדבר לומר שגם היא עד שיבלו שפתותיהם לומר די דהוי דבור כנגד דבור. ולשון די הוא דרך גוזמא. או פי' שכל זמן

שיבלו ימיהם בטוב יהיו אומרים כן. ונמצא שיבלו שפתותיהם עמהם בהיות אומרים כן תמיד:

אל תקרא בניך אלא בוניך. היינו ת"ח כדרך שאמרינן בפ"ק דתענית ארץ אשר אבניה ברזל א"ת אבניה אלא בוניה. והכוונה של מרבים שלום הוא שבזכותם יתן ה' שלום בעולם. ומה שמביא כל הכתובים האלה על השלום נראה כי השם שלום ישתמש על ג' פנים. הא' הסכמת הדעות בין המריבים וכנגד זה מביא את הכתוב ורב שלום בניך שפירושו הסרת המחלוקת מהאויב. וכדכתיב שם רחקי מעושק כי לא תיראי וממחתה וגו'. והב' לנוח בשלום ובשלוה ולא ידע אסון ופגע וע"ז מביא הכתוב יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך. והג' שלום כי יהיה שלום בגופו ובתורתו. וע"ז מביא את הכתובים שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול בתורה. וזה שלם בתורה. והכתוב השני ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום כי יהיו שלמים בגופם ולכן ינתן עוז להם:

חסלת מדרש אסתר בעזרת השם יתברך.